

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETO
TEISĖS FAKULTETO
BAUDŽIAMOSIOS TEISĖS IR PROCESO INSTITUTAS

GINTARĖ JARULIENĖ
(BAUDŽIAMOSIOS TEISĖS IR KRIMINOLOGIJOS STUDIJŲ PROGRAMA)

SUSITAIKYMAS VIEŠOJO KALTINIMO BYLOSE
Magistro baigiamasis darbas

Darbo vadovė –
Prof. dr. Rima Ažubalytė

Vilnius, 2017

TURINYS

ĮVADAS	3
SANTRUMPŲ SĄRAŠAS	8
1. SUSITAIKYMO VIEŠOJO KALTINIMO BYLOSE TEISINĖS IR ORGANIZACINĖS PRIELAIDOS	9
1.1 Baudžiamojo proceso nutraukimo kaltininkui ir nukentėjusiajam susitaikius instituto paskirtis	13
1.2 Teisės į teisingą teismą principas susitaikymo instituto kontekste	16
2. VIEŠOJO INTERESO PAGRINDIMAS	21
2.1 Prisipažinimas padarius nusikalstamą veiką	22
2.2 Įtariamojo (kaltinamojo) ir nukentėjusiojo susitaikymas bei žalos atlyginimas	25
2.3 Viešojo intereso vertinimas	30
3. SUSITAIKYMO VIEŠOJO KALTINIMO BYLOSE PROCEDŪROS PROBLEMINIAI ASPEKTAI	42
3.1 Ikiteisminio tyrimo nutraukimo procedūra	44
3.2 Tarpininkavimas taikant susitaikymą viešojo kaltinimo bylose	47
3.3 Neaiškios pažeidžiamų dalyvių veiksnio ribos	51
3.3.1 Nukentėjusiojo interesų užtikrinimas susitaikymo viešojo kaltinimo institute	51
3.3.2 Nepilnamečių nukentėjusiųjų susitaikymo galimybės	55
3.4 Bylos atnaujinimas, kuomet asmuo, atleistas nuo baudžiamosios atsakomybės, per vienerius metus padaro naują nusikalstamą veiką	60
IŠVADOS IR PASIŪLYMAI	62
LITERATŪROS SĄRAŠAS	64
ANOTACIJA	76
ANNOTATION	77
SANTRAUKA	78
SUMMARY	79
PATVIRTINIMAS APIE ATLIKTO DARBO SAVARANKIŠKUMĄ	80

IVADAS

Baigiamojo darbo aktualumas. Socialinės permainos bei vertybių sistemos pokyčiai lemia nuolatinį šiuolaikinės teisinės sistemos kitimą¹. Atsižvelgiant į tai, atsiranda poreikis keisti baudžiamosios justicijos sistemą. Baudžiamajoje justicijoje svarbu ne tik išaiškinti nusikalstamas veikas, tačiau lygiai taip pat svarbus adekvatus bausmės parinkimas. Teisingumo siektinas idealas – teisingas teisinių ginčų nagrinėjimas². Svarbu paminėti tai, jog bausmių ir kitų baudžiamųjų represinių priemonių taikymas, nusikalstamas veikas padariusiems asmenims negarantuoja, kad paskiriant jas, bus atkurtas teisingumas, taip pat nėra garantijos, jog bus apsaugoti nukentėjusiųjų nuo nusikalstamų veikų asmenų interesai³.

Viena iš priemonių sureguliuoti teisingą nubaudimą ir asmenų nukentėjusių nuo nusikalstamų veikų, teisių ir teisėtų interesų apsaugą – atleidimas nuo baudžiamosios atsakomybės⁴. Būtina nurodyti, kad procesinė atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės institutas (Lietuvos Respublikos Baudžiamojo kodekso⁵ (toliau – ir BK) 36 str., 37 str., 38 str., 39 str., 39¹ str., 40 str.) procesinė forma yra diskrecinis ikiteisminio tyrimo nutraukimas, kuris įtvirtintas Lietuvos Respublikos Baudžiamojo proceso kodekse⁶ (toliau – ir BPK) (BPK 212 str. 5 p.) arba baudžiamosios bylos nutraukimas nuosprendžiu (BPK 254 str. 5 d.). Magistro baigiamajame darbe nebus nagrinėjamos visos atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės atleidimo rūšys, kurios yra labai skirtingos savo paskirtimi (nors jų visų procesinė forma yra ta pati), dėmesys bus sutelktas į vieną iš minėto instituto rūši – atleidimą nuo baudžiamosios atsakomybės, kai kaltininkas ir nukentėjęs asmuo susitaiko, kuri yra įtvirtinta BK 38 straipsnyje.

Pabrėžtina, tai jog, susitaikymo viešojo kaltinimo bylose institutas taikomas gana dažnai tiek ikiteisminėje stadijoje, tiek vėlesniame procese. Asmuo, atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės gali tikėtis tik jei padarė baudžiamąjį nusizengimą, neatsargų arba nesunkų ar apysunkį tyčinį nusikaltimą, šios veikos sudaro apie 90 proc. visų BK specialiojoje dalyje numatytų nusikalstamų veikų sudėčių⁷. Nors jis taikomas dažnai, reguliuojamas gana aiškiai, gilesnė jo analizė išlieka aktualia, nes teismams suteikta diskrecija, t. y., teisė, o ne pareiga

¹ Ilona Michailovič, „Atkuriamojo teisingumo galimybės baudžiamajoje justicijoje,“ iš *Globalizacijos iššūkiai baudžiamajai justicijai: recenzuotų mokslinių straipsnių baudžiamosios teisės, bausmių vykdymo ir baudžiamojo proceso klausimais rinkinys*, Jonas Prapiestis ir kt. (Vilnius: VĮ Registrų centras, 2014), 77.

² Gintautas Valickas ir kt., *Procedūrinis teisingumas ir žmonių pasitikėjimas teisėsaugos pareigūnais bei institucijomis* (Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2013), 11.

³ Agnė Baranskaitė, *Taikos sutartis baudžiamajoje teisėje: atleidimas nuo baudžiamosios atsakomybės kaltininkui ir nukentėjusiajam susitaikius: monografija* (Vilnius: VĮ Teisinės informacijos centras, 2007), 61.

⁴ Agnė Baranskaitė ir Jonas Prapiestis, „Atleidimas nuo baudžiamosios atsakomybės konstitucijos ir konstitucinės jurisprudencijos kontekste,“ *Jurisprudencija* 7, 85 (2006): 31.

⁵ „Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas,“ *Valstybės žinios* 89-2741, (2000).

⁶ „Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas,“ *Valstybės žinios* 37-1314, (2002).

⁷ Agnė Baranskaitė, *Taikos sutartis baudžiamajoje teisėje: atleidimas nuo baudžiamosios atsakomybės kaltininkui ir nukentėjusiajam susitaikius: monografija* (Vilnius: VĮ Teisinės informacijos centras, 2007), 61.

taikyti šį institutą, gali būti tinkamai naudojama tada, kai teismų praktika yra pakankamai nuosekli, kai atskirų kategorijų nusikalstamų veikų atvejais yra suformuoti specifiniai (jei to reikalauja nusikalstamos veikos specifika) diskrecijos kriterijai. BK 38 straipsnyje yra gana aiškiai išdėstytos sąlygos, kurias įvykdžius asmuo gali būti atleistas nuo baudžiamosios atsakomybės. Tačiau, kaip ir buvo minėta, tai suponuoja tik teisę atleisti asmenį nuo baudžiamosios atsakomybės, bet ne pareigą. Taigi, šis darbas aktualus tuo, jog pasirinktos nagrinėti problemos t. y. pažeidžiamų asmenų, o ypač – nepilnamečių, procesinis subjektiškumas susitaikymo procese bei viešojo intereso turinys, lemiantis teismų diskreciją, iki tol plačiau nebuvo nagrinėtos. Todėl, manytina, jog tai reikalauja išsamaus nagrinėjimo.

Baigiamojo darbo problematika. Nors šis institutas jau tirtas, tačiau pradėjus taikyti Europos Parlamento ir Tarybos direktyvą 2012/29/ES⁸ (toliau – ir Direktyva 2012/29/ES), šio instituto kontekste būtina gilesnė analizė, leisianti atsakyti į klausimą, ar pažeidžiamos aukos gali taikytis bendromis sąlygomis, ar nustatant viešojo intereso turinį tokiose bylose, būtina vertinti papildomus kriterijus. Tai būtina todėl, kad nusikaltimų aukų teisės nėra visiškai suvienodintos visose Europos Sąjungos (toliau – ir ES) valstybėse narėse, tačiau tai būtina padaryti dėl vis didėjančio kaltinamųjų ir aukų judėjimo tarp valstybių narių. Siekiant sustiprinti apsaugą pažeidžiamiesiems asmenims baudžiamajame procese, ir buvo priimta Direktyva 2012/29/ES, kuria nustatomi būtiniausi nusikaltimų aukų teisių, paramos joms ir jų apsaugos standartai.

Remiantis Direktyva 2012/29/ES ir kitais teisės aktais, susitaikymo viešojo kaltinimo bylų instituto kontekste, bus ieškoma atsakymo į klausimą ar pažeidžiami asmenys gali taikytis viešojo kaltinimo bylose, jei taip – kokios procedūros taikomos tokiam susitaikymui, jei ne – kodėl, kas lemia negalėjimą susitaikyti? Įvertinus šias aktualijas, tampa problematiškas pažeidžiamų asmenų, o būtent nepilnamečių nukentėjusiųjų, procesinis savarankiškumas priimant, šiuo atveju, procesinį sprendimą dėl susitaikymo, viešojo kaltinimo bylose, nors šiuo metu nei BK, nei BPK draudimo taikytis, pavyzdžiui, nepilnamečiams nukentėjusiesiems, kaip tokio, nėra numatyta.

Direktyva 2012/29/ES taip pat numato ne formalią tarpininkavimo procedūrą (12 str.) – taigi būtina išanalizuoti, ar BPK šiuo aspektu sudaro pakankamas teises prielaidas tokiai procedūrai vykdyti.

Kita analizuotina problema yra situacija, kai asmuo norintis susitaikyti įstatymo numatytas sąlygas atitinka, tačiau kyla klausimas, ar konkrečioje byloje būtent susitaikymo instituto taikymas atitiks viešąjį interesą, o būtent, kaip, kokiais kriterijais remdamiesi, teismai

⁸ Europos Parlamento ir Tarybos 2012 m. Spalio 25 d. direktyva 2012/29/ES, kuria nustatomi būtiniausi nusikaltimų aukų teisių, paramos joms ir jų apsaugos standartai ir kuria pakeičiamas Tarybos pamatinis sprendimas 2001/220/TVR, OJ-L 315.

turėtų vertinti BK 38 str. 1 d. 4 p. numatytą sąlygą, doktrinoje analizuojamą kaip „viešasis interesas“⁹: „yra pagrindo manyti, kad jis nedarys naujų nusikalstamų veikų“? Remiantis tuo, kas pasakys, kita tirtina problema yra viešasis interesas susitaikymo viešojo kaltinimo bylų kontekste.

Baigiamojo darbo mokslinis naujumas ir tiriamos problemos ištyrimo lygis. Kaip jau minėta susitaikymas viešojo kaltinimo bylose yra gana dažnai taikomas, todėl nemažai autorių atkreipė dėmesį į šią temą.

R. Ažubalytė straipsnyje „Diskrecinio baudžiamojo persekiojimo ir atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės santykis“¹⁰ analizavo atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės ir diskrecinio baudžiamojo persekiojimo santykį, nekaltumo prezumpcijos santykį ir diskrecinio baudžiamojo persekiojimo santykį, taip pat įtariamąjo teises į teisminį procesą. Kitame straipsnyje „Susitarimas (susitaikymas) viešojo kaltinimo bylose kaip viena iš diskrecinio baudžiamojo persekiojimo formų“¹¹ R. Ažubalytė analizavo mediacijos santykį su susitarimo institutu baudžiamajame procese, taip pat nepilnamečių baudžiamąjį procesą¹².

A. Baranskaitė savo darbuose¹³ visapusiškai analizavo atleidimą nuo baudžiamosios atsakomybės kaltininkui ir nukentėjusiajam susitaikius institutą bei jo probleminius aspektus.

E. Matuizienė disertacijoje „Privataus kaltinimo bylų procesas kaip dispozityvumo realizavimo forma“¹⁴ nagrinėjo susitaikymo procedūras privataus kaltinimo bylose. Privatus kaltinimas nėra šio darbo tyrimo dalykas, todėl šia disertacija naudosis tiek, kiek tai padės atskleisti susitaikymą viešojo kaltinimo bylose.

I. Michailovič ir bendraautorių monografijoje¹⁵ buvo detalai išnagrinėta mediacija ir jos pritaikomumas Lietuvoje. Šia monografija bus remiamasi tik tiek, kiek tai padės atskleisti mums rūpimą temą.

R. Uscila moksliniame – metodiniame leidinyje¹⁶ nagrinėjo nusikaltimo aukų socialinę ir teisinę apsaugą.

⁹ Rima Ažubalytė, „Alternatyvūs baudžiamojo konflikto sprendimo būdai nagrinėjant bylą teisme,“ *Jurisprudencija* 6, 108 (2008): 44.

¹⁰ Rima Ažubalytė, „Diskrecinio baudžiamojo persekiojimo ir atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės santykis,“ *Jurisprudencija* 1, 79 (2006): 16-24.

¹¹ Rima Ažubalytė, „Susitarimas (susitaikymas) viešojo kaltinimo bylose kaip viena iš diskrecinio baudžiamojo persekiojimo formų,“ *Jurisprudencija* 6, 84 (2006): 33-40.

¹² Rima Ažubalytė, Ramūnas Jurgaitis ir Jolanta Zajančauskienė, *Specifinės baudžiamojo proceso rūšys*. (Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2011), 217-285.

¹³ Agnė Baranskaitė, *supra* note 3. Taip pat Agnė Baranskaitė, „Atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės kaltininkui ir nukentėjusiajam susitaikius procesinės problemos,“ *Jurisprudencija* 11, 113 (2008): 66-71, <http://search.ebscohost.com.skaitykla.mruni.eu/login.aspx?direct=true&db=a9h&AN=35637589&site=ehost-live>

¹⁴ Eglė Matuizienė, *Privataus kaltinimo bylų procesas kaip dispozityvumo realizavimo forma* (daktaro disertacija, Mykolo Romerio universitetas, 2014).

¹⁵ Ilona Michailovič ir kt., *Atkuriamojo teisingumo perspektyvos Lietuvoje* (Vilnius: Lietuvos teisės institutas, 2014).

¹⁶ Rokas Uscila, *Viktimologijos pagrindai: nusikaltimų aukų socialinė ir teisinė apsauga* Lietuvoje (Vilnius: Mokslo aidai, 2005).

Siekiant atskleisti susitaikymo viešojo kaltinimo bylose instituto esmę, paskirtį, kai kuriuos reguliavimo aspektus, taip pat remtasi kitų mokslininkų darbais bei užsienio literatūra.

Baigiamojo darbo reikšmė. Remiantis Europos Sąjungos, tarptautiniais, Lietuvos Respublikos norminiais teisės aktais, taip pat Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo jurisprudencija bei užsienio ir Lietuvos Respublikos doktrina bei teismine praktika, bus išanalizuotas susitaikymo viešojo kaltinimo bylose institutas. Manytina, jog šis darbas gali būti naudingas teisės studijoms ir šio instituto dar gilesniam suvokimui bei tinkamam jo pritaikymui praktikoje.

Tyrimo tikslas. Išanalizuoti pažeidžiamų asmenų savarankiškumą priimant procesinį sprendimą susitaikymui viešojo kaltinimo bylose bei atskleisti viešojo intereso turinį, kuris lemia teismų diskreciją priimant sprendimą, nutraukti baudžiamąją bylą nuosprendžiu, pagal BK 38 straipsnį.

Tyrimo uždaviniai. Remiantis darbe išsikeltais tikslais, tikslinga išskirti šiuos uždavinius:

- 1.) išanalizuoti teises ir organizacines susitaikymo viešojo kaltinimo bylose instituto prielaidas;
- 2.) ištirti susitaikymo instituto taikymo sąlygas, išsiaiškinti kokius kriterijus teismai turi įvertinti konstatuodami vertinamojo pobūdžio sąlygą: „yra pagrindo manyti, kad jis nedarys naujų nusikalstamų veikų“;
- 3.) ištirti susitaikymo procedūros probleminius aspektus.

Tyrimo metodika. Magistriniame darbe buvo pasitelkta keletas metodų, kurie padėjo atskleisti susitaikymo viešojo kaltinimo bylose institutą.

Lingvistinio metodo pagalba buvo aiškinamos BK, BPK normos, susijusios su susitaikymo viešojo kaltinimo bylose institutu. *Sisteminės analizės* metodas padėjo sistemiskai interpretuoti šio instituto taikymo sąlygas, taip pat aiškinant nukentėjusio nepilnamečio teisinį statusą bei jo galimybes susitaikyti pagal BK 38 str. Be to, šis metodas pasitelktas aiškinant susitaikymo viešojo kaltinimo bylose instituto reguliavimo problemas bei ieškant šių problemų sprendimo būdų. *Empirinis – bylų analizės metodas* naudotas atsitiktinai parinktiems Konstitucinio Teismo nutarimams, taip pat Lietuvos Aukščiausiojo Teismo (toliau – ir LAT) praktikai bei žemesnių instancijų teismų parinktomis byloms analizuoti. Taipogi, analizuojant Europos Žmogaus Teisių Teismo (toliau – EŽTT) praktiką susijusią su susitaikymu viešojo kaltinimo bylose instituto, tam tikrus aspektus.

Baigiamojo darbo struktūra. Baigiamąjį magistro darbą sudaro įvadas, trys dėstomosios dalys, išvados, literatūros sąrašas, anotacija bei santrauka lietuvių ir anglų kalbomis.

Baigiamojo darbo įvade, pateikiama bendroji darbo charakteristika, t. y. temos aktualumas, problematika, ištyrimo lygis, tikslas, uždaviniai, ginamieji teiginiai. Pirmajame baigiamojo darbo skyriuje nagrinėjamos prielaidos susitaikymui viešojo kaltinimo bylose bei šio instituto svarba ir paskirtis. Tai pat nagrinėjamas teisės į teisingą teismą principas susitaikymo kontekste. Antrajame baigiamojo darbo skyriuje analizuojamos šiam institutui vykti reikalingos sąlygos, tačiau pagrindinis dėmesys sutelktas viešojo intereso pagrindimui. Trečiajame baigiamojo darbo skyriuje nagrinėjamas susitaikymo instituto reguliavimas bei jo taikymui svarbūs aspektai tokie kaip: *pirma*, nėra pilno, aiškaus procedūros suregulavimo; *antra*, nors jau senai kalbama, kad reikia mediacijos procedūros įtvirtinimo BPK, tačiau ji vis dar nėra įtvirtinta; *trečia*, taikant BK 38 str., nėra aiškios pažeidžiamų dalyvių veiksnio ribos; *ketvirta*, nėra tikslios atnaujinimo procedūros. Magistro baigiamojo darbo pabaigoje pateikiamos išvados.

Baigiamojo darbo ginamieji teiginiai. *Pirma*, pažeidžiami asmenys negali susitaikyti viešojo kaltinimo bylose, nes jie negeba dalyvauti procese, kuriame reikia jų valios. *Antra*, tai, kad Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso nereguluota nei susitaikymo procedūra, nei pateikti viešojo intereso nustatymo kriterijai, lemia tai, kad susitaikymas viešojo kaltinimo bylose lieka formalia bylos nutraukimo galimybe, o tarpininkavimo procedūra, kurios reikalauja Direktyva 2012/29/ES vis dar nėra tinkamai reglamentuota.

SANTRUMPŲ SĄRAŠAS

Konstitucija – Lietuvos Respublikos Konstitucija;

BK – Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas;

BPK – Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas;

Direktyva 2012/29/ES – Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2012/29/ES;

KT – Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas;

LAT – Lietuvos Aukščiausias Teismas;

Konvencija – Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija;

ES – Europos Sąjunga;

1. SUSITAIKYMO VIEŠOJO KALTINIMO BYLOSE TEISINĖS IR ORGANIZACINĖS PRIELAIDOS

BPK 1 straipsnio 1 dalyje gana išsamiai nurodytos baudžiamojo proceso siekiamybės / jo paskirtis: „*ginant žmogaus ir piliečio teises bei laisves, visuomenės ir valstybės interesus greitai, išsamiai atskleisti nusikalstamas veikas ir tinkamai pritaikyti įstatymą, kad nusikalstamą veiką padaręs asmuo būtų teisingai nubaustas ir niekas nekaltas nebūtų nuteistas*“. Anot S. Zaksaitės straipsnio formuluotė gana plataus spektro, kuri apima įvairius aspektus, tokius kaip: konstitucinę žmogaus teisių dimensiją, tiesos siekimą bei proceso spartumą, tinkamą teisės taikymą, taip pat teisingas nuobaudas bei įtariamųjų / kaltinamųjų teisių apsaugą¹⁷. Remiantis Lietuvos Respublikos Konstitucija¹⁸ (toliau – ir Konstitucija) baudžiamasis procesas turėtų būti tinkamas, užtikrinant kiekvienos jame įgyvendinamos / ribojamos žmogaus teisės ir procesinės garantijos turinį¹⁹. Būtent dėl to, baudžiamasis procesas turėtų vykti derinant šiuos dalykus: veiksmingumą, funkcionalumą ir žmogaus teisių apsaugą²⁰. Pabrėžtina tai, jog baudžiamasis procesas, jau pats savaime – vienas iš svarbiausių ir labiausiai varžančių žmogaus teises, procesų²¹. Konstitucinis Teismas (toliau – ir KT) yra konstatavęs, kad „*baudžiamojo proceso santykiai įstatymu turi būti reguliuojami taip, kad būtų sudarytos teisinės prielaidos greitai atskleisti ir išsamiai ištirti nusikalstamas veikas, taip pat kad baudžiamojo proceso teisinis reglamentavimas neturi sudaryti prielaidų vilkinti nusikalstamų veikų tyrimo ir baudžiamųjų bylų nagrinėjimo bei prielaidų baudžiamojo proceso dalyviams piktnaudžiauti procesinėmis ar kitomis teisėmis. Priešingu atveju pasunkėtų valstybės konstitucinės priedermės teisėtomis priemonėmis užtikrinti kiekvieno asmens ir visos visuomenės saugumą, konstitucinėmis vertybėmis grindžiamą teisinę tvarką įgyvendinimas*“²².

Apie proceso greitumo reikalavimą galima rasti minėto BPK straipsnio 1 dalyje, kur nurodyta, kad reikia „*greitai atskleisti nusikalstamas veikas*“, šis straipsnis susijęs su Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos²³ (toliau – Konvencija) 6 straipsnio 1 dalimi, kur taip pat numatyta, kad „*byla būtų nagrinėjama per įmanomai trumpiausią laiką*“. Tai suponuoja išvadą, jog baudžiamasis procesas turi būti išsamus, o šio proceso dalyvių bylos turi

¹⁷ Salomėja Zaksaitė, „Fikcijos baudžiamajame procese: tarp ontologinės „tikrovės“, teisėkūros ir teisės taikymo,“ *Jurisprudencija* 21, 1 (2014): 246.

¹⁸ „Lietuvos Respublikos Konstitucija,“ *Valstybės žinios* 33-1014, (1992).

¹⁹ Remigijus Merkevičius, *Baudžiamasis procesas: įtariamojo samprata: monografija* (Vilnius: Registrų centras, 2008), 77.

²⁰ Gintaras Goda, *Vertybiniai prioritetai baudžiamajame procese* (Vilnius: VĮ Registrų centras, 2014), 9.

²¹ Salomėja Zaksaitė, „Fikcijos baudžiamajame procese: tarp ontologinės „tikrovės“, teisėkūros ir teisės taikymo,“ *Jurisprudencija* 21, 1 (2014): 247.

²² „Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. sausio 16 d. nutarimas.“ *Valstybės žinios* 7-254, (2006).

²³ „Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija,“ *Valstybės žinios* 40-987, (1995).

būti išnagrinėtos kaip įmanoma, per protingai trumpiausią laiką, kad nebūtų nepagrįsto asmenų teisių ir laisvių suvaržymo.

Norint įgyvendinti greitumo principo reikalavimą ir padaryti baudžiamąjį procesą kuo efektyvesnį bei ekonomiškesnį, turėtų būti trumpinamas „kelias“ nuo nusikalstamos veikos ir jos atskleidimo iki sankcijos pritaikymo. Lietuvos Respublikos Generalinės prokuratūros strateginiame 2017 - 2019 metų veiklos plane, kaip vienas esminių tikslų įvardintas – kuo ekonomiškesnio proceso siekimas, o kaip būdai, reikalingi šį tikslą pasiekti: 1) ikiteisminio tyrimo nutraukimas nereabilituojančiais pagrindais; 2) ikiteisminio tyrimo užbaigimas teismo baudžiamuoju įsakymu; 3) pagreitinamas procesas; 4) kaltinamojo akto surašymas.²⁴ Ekonomiškumo siekis atitinka ir KT nustatytą reikalavimą, kad „*asmens ir visuomenės apsaugai ir gynimui nuo nusikalstamų kėsinių skirti ištekliai (materialiniai, žmogiškieji ir kt.) turi būti skirstomi ir naudojami racionaliai*“²⁵. Taikant ekonomišką procesą, 2016 m. buvo iširtos 16 728 nusikalstamos veikos, o tai sudaro 52,6 proc. visų iširtų nusikalstamų veikų²⁶.

Iš to galima daryti išvadą, kad didesnis ikiteisminių tyrimų, užbaigtų taikant ekonomiškesnį procesą skaičius, gali pateisinti nepasiektus strateginiame plane numatytus rodiklius, kuomet ikiteisminis tyrimas baigiamas ne tokiu ekonomišku būdu. Būtent tai, teisėsaugos pareigūnus įpareigoja visus procesinius veiksmus atlikti ir procesinius sprendimus priimti, kaip įmanoma greičiau, tačiau nepažeidžiant pagrindinių žmogaus teisių ir laisvių.²⁷ Tačiau galima rasti ir prieštarinę nuomonę, kur teigiama, jog greitas ir pigus procesas labai dažnai būna neteisingas²⁸. Tačiau su šia nuomone, darbo autorė nėra linkusi sutikti ir teigia, jog svarbu tinkamai suderinti patį procesą bei atrasti būdus, kaip galima teisingai, greitai ir ekonomiškai, išspręsti kilusius konfliktus tarp baudžiamojo proceso dalyvių.

Pažymėtina, jog žmogaus teisių apsauga ypač „jautrus“ institutas, reikalaujantis ypatingai daug dėmesio bei išsamaus reglamentavimo. KT nutarime buvo išaiškinta, jog „*Konstitucija įpareigoja [...] nustatyti tokį teisinį reguliavimą, kad būtų užtikrintos ir baudžiamojo proceso dalyvių teisės: procesas turi būti toks, kad būtų užtikrinta veiksminga asmens, nukentėjusio nuo nusikalstamos veikos, teisių apsauga ir kad toks asmuo galėtų naudotis visomis [...] teisėmis. Baudžiamasis procesas turi būti ir toks, kad nebūtų pažeistos ir*

²⁴ „Lietuvos Respublikos Generalinės prokuratūros 2017-2019 metų strateginis veiklos planas“, http://www.prokuraturos.lt/data/public/uploads/2017/02/2017-2019_m_lrgp-svp_2017-01-31-nr.-i-35.pdf.

²⁵ „Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. sausio 16 d. nutarimas.“ *Valstybės žinios* 7-254, (2006).

²⁶ „Lietuvos Respublikos prokuratūros veiklos 2016 metais ataskaita“, <http://www.prokuraturos.lt/data/public/uploads/2017/03/2016-m.-ataskaita-galutinis-2017-03-02.pdf>.

²⁷ „Lietuvos Respublikos Generalinės prokuratūros 2017-2019 metų strateginis veiklos planas“, http://www.prokuraturos.lt/data/public/uploads/2017/02/2017-2019_m_lrgp-svp_2017-01-31-nr.-i-35.pdf.

²⁸ Viktoras Justickis ir Gintautas Valickas, *Procedūrinis teisingumas Lietuvos kriminalinėje justicijoje: monografija* (Vilnius: Mokylo Romerio universitetas, 2006), 78.

asmens, įtariamo, kaltinamo padarius nusikalstamą veiką, konstitucinės teisės: [...], ir kt.”²⁹. Vienas naujausių dokumentų, skirtų asmenų teisių apsaugai – Direktyva 2012/29/ES, kurios pagrindu ir buvo priimti, kai kurių BPK straipsnių pakeitimai³⁰, tačiau apie tai bus kalbama kitame skyriuje.

Pažymėtina, jog svarbu ne tik kalbėti apie baudžiamojo proceso dalyvių teises, tačiau ir apie adekvatų bausmės parinkimą. Būtent apie tai išaiškinta KT nutarime: „*bausmės turi būti adekvačios nusikalstamoms veikoms, už kurias jos nustatytos; už nusikalstamas veikas negalima nustatyti tokių bausmių ir tokių jų dydžių, kurie būtų akivaizdžiai neadekvatūs nusikalstamai veikai ir bausmės paskirčiai*”³¹. Anot G. Švedo, teisės literatūroje, bausmės proporcingumas, interpretuojamas pakankamai vieningai ir siejamas su nuostata, jog bausmės griežtumas turi atitikti padarytos nusikalstamos veikos pavojingumo pobūdį ir laipsnį³². LAT yra išaiškinęs, kad „*siekdamas proporcingumo (teisingumo) teismas gali ir turi nukrypti nuo tiesiogiai įtvirtintų formalių nuostatų. Konstitucinis Teismas taip pat atkreipia dėmesį ir į teisingo baudžiamojo įstatymo svarbą. Teismas visuomet turi turėti galimybę pritaikyti kitokios rūšies bausmę, paskirti mažesnę bausmę, negu numatyta įstatyme, ir pan. Tokiu atveju teismui turi būti palikta laisvė taikyti įstatymą konkrečiam atvejui. Konkretūs atvejai turi būti siejami su padaryta veika, jos padariniais, nusikaltėlio asmenybe, kitų aplinkybių vertinimu, ir kurie išreiškia bausmės individualizavimą konkrečioje byloje*”³³.

Kita vertus, baudžiamasis procesas nebūtinai gali baigtis bausme, kad ir teisinga bei proporcinga. Pasak R. Ažubalytės, tikslingumo principo, kuris baudžiamųjų įstatymų numatytais pagrindais ir tvarka leidžia nutraukti ikiteisminį tyrimą arba baudžiamąją bylą, ir tais atvejais, kai byloje gali būti priimtas apkaltinamasis nuosprendis, esminis dalykas – „išryškinti kriminalinės justicijos individualizaciją bei pirmą kartą nesunkų nusikaltimą padariusiam asmeniui suteikti galimybę reabilituotis”³⁴. Šio principo siekiamybė – apsaugoti asmenį, kuris nėra linkęs daugiau nusikalsti, nuo galimai jam galimo sukelti neigiamo teisingumo sistemos poveikio³⁵.

Akcentuotina, jog viename KT nutarimų išaiškinta, kad „*reguliuodamas baudžiamojo proceso santykius įstatymų leidėjas, atsižvelgdamas į nusikalstamų veikų pobūdį, pavojingumą*

²⁹ “Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. sausio 16 d. nutarimas.“ *Valstybės žinios* 7-254, (2006).

³⁰ “Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 8, 9, 28, 43, 44, 128, 185, 186, 188, 214, 239, 272, 275, 276, 280, 283, 308 straipsnių ir priedo pakeitimo ir Kodekso papildymo 27-1, 36-2, 56-1, 186-1 straipsniais įstatymas,“ *TAR*, 20993 (2015).

³¹ “Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2009 m. birželio 8 d. nutarimas.“ *Valstybės žinios* 69-2798, (2009). Taip pat “Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2003 m. birželio 10 d. nutarimas.“ *Valstybės žinios* 57-2552, (2003).

³² Gintaras Švedas, “Bausmės skyrimo asmeniui, pirmą kartą teisiama už nesunkų arba apysunkį tyčinį nusikaltimą, nuostatos Lietuvos Aukščiausiojo Teismo jurisprudencijoje,“ *Teisė* 90 (2014): 8.

³³ “Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2016 m. gruodžio 29 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-499-942/2016,“ prieiga per internetą: <http://www.infolex.lt/skaitykla.mruni.eu/tp/1402553?nr=5>.

³⁴ Rima Ažubalytė, “Legalumo ir tikslingumo principai vykdant baudžiamąjį persekiojimą: ištakos, raida, tendencijos,“ *Jurisprudencija* 21, 13 (2001): 95.

³⁵ *Ibid.*, 94.

(sunkumą), mastą, kitus požymius, kitas turinčias reikšmės aplinkybes, turi diskreciją (pabraukta aut.) nustatyti ir tokį teisinį reguliavimą, kad nukentėjusysis (jo atstovas) ir asmuo, kaltinamas padaręs nusikalstamą veiką, turėtų galimybę susitaikyti ir šis susitaikymas būtų pagrindas nutraukti baudžiamąjį procesą. Susitaikymas galimas ir tose baudžiamosiose bylose, kuriose kaltinimą teisme palaiko pats nukentėjusysis (jo atstovas), ir tose, kuriose valstybinį kaltinimą palaiko prokuroras. Tačiau įstatymų leidėjas, reglamentuodamas minėto susitaikymo instituto sąlygas, pagrindus, negali nustatyti tokio teisinio reguliavimo, kad minėtas susitaikymas būtų galimas bylose dėl visų nusikalstamų veikų. Reglamentuodamas nukentėjusiojo (jo atstovo) ir asmens, kaltinamo padarius nusikalstamą veiką, susitaikymo institutą įstatymų leidėjas privalo nustatyti ir aiškias šio instituto taikymo procedūras.³⁶ Anot R. Bakševičienės, teisinė diskrecija – elgimosi būdas, kuris tapatus dispozityviojo teisinio reguliavimo metodui, t. y. elkis, neperžengdamas nustatytų rėmų³⁷. Kitaip tariant, teisinė diskrecija reiškia tam tikro elgesio apimtį (laisvę), kurią nubrėžia (uždeda ribas) teisės normos³⁸. Kaip ir minėta KT nutarime, teismas turi teisę („turi diskreciją“), bet ne pareigą taikyti susitaikymo viešojo kaltinimo bylose institutą, be to numato, jog susitaikymas nėra galimas dėl visų nusikalstamų veikų, numatytų BK. Tam tikra prasme susitaikymas viešojo kaltinimo bylose yra „nuokrypis“ nuo bendro imperatyvo, tačiau įsitvirtinęs ir nuolatos plečiamas³⁹. Pritartina literatūroje išreikštai pozicijai, kuri grindžiama išsamia KT jurisprudencijos analize, kad iš esmės „pripažįstant, kad diskrecinis bylos nutraukimas asmeniui, kaltinamam padarius nusikalstamą veiką, iš principo nėra prieštaraujantis Konstitucijai, manytina, jog svarbiausia, reglamentuojant ir taikant neprivalomo bylos nutraukimo normas, nustatyti tinkamą procedūrą ir jos laikytis“⁴⁰.

Atleidimas nuo baudžiamosios atsakomybės, kai kaltininkas ir nukentėjęs asmuo susitaiko yra įtvirtintas BK 38 str., kuriame numatyta: „asmuo, padaręs baudžiamąjį nusizengimą, neatsargų arba nesunkų ar apysunkį tyčinį nusikaltimą, gali būti teismo atleistas nuo baudžiamosios atsakomybės tik esant visoms BK 38 straipsnio 1 dalies 1-4 punktuose nurodytoms būtinoms sąlygoms, t. y. jeigu jis prisipažino padaręs nusikalstamą veiką, savo noru atlygino ar pašalino fiziniam ar juridiniam asmeniui padarytą žalą arba susitarė dėl šios žalos atlyginimo ar pašalinimo, susitaikė su nukentėjusiuoju arba valstybės institucijos atstovu ir yra pagrindo manyti, kad jis nedarys naujų nusikalstamų veikų. Teismas nuosprendyje turi ne tik konstatuoti, bet ir įrodymais pagrįsti visų BK 38 straipsnio 1 dalyje nurodytų sąlygų buvimą ir, tik esant visoms šioms sąlygoms, apsvarstyti galimybę taikyti kaltininkui šią baudžiamojo

³⁶ „Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. sausio 16 d. nutarimas.“ *Valstybės žinios* 7-254, (2006).

³⁷ Rūta Bakševičienė, „Kompromisai ir nekompromisai įgyvendinant teisinį socialinės (normų) sistemos reguliavimą Lietuvoje,“ *Teisė* 1392-1274, 89 (2013): 15.

³⁸ Jaunius Gumbis, „Teisinė diskrecija: socialinis požiūris,“ *Teisė* 1392-1274, 52 (2004): 55.

³⁹ Rūta Bakševičienė, *op. cit.*, 10.

⁴⁰ Rima Ažubalytė, *supra* note 9, 43.

įstatymo nuostatą”⁴¹. Kaip galima pastebėti susitaikymo institutas nėra galimas sunkių (bausmė 6-10 metų)⁴² ir labai sunkių (bausmė viršija 10 metų)⁴³ nusikalstamų veikų kategorijų bylose. Jei vis dėlto susitaikymas būtų galimas tokio pobūdžio bylose – tai būtų grubus teisės principų tokių kaip: atsakomybės neišvengiamumo, humaniškumo, teisingumo, lygiateisiškumo ir kt., pažeidimas. Be to, tai padidintų visuomenės pasipiktinimą teisėsaugos sistema, nes kaltininko interesai būtų „aukščiau” nukentėjusiojo interesų, taip pat tai turėtų įtakos nukentėjusiųjų saugos jausmui.⁴⁴

Taigi, toliau bus analizuojama, ar tinkamai taikant susitaikymo institutą „naudos” gali gauti ne tik įtariamasis (kaltinamasis), kuriam baudžiamasis procesas yra nutraukiamas, tačiau ir kiti baudžiamojo proceso dalyviai, ypač nukentėjusysis bei visuomenė ir valstybė.

1.1 Baudžiamojo proceso nutraukimo kaltininkui ir nukentėjusiajam susitaikius instituto paskirtis

Viešojo erdvėje formuojama nuomonė, kad visuomenė dažnai nori (nepriklausomai nuo nukentėjusiajam padarytos žalos), jog asmuo, kuris padarė nusikalstamą veiką, būtų nubaustas kuo griežtesne bausme, ypač tai jaučiasi po šalį sukrečiančių, rezonansinių nusikalstamų įvykių. Atkreiptinas dėmesys į tai, kad net pačios griežčiausios bausmės negali visiškai pašalinti nusikalstamos veikos individo, visuomenės ar valstybės interesams sukeltos žalos ir dėl to kilusių padarinių⁴⁵. Išskirtina ir tai, jog nukentėjusiojo ir visuomenės bei valstybės interesai ne visada sutampa⁴⁶. Tam pritaria G. Goda teigdamas, kad nukentėjusiojo nuomonė apie baudžiamąjį procesą (apie patį procesą ir jo baigtį), nesutampa su valstybės pareiga sąžiningai vykdyti procesą, nustatyti tiesą bei priimti teisingą sprendimą⁴⁷. Anot A. Baranskaitės, tokiu atveju, kuomet valstybė baudžiamojoje justicijoje atsižvelgtų tik į vienų subjektų interesus (pavyzdžiui, nukentėjusiųjų – aut. pastaba), tačiau kitų baudžiamojo proceso dalyvių (įtariamųjų

⁴¹ “Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2017 m. Sausio 10 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-32-511/2017,“ prieiga per internetą: <http://www.infollex.lt/skaitykla.mruni.eu/tp/1408314?nr=2>.

⁴² Pavyzdžiui BK 149 str. 1, 2 ir 3 dalys.

⁴³ Pavyzdžiui BK 129 str.

⁴⁴ Agnė Baranskaitė, *supra* note 3, 90-91.

⁴⁵ Agnė Baranskaitė ir Jonas Prapiestis, “Konstitucinės teisingumo ir teisinės santarvės dimensijos baudžiamojoje teisėje,“ iš *Lietuvos Respublikos baudžiamajam kodeksui – 10 metų: recenzuotų mokslinių straipsnių, skirtų baudžiamosios politikos ir baudžiamųjų įstatymų teisėkūros, baudžiamosios teisės, baudžiamojo proceso ir nusikaltimų kvalifikavimo problematikai rinkinys* (Vilnius: VĮ Registrų centras, 2011), 47.

⁴⁶ Mindaugas Girdauskas, “Teismo įgaliojimų keisti inkriminuojamos veikos kvalifikavimą griežtesniu suderinamumas su konstituciniais baudžiamojo proceso tikslais ir principais,“ *Teisė* 1392-1274, 88 (2013): 148. Plačiau apie nukentėjusiojo interesus žiūrėti Eglė Matuizienė, “Nukentėjusiojo interesai baudžiamajame procese,“ *Jurisprudencija* 4, 3 (2012): 1177-1198.

⁴⁷ Gintaras Goda, *supra* note 20, 177.

/ kaltinamųjų – aut. pastaba) interesus ignoruotų, nebūtų galima pasiekti teisingumo, priešingai, tai tik padėtų „pamatus“ kilti naujiems konfliktams, o tai paneigtų humanišką teisės paskirtį⁴⁸.

Anot, M. Joutsen, nukentėjusiam asmeniui nusikalstama veika – asmeninis reikalas, kuris reikalauja patirtos materialinės ir emocinės žalos atlyginimo, o valstybei – tai baudžiamosios teisės pažeidimas, kuris reikalauja nuoseklaus, prognozuojamo ir teisingo atsako pagal įstatymą.⁴⁹ Akcentuotina tai, jog teisingumo jausmą žmogui gali sukelti ne tiek galutinis rezultatas, bet kiek būtent pats procesas, kuriuo bandoma išspręsti socialinį konfliktą⁵⁰.

Pagal metines Kalėjimų departamento veiklos ataskaitas⁵¹ galima pastebėti, jog nuteistųjų skaičius laisvės atėmimo vietų įstaigose mažėjantis – 2016 metų pabaigoje buvo 6049 asmenys, kai tuo pačiu laikotarpiu 2013 metais buvo 7957. Tačiau, remiantis veiklos ataskaitos duomenimis, pavyzdžiui, už viešosios tvarkos pažeidimus 2013-2016 metais skaičiai išlieka panašūs, t.y. vidurkis – 127 asmenys, esantys laisvės atėmimo vietose, nors BK 284 straipsnyje yra ir kitų alternatyvių bausmių. Galima sutikti su teiginiu, jog asmenų įkalinimas visuomenei brangiai atsieina ne tik finansiškai⁵², tačiau čia svarbūs ir kiti aspektai, dėl kurių nukenčia visa visuomenė t. y. „žmogaus teisių ir socialinių galimybių apribojimai, neišvengiami baudžiamojo proceso ir bausmių atlikimo metu; nuteistų, reiškia ir neigiamai paženklintų bei nelojalių valstybei asmenų sluoksnio susidarymas; visuomenės kriminalizavimas per buvusių kalinių subkultūrą; įpratimas, kad daug aplinkinių nuteisiama”⁵³.

Asmenys, kurie tam tikrą savo gyvenimo tarpinį praleido izoliuoti nuo visuomenės, pabendravę su kitais nusikaltėliais, sunkiau adaptuojasi laisvėje, dėl šios priežasties noras grįžti į neigiamą aplinką, sudaro situaciją, jog asmenys nusikalsta iš naujo, siekdami atnaujinti buvusius ryšius⁵⁴. Taigi, „teisingumo principas baudžiamosiose bylose gali būti įgyvendinamas ne tik skiriant bausmes nusikalstamas veikas padariusiems asmenims. Pagal Konstituciją ir baudžiamojo įstatymo taikymo praktiką baudžiamosios teisės bendrosios bei specialiosios prevencijos funkcijas realizuoti ir įvykdyti teisingumą įmanoma ne mažiau efektyviai ir netaikant represinių priemonių, t. y. atleidžiant kaltininką nuo baudžiamosios atsakomybės (šiuo atveju

⁴⁸ Agnė Baranskaitė, *supra* note 3, 52.

⁴⁹ Matti Joutsen “Victim Participation in Proceedings and Sentencing in Europe,” 3 (1994) iš

Eglė Matuizienė, “Nukentėjusiojo interesai baudžiamajame procese,” *Jurisprudencija* 4, 3 (2012): 1179.

⁵⁰ Viktoras Justickis ir Gintautas Valickas, *Procedūrinis teisingumas Lietuvos kriminalinėje justicijoje: monografija* (Vilnius: Mokylo Romerio universitetas, 2006), 78.

⁵¹ “Metinės Kalėjimų departamento prie Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos veiklos ataskaitos,” prieiga per internetą: http://www.kaldep.lt/lt/kalejimu-departamentas/administracine_informacija/ataskaitos/metines.html.

⁵² Remiantis 2016 metų Kalėjimų departamento veiklos ataskaitos duomenimis, vieno asmens išlaikymo riba siekia net 68,88 eur. / per dieną. “Metinės Kalėjimų departamento prie Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos veiklos ataskaitos,” prieiga per internetą: http://www.kaldep.lt/lt/kalejimu-departamentas/administracine_informacija/ataskaitos/metines.html.

⁵³ Plačiau žiūrėti: Oleg Fedosiuk, “Baudžiamoji atsakomybė kaip kraštutinė priemonė (*ultima ratio*): teorija ir realybė,” *Jurisprudencija* 19, 2 (2012): 716.

⁵⁴ Genovaitė Babachinaitė ir kt., *Kriminologija: vadovėlis* (Mykolo Romerio universitetas, 2010), 267.

taikant BK 38 straipsnį – aut. pastaba)⁵⁵. Lentelėje pateikti iš Informatikos ir ryšių departamento gauti duomenys.

Lentelė. Atleidimas nuo baudžiamosios atsakomybės⁵⁶

Priimtas sprendimas	2015 m.	2016 m.
BPK 212 str. 3 p.	42	23
BPK 212 str. 4 p.	163	98
BPK 212 str. 5 p. (susitaikymas BK 38 str.)	6036	4810
BPK 212 str. 6 p.	497	531
BPK 212 str. 7 p.	6	7

Kaip matyti iš lentelės, palyginus su kitomis atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės rūšimis, BK 38 str. taikomas dažniausiai. Taip pat, vertėtų atskleisti veikas, dėl kurių buvo dažniausiai taikytas susitaikymo institutas. 2015 – 2016 metais, išskirtinos šios nusikalstamos veikos: a.) fizinio skausmo sukėlimas ar nežymus sveikatos sutrikdymas (BK 140 str. 2 d.) 2015 m. – 2998 / 2016 m. – 2552; b.) viešosios tvarkos pažeidimas (BK 284 str. 1 d.) 2015 m. – 568 / 2016 m. – 375; c.) kelių transporto eismo saugumo ar transporto priemonių eksploatavimo taisyklių pažeidimas (BK 281 str. 1 d.) 2015 m. – 411 / 2016 m. – 315; d.) grasinimas nužudyti ar sunkiai sutrikdyti žmogaus sveikatą arba žmogaus terorizavimas (BK 145 str. 1 d.) 2015 m. – 223 / 2016 m. – 173.; e.) vagystė (BK 178 str. 1 d.) 2015 m. – 184 / 2016 m. – 179.⁵⁷ Kaip matoma iš pateiktų duomenų, atleidimas nuo baudžiamosios atsakomybės, kai kaltininkas ir nukentėjęs asmuo susitaiko, dažniausiai taikomas už fizinio skausmo sukėlimą ar nežymų sveikatos sutrikdymą.

Pritartina nuomonei, jog „įkalinimas nesprenžia nei nusikalstamumo, nei kitų socialinių problemų, bet, kaip įprasta, jų sukuria dar daugiau – ypatingai tuomet, kai vien tik įkalinimu (nubaudimu) ir apsiribojama, nesiekiant asmens resocializacijos (integracijos)“⁵⁸. Taigi, galima daryti išvadą, jog griežtos bausmės, ne pati tinkamiausia priemonė, siekiant užkardyti nusikalstamas veikas. Reikalingas toks mechanizmas, kuris „neleistų baudžiamojo

⁵⁵ Agnė Baranskaitė ir Jonas Prapiestis, *supra* note 4, 33.

⁵⁶ Duomenys pateikti Nusikalstamų veikų žinybinio registro, tvarkomo Informatikos ir ryšių departamento prie Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos. <http://www.ird.lt/nvzr-nusikalstamu-veiku-zinybinis-registras/>.

⁵⁷ Duomenys pateikti Nusikalstamų veikų žinybinio registro, tvarkomo Informatikos ir ryšių departamento prie Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos. <http://www.ird.lt/nvzr-nusikalstamu-veiku-zinybinis-registras/>.

⁵⁸ Gintautas Sakalauskas, „Įkalinimas Lietuvoje: praktika ir prasmė“, *Sociologija. Mintis ir veiksmas* 2, 20 (2007): 126.

įstatymo saugomų vertybių sumaišties, kai siekiant prioritetinio tikslo stengiamasi bet kokiomis priemonėmis „sunaikinti“ konflikto organizatorių. Beje, būtent kaltojo interesų paisymas ir galimybė protingai palengvinti jo dalį mainais už teigiamą jo postkriminalinį elgesį dažnai duoda geriausių rezultatų – atkuriamas teisingumas, nukentėjusiesiems suteikiama kompensacija, taupomos teisėsaugos institucijų jėgos ir priemonės”⁵⁹.

Kaip jau buvo minėta, susitaikymo institutas viena iš priemonių rasti teisingo nubaudimo ir pažeidžiamų asmenų teisių ir teisėtų interesų apsaugos „balansą”⁶⁰. Šis institutas naudingas ne tik baudžiamojo proceso dalyviams, šiuo atveju įtariamajam / kaltinamajam, nukentėjusiajam, tačiau ir visai visuomenei. Šiuo institutu siekiama operatyviau ir ekonomiškiau pasiekti teisingumą, t. y. „taupyti nukentėjusiojo ir kitų bylos dalyvių, tarp jų ir valstybės institucijų, laiką. Todėl [...] nukentėjusiajam suteikiama galimybė rinktis: susitaikyti su kaltininku ir efektyviau, greičiau išspręsti iškilusias (materialines, moralines, psichologines ir kt.) problemas, kartu parodyti savo humaniškumą sudarant prielaidas palengvinti kaltininko padėtį, ar atsisakyti tokios galimybės”⁶¹.

Apibendrintai galima teigti, jog susitaikymas viešojo kaltinimo bylose turi daug privalumų lyginant su apkaltinamuoju nuosprendžiu ir juo paskirta bausme, tačiau jo taikymas turi būti pagrįstas ir motyvuotas, kitaip tariant turi būti „pasveriami” argumentai „už” ir „prieš”.

1.2 Teisės į teisingą teismą principas susitaikymo instituto kontekste

Teisės principai padeda nustatyti tiesą ir priimti teisingą, sąžiningą sprendimą, nes kiekvienas baudžiamojo proceso dalyvis turi teisę į teisingą, sąžiningą bei pagrįstą sprendimą. Teisės į teisingą teismą principas – universalus, tai reiškia, kad šis principas saugo ir puoselėja asmenų gerovę bet kuriame teisiniame procese (bei etape – aut. pastaba), nepriklausomai nuo to, kokia asmens teisinė padėtis⁶². KT nutarime nurodyta, kad „*baudžiamojo proceso teisinis reguliavimas turi būti pagrįstas konstituciniais teisėtumo, lygybės įstatymui ir teismui, nekaltumo prezumpcijos, viešo ir teisingo bylos nagrinėjimo, teismo ir teisėjo nešališkumo ir nepriklausomumo, teismo ir kitų valstybės institucijų (pareigūnų), dalyvaujančių baudžiamajame*

⁵⁹ Alikperov, Ch. D. Socialnaja obuslovenost kompromisa v koncepciji ugolovnoj politiki // Sovetskoje gosudarstvo i pravo. 1991 No. 12 Paimta iš: Rima Ažubalytė, “Legalumo ir tikslingumo principai vykdant baudžiamąjį persekiojimą: ištakos, raida, tendencijos,” *Jurisprudencija* 21, 13 (2001): 91.

⁶⁰ Agnė Baranskaitė ir Jonas Prapiestis, *supra* note 4, 34.

⁶¹ Agnė Baranskaitė, *supra* note 3, 54-55.

⁶² Raimundas Jurka ir kt., *Baudžiamojo proceso principai: metodinė mokomoji priemonė* (Vilnius: Eugrimas, 2009), 56.

procese, funkcijų atskyrimo, teisės į gynybą garantavimo ir kitais principais (Konstitucinio Teismo 1999 m. vasario 5 d., 2000 m. gegužės 8 d., 2000 m. rugsėjo 19 d. nutarimai)“⁶³.

Anot G. Godos, būtina visiems baudžiamojo proceso subjektams sudaryti sąlygas ginti savo interesus, tai reiškia, kad kiekvienoje civilizuotoje, teisinėje valstybėje vieno baudžiamojo proceso subjekto „sąskaita“ negalima gerinti ar bloginti kito proceso subjekto teisinės padėties⁶⁴.

Kiekvienas asmuo turi teisę į teisingą, sąžiningą procesą. Teisė į teisingą teismą, susideda iš daugelio elementų, tokių kaip: teisės į teismą, teisės asmeniškai dalyvauti teismo procese, teisės į gynybą, taip pat lygiateisiškumo, rungtyniškumo, proporcingumo principų ir kt⁶⁵. Kitus svarbius baudžiamojo proceso reikalavimus – lygybės bei viešumo sąlygas, galima rasti Konvencijos 6 straipsnio 1 dalyje, kurioje numatyta, kad „*nustatant kiekvieno asmens pilietines teises ir pareigas ar jam pareikštą baudžiamąjį kaltinimą, jis turi teisę, kad jo byla būtų nagrinėjama per įmanomai trumpiausią laiką lygybės ir viešumo sąlygomis pagal įstatymą sudaryto nepriklausomo ir nešališko teismo*“. Taipogi, apie teisingą sprendimo priėmimą, kuris privalomai turi būti priimamas nešališko teismo, kalbama Visuotinės žmogaus teisių deklaracijos, 10 straipsnyje: „*kiekvienas turi visiškai lygią teisę, kad, nustatant jo teises ir pareigas ir jam pareiškus baudžiamąjį kaltinimą, jo byla teisingai ir viešai išnagrinėtų nepriklausomas ir nešališkas teismas*“⁶⁶.

Galima pastebėti, jog žmogaus teisių institutas glaudžiai susijęs su tarptautinės teisės dokumentais, reglamentuojančiais žmogaus teises⁶⁷. Daugelyje šalių, bylų baigiamų ne teisminiu būdu – nemažėja⁶⁸, tai gali reikšti, jog rastas naudingas problemų sprendimo būdas abiejoms baudžiamojo proceso šalims (suderinantis asmenų interesus ir tinkamą nubaudimą, t.y. surandamas kompromisas). Anot M. Romerio, teisingas teismas neatsiejamas nuo teisingo kompromiso nustatymo, kuris esąs bylų pagrindas⁶⁹. Atkreiptinas dėmesys į tai, jog „kompromisai socialinėse sistemose yra tapę šiuolaikinės visuomenės kultūros dalimi“⁷⁰.

Pastebima, jog Visuotinėje žmogaus teisių deklaracijoje bei Konvencijoje nėra numatyto draudimo spręsti kilusius baudžiamuosius teisinius ginčus ne teismine tvarka. Tą patvirtina ir EŽTT praktika, byloje *Deweer prieš Belgium* išaiškinta, kad „*procedūra, kurioje byla išsprendžiama be teismo, negali būti vykdoma prieš įtariamojo valią. Jo sprendimas*

⁶³ „Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2008 m. sausio 24 d. nutarimas.“ *Valstybės žinios* 11-388, (2008).

⁶⁴ Gintaras Goda, *supra* note 20, 178.

⁶⁵ Lijana Štarienė, „Teisės į teisingą, įtvirtintos Europos žmogaus teisių konvencijos 6 straipsnyje, pobūdis, vieta, ir apsaugos lygis kitų konvencijos teisių požiūriu,“ *Jurisprudencija* 10, 88 (2006): 45.

⁶⁶ „Visuotinė žmogaus teisių deklaracija,“ *Valstybės žinios* 68-2497, (2006).

⁶⁷ Edita Žiobienė, „Žmogaus teisių ir laisvių apsauga: Lietuva Europos kontekste,“ iš *Regnum est: 1990 m. Kovo 11-osios Nepriklausomybės aktui – 20. Liber Amicorum Vytautui Landsbergiui*, Stasys Stačiokas ir kt. (Mykolo Romerio universitetas, 2010), 321.

⁶⁸ Rima Ažubalytė, *supra* note 10, 20.

⁶⁹ Mykolas Romeris, *Dienoraštis. 1918 m. birželio 13-oji – 1919 m. birželio 20-oji* (Mykolo Romerio universitetas, 2007), 17. Paimta iš Raimundas Jurka ir kt., *supra* note 62, 56.

⁷⁰ Rūta Bakševičienė, *supra* note 37, 10.

atsisakyti teisės į teismą neturi būti paveiktas. Teismas teigė suprantąs, kad teismo nagrinėjimo perspektyvos kiekvienam asmeniui, kaltinamam nusikalstamos veikos padarymu, be abejo, turi įtakos jo apsisprendimui pasirinkti alternatyvius baudžiamojo konflikto sprendimo būdus, tačiau toks „poveikis“ neprieštarauja Konvencijos nuostatomis“⁷¹. 2008 metų KT nutarime taip pat konstatuota, jog galima spręsti kilusius ginčus ne teismine tvarka: „bendrojo baudžiamojo proceso modelio konstitucinis įtvirtinimas savaime nepanaikina galimybės baudžiamojo proceso santykius reguliuoti ir taip, kad tam tikrais atvejais (atsižvelgiant į nusikalstamų veikų pobūdį, pavojingumą (sunkumą), mastą, kitus požymius, kitas turinčias reikšmės aplinkybes) ikiteisminis tyrimas nebūtų atliekamas ir (arba) valstybinis kaltinimas teisme nebūtų palaikomas; Konstitucija neužkerta kelio įstatymu įtvirtinti ir tokias baudžiamojo proceso rūšis, kurios daugiau ar mažiau skiriasi nuo bendrojo baudžiamojo proceso konstitucinio modelio, tačiau tokios baudžiamojo proceso rūšys traktuotinos kaip bendrojo baudžiamojo proceso konstitucinio modelio išimtys, o jų nustatymas turi būti konstituciškai pagrįstas“⁷². Iš to, kas pasakyta, galima daryti išvadą, jog asmuo visus sprendimus susijusius su baudžiamuoju procesu privalo priimti laisva valia. Jei įtariamasis (kaltinamasis) laisva valia sutinka atsisakyti savo teisės (šiuo atveju teisės į teismą), tai nėra pažeidžiama teisė į teisingą teismą. Tokią poziciją palaiko ir R. Jurka, teigdamas, kad veiksmas, atliktas prieš žmogaus valią, nėra jo veiksmas⁷³. Taigi, pritartina R. Ažubalytės nuomonei, jog numatant diskrecinį bylos nutraukimą, negalima varžyti baudžiamojo proceso dalyvio (šiuo atveju įtariamojo / kaltinamojo, nukentėjusiojo) teisės rinktis procesą bei pasinaudoti nustatytomis procedūromis⁷⁴.

Kaip buvo galima pastebėti, norint tinkamo diskrecinio baudžiamosios bylos nutraukimo, tokio pobūdžio procesas turi būti sąžiningas, neprieštaraujantis Konstitucijai bei turi atitikti esminius konstitucinius bei baudžiamojo proceso principus. Svarbu atskleisti nekaltumo prezumpcijos sąveiką su nagrinėjamu susitaikymo viešojo kaltinimo bylose institutu. Šis principas, vienas svarbiausių ir visuotinai pripažįstamų teisės pagrindų, kuris numatytas tarptautiniuose (Konvencijos 6 str. 2 d., Tarptautinio pilietinių ir politinių teisių pakto⁷⁵ 14 str. 2 d., Visuotinės žmogaus teisių deklaracijos 11 str. 1 d.) bei nacionaliniuose teisės aktuose (Konstitucijos 31 str. 1 d., BPK 44 str. 6 d.). KT ne kartą yra konstatavęs, kad „Konstitucijos 31 straipsnio 1 dalyje įtvirtinta nekaltumo prezumpcija yra viena svarbiausių teisingumo vykdymo demokratinėje teisinėje valstybėje garantijų, kartu ir svarbi žmogaus teisių ir laisvių

⁷¹ Application no. 6903/75, Deweer v. Belgium, 1980.

⁷² „Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2008 m. sausio 24 d. nutarimas.“ *Valstybės žinios* 11-388, (2008).

⁷³ Raimundas Jurka, „Žmogaus teisių gynimas Lietuvos baudžiamajame procese: antropocentrinio požiūrio link“, iš *Regnum est: 1990 m. Kovo 11-osios Nepriklausomybės aktui – 20. Liber Amicorum Vytautui Landsbergiui*, Stasys Stačiokas ir kt. (Mykolo Romerio universitetas, 2010), 343.

⁷⁴ Rima Ažubalytė, *supra* note 10, 20-21.

⁷⁵ „Tarptautinis pilietinių ir politinių teisių paktas“, *Valstybės žinios* 77-3288, (2002).

garantija, jog ypač svarbu, kad nekaltumo prezumpcijos laikytųsi valstybės institucijos ir pareigūnai, jog viešieji asmenys, kol asmens kaltumas padarius nusikaltimą nebus įstatymo nustatyta tvarka įrodytas ir pripažintas įsiteisėjusiu teismo nuosprendžiu, apskritai turi susilaikyti nuo asmens įvardijimo kaip nusikaltėlio – priešingu atveju galėtų būti pažeista žmogaus orumas ir garbė, pakenkta įvairioms asmens teisėms ir laisvėms”⁷⁶. Dėl nekaltumo prezumpcijos EŽTT yra pasisakęs, kad nekaltumo prezumpcijos pažeidimas konstatuojamas tada, kuomet teismo sprendimas, susijęs su asmeniu, kaltinamu nusikalstamos veikos padarymu, atspindi nuomonę, jog jis yra kaltas, dar net neįrodžius jo kaltumo pagal įstatymą, būtent jam neturėjus galimybės įgyvendinti savo gynybos teises. Iš esmės pakanka to, kad (nesant formalioms išvadoms) būtų tam tikrų samprotavimų, kurie leidžia manyti, jog teismas laiko kaltinamą kaltu⁷⁷. Kitoje EŽTT byloje *Lagardere v. France* išaiškinta, kad privalo būti daromas esminis skirtumas tarp teismo paskelbimo, kuomet dar nėra galutinio nuosprendžio, kad asmuo padarė atitinkamą nusikalstamą veiką, ir teiginio, jog asmuo yra tik įtariamasis padaręs nusikalstamą veiką. Pirmaisiais sprendimais konstatuojamas nekaltumo prezumpcijos pažeidimas, tuo tarpu antruosius EŽTT yra pripažinęs atitinkančiais Konvencijos 6 straipsnį, tačiau tik su sąlyga, kad asmuo nebuvo galutinai išteisintas⁷⁸.

Būtent dėl to, svarbu atskleisti nekaltumo prezumpcijos ryšį su sprendimu nutraukti bylą pagal BK 38 str. Atkreiptinas dėmesys į tai, kad prisipažinimas apie padarytą nusikalstamą veiką yra viena iš būtinų sąlygų, galimybei taikyti šį straipsnį (BK 38 str. 1 d. 1 p.). Taigi, kyla dileminis klausimas, ar šioje situacijoje prisipažinimas kaltu, ir atitinkamai sprendimas nutraukti bylą iš esmės konstatavus, kad asmuo padarė tam tikrą veiką, dėl kurios prisipažįsta (ir dėl to nepriėmus apkaltinamojo nuosprendžio) nesuponuoja nekaltumo prezumpcijos pažeidimo? Viena vertus, LAT yra išaiškinęs, jog „nesant įsiteisėjusio apkaltinamojo nuosprendžio, joks asmuo negali būti laikomas kaltu”⁷⁹. Kita vertus doktrinoje diskutuojama, kad tinkamai nekonstatavus kaltumo nėra ir jokio legitimaus baudžiamosios atsakomybės pagrindo, o tai reiškia, jog nėra ir pagrindo nuo jos atleisti⁸⁰. BPK 214 str. 2 d. yra įtvirtinta, kad „212 straipsnio 3–9 punktuose numatytais atvejais ikiteisminis tyrimas nutraukiamas ikiteisminio tyrimo teisėjo sprendimu, kuris patvirtina prokuroro nutarimą dėl ikiteisminio tyrimo nutraukimo”. Tai reiškia,

⁷⁶ “Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2007 m. sausio 16 d. nutarimas.“ *Valstybės žinios* 7-287, (2007). Taip pat “Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. gruodžio 29 d. nutarimas.“ *Valstybės žinios* 181-6708, (2007).

⁷⁷ Application no. 25424/09, *Allen v. the United Kingdom*, 2013.

⁷⁸ Application no. 18851/07, *Lagardere v. France*, 2012. Application no. 33468/03, *Vulakh and others v. Russia*, 2012.

⁷⁹“Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2013 m. Kovo 7 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-81/2013,“ prieiga per internetą: <http://www.infolex.lt/skaitykla.mruni.eu/tp/822109?nr=1>.

⁸⁰ Oleg Fedosiuk,“Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso galiojimo dešimtmetis: pamąstymai apie nepasiteisėjusius lūkesčius, esamą būklę ir tolesnę raidą,“ iš *Globalizacijos iššūkiai baudžiamajai justicijai: recenzuotų mokslinių straipsnių baudžiamosios teisės, bausmių vykdymo ir baudžiamojo proceso klausimais rinkinys*, Jonas Prapiestis ir kt. (Vilnius: VĮ Registrų centras, 2014), 38.

jog „nusikalstamos veikos padarymo faktas konstatuojamas ne tik įsiteisėjusiame nuosprendyje, bet ir ikiteisminio tyrimo teisėjo patvirtintame prokuroro nutarime nutraukti ikiteisminį tyrimą, kartu atleidžiant asmenį, padariusį nusikalstamą veiką, nuo baudžiamosios atsakomybės“⁸¹. Anot I. Vitkutės Zvezdinienės, ši norma – nekaltumo prezumpcijos principo įgyvendinimo problemos esmė⁸². O kaip šios problemos sprendimo būdą siūlo „procesinius teisinius santykius sureguliuoti taip, kad tik teismas galėtų priimti sprendimą atleisti asmenį nuo baudžiamosios atsakomybės ar ne“⁸³.

Tačiau darbo autorė su šiuo sprendimo būdu nėra linkusi sutikti ir teigia, jog jei vien tik teismas galėtų atleisti asmenis nuo baudžiamosios atsakomybės, vadinasi visos, smulkaus pobūdžio bylos, neišvengiamai pasiektų teismą, o tai dar labiau padidintų teisėjų darbo krūvius bei neužtikrintų efektyvaus, ekonomiško rezultato. Todėl pritariama R. Ažubalytės pozicijai, jog kol asmuo nėra nuteistas, jo negalima atleisti nuo neigiamo veikos įvertinimo apkaltinamojo nuosprendžio forma, tačiau nėra akivaizdžių procesinių kliūčių atleidimui nuo klausimo dėl neigiamo įvertinimo galimybės nagrinėjimo. Kitaip tariant, asmuo atleidžiamas ne nuo baudžiamosios atsakomybės, o nuo paties baudžiamojo persekiojimo, nes jis nebūtinai baigiasi apkaltinamuoju nuosprendžiu.⁸⁴ Taigi, nekaltumo prezumpcija nėra pažeidžiama, nes nepriimamas apkaltinamasis nuosprendis. Taip pat svarbu paminėti, jog KT nutarime išaiškinta, kad apkaltinamojo nuosprendžio priėmimo senaties institutas savo esme panašus į atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės institutą (BK 36-40 str.)⁸⁵. Doktrinoje taip pat sutinkama nuomonių, jog šie institutai turi bendrų savybių, panašumas yra tame, kad asmeniui nepriimamas apkaltinamasis nuosprendis, o kaip šių institutų skirtumą išskiria tai, kad esant senaties institutui asmuo praranda pareigą atsakyti pagal baudžiamuosius įstatymus, tuo tarpu atleidimas nuo baudžiamosios atsakomybės nepašalina pareigos būti patrauktam baudžiamojon atsakomybėn.⁸⁶

Iš to kas pasakyta, galima teigti, jog susitaikymas viešojo kaltinimo bylose yra teisiškai pagrįstas (to nedraudžia nei Konstitucija, nei Konvencija), be to jis naudingas nukentėjusiajam, įtariamajam (kaltinamajam), visuomenei ne tik finansiniu požiūriu, tačiau čia svarbūs ir kiti aspektai, kurie prisideda prie bendros visuomenės gerovės.

⁸¹ Rima Ažubalytė, *supra* note 10, 19.

⁸² Iveta Vitkutė Zvezdinienė, „Nekaltumo prezumpcijos principo įgyvendinimo problemos atleidžiant asmenį nuo baudžiamosios atsakomybės“, *Socialinių mokslų studijos* 4, 4 (2009): 232.

⁸³ *Ibid.*, 240.

⁸⁴ Rima Ažubalytė, *supra* note 10, 19.

⁸⁵ „Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2016 m. birželio 27 d. nutarimas.“ *Valstybės žinios* 7-254, (2016).

⁸⁶ Eglė Riaubaitė, „Apkaltinamojo nuosprendžio priėmimo senatis: kiek baudžiamasis procesas prisideda prie tinkamo BK 95 straipsnio taikymo“, iš *Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksui – 10 metų: recenzuotų mokslinių straipsnių, skirtų Lietuvos ir užsienio šalių baudžiamojo proceso, baudžiamosios teisės ir kriminalistikos aktualijoms ir problematikai, rinkinys* (Vilnius: Lietuvos teismo ekspertizės centras, 2012), 216.

2. VIEŠOJO INTERESO PAGRINDIMAS

Kaip jau minėta šio darbo įvade, viena iš mažiausiai tirtų, taip pat praktiškai konkrečiame baudžiamajame procese sunkiai įvertinamų, susitaikymo sąlygų yra viešasis interesas. Doktrinoje ši susitaikymo sąlyga yra nagrinėjama interpretuojant BK 38 str. 1 d. 4 p., kuriame nurodoma: „yra pagrindo manyti, kad jis nedarys naujų nusikalstamų veikų“. Jei dauguma susitaikymo sąlygų yra formalios, gana aiškiai apibrėžtos (prisipažinimas, žalos atlyginimas, susitaikymas su nukentėjusiuoju) tai ši sąlyga yra vertinamojo pobūdžio. Taigi, būtina atskleisti, ką reiškia tokia abstrakti frazė? Kokiais kriterijais remdamiesi, kokiais bylos duomenimis motyvuodami teismai turėtų vertinti viešąjį interesą?

Tačiau prieš pradėdant nagrinėti viešojo intereso turinį susitaikymo instituto kontekste, svarbu trumpai aptarti formalias sąlygas, reikalingas atleidimui nuo baudžiamosios atsakomybės pagal BK 38 str.

Susitaikymo viešojo kaltinimo bylose institutas yra diskrecinis ikiteisminio tyrimo nutraukimas pagal BPK 212 str. 5 p. arba baudžiamosios bylos nutraukimas nuosprendžiu pagal BPK 254 str. 5 d. Be to, kaltininkas su nukentėjusiuoju gali susitaikyti nepriklausomai, kokioje teismo instancijoje byla yra nagrinėjama. Taigi, susitaikymas taip pat galimas nagrinėjant bylą apeliacinėje instancijoje (BPK 327 str. 2 p.) bei kasacinėje instancijoje (BPK 382 str. 2 p.). Galimybei kalbėti apie šių nuostatų pritaikymą, privalomai turi būti BK 38 str. sąlygų visuma: pirmiausiai, tinkama nusikalstamos veikos kategorija (baudžiamasis nusižengimas, neatsargus, nesunkus, apysunkis nusikaltimas); antra, savanoriškas prisipažinimas, trečia, savanoriškas žalos atlyginimas / pašalinimas fiziniam ar juridiniam asmeniui, ar susitarimas dėl žalos atlyginimo / pašalinimo; ketvirta, susitaikymas su nukentėjusiuoju asmeniu / juridinio asmens / valstybės institucijos atstovu; penkta, yra pagrindo manyti, kad asmuo nedarys naujų nusikalstamų veikų (viešasis interesas).

Susitaikymo viešojo kaltinimo bylose taikymo sąlygos įtvirtintos BK 38 str. 1 d., kur įstatymų leidėjas nurodė nusikalstamų veikų rūšis (baudžiamasis nusižengimas, neatsargus arba nesunkus ar apysunkis nusikaltimas), kuomet galimas atleidimas nuo baudžiamosios atsakomybės, kai kaltininkas ir nukentėjęs asmuo susitaiko. Kaip jau minėta anksčiau, sunkių ir labai sunkių nusikaltimų atvejais, kuomet bausmė viršija šešerius metus (BK 11 str. 5 d.) susitaikymas jau nėra įmanomas. Iš esmės padarius sunkų ar labai sunkų nusikaltimą, tokios aplinkybės kaip: susitaikymas, atsiprašymas (aut. pastaba) ir kt. gali būti pripažįstamos kaip bausmę lengvinančios aplinkybės⁸⁷ (BK 59 str.), nes jų sąrašas nėra baigtinis (BK 59 str. 2 d.) ir kitos, šiame straipsnyje nenurodytos aplinkybės gali būti pripažįstamos lengvinančiomis

⁸⁷ Ilona Michailovič ir kt., *supra* note 15, 105.

atsakomybę. Pavyzdžiui, prisipažinimas padarius nusikalstamą veiką, nuoširdus gailėjimasis, žalos atlyginimas, (nesant pagrindui manyti, kad asmuo nedarys naujų nusikalstamų veikų), gali būti pripažįstamos atsakomybę lengvinančiomis aplinkybėmis „prisipažino padaręs nusikalstamą veiką ir dėl to nuoširdžiai gailėjosi [...]”. Tokia jo pozicija išliko ir bylos nagrinėjimo pirmosios instancijos teisme metu [...], dėl ko ši aplinkybė pripažinta jo atsakomybę lengvinančia. [...] Nuteistasis nukentėjusiojo atsiprašė ir su juo susitaikė, nukentėjusysis pastarajam jokių pretenzijų neturi [...]. Nukentėjusiojo patirtą turtinę žalą – žuvusiosios laidojimo išlaidas (1422 Lt) – padengė išmokėta laidojimo pašalpa ir likusią dalį atlygino draudimo bendrovė ERGO Insurance SE Lietuvos filialas [...]. Tai patvirtino ir nukentėjusysis [...]. Nuteistojo teigimu, nukentėjusysis jo dar prašė pinigų, viso jis pastarajam sumokėjo 4 000 Lt. [...] Šios aplinkybės leidžia teismui daryti išvadą, kad tiek turtinė, tiek neturtinė žala nuteistojo ir nukentėjusiojo susitarimu yra atlyginta tinkamai. Kaltininko savanoriškas žalos atlyginimas BK 59 str. 1 d. 3 p. numatytas kaip atsakomybę lengvinanti aplinkybė. Kadangi M. S. žalos atlyginimas laikomas savanorišku, ši aplinkybė pripažintina jo atsakomybę lengvinančia.⁸⁸ Taipogi, teismas gali skirti švelnesnę nei įstatymuose numatytą bausmę (BK 62 str.) ir t. t.

Štai Čekijoje, Estijoje, Vengrijoje, Moldovoje, Lenkijoje, Portugalijoje taip pat viršutinė sankcijos riba 5 metai, kuri dar gali būti tinkama mediacijai, yra artima Lietuvos viršutinei sankcijos ribai⁸⁹. Tai galėtų suponuoti išvadą, kad sunkūs nusikaltimai įstatymų leidėjo paprastai nelaikomi tokiais dėl kurių būtų galima taikyti mediaciją. Tiesa, mediacijos tinkamumas sunkių ir smurtinių nusikaltimų bylose yra svarstomas ir diskutuojamas daugelyje valstybių, tačiau „kritikai mano, kad šie nusikaltimai yra pernelyg sudėtingi ir žiaurūs, pasekmės pernelyg rimtos ir skaudžios, kad jų atžvilgiu galėtų būtų taikomos atkuriamojo teisingumo priemonės: viešasis interesas liktų neapgintas, nusikaltimo auka patirtų pakartotinę viktimizaciją⁹⁰. Iš esmės pritartina tokiai pozicijai, nes kitu atveju, būtų pažeistas teisingumo principas.

Taigi, nusikalstamų veikų kategorijos yra aiškiai nustatytos BK, didesnių diskusijų doktrinoje dėl jų per plataus ar per siauro rato taip pat nekyla, todėl plačiau ši, formali susitaikymo sąlyga nebus aptariama.

2.1 Prisipažinimas padarius nusikalstamą veiką

Prisipažinimas padarius nusikalstamą veiką (BK 38 str. 1 d. 1 p.) yra viena iš būtinų sąlygų, taikyti atleidimą nuo baudžiamosios atsakomybės, kai kaltininkas ir nukentėjęs asmuo

⁸⁸ „Vilniaus apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2015 m. lapkričio 10 d. nuosprendis baudžiamosioje byloje Nr. 1A-593-312/2015,“ prieiga per internetą: <http://www.infolex.lt/skaitykla.mruni.eu/tp/1154570?nr=1>.

⁸⁹ Iona Michailovič ir kt., *supra* note 15, 105.

⁹⁰ *Ibid.*, 106.

susitaiko. Todėl, labai svarbu, kad asmuo, kuris yra įtariamas (kaltinamas) padarius nusikalstamą veiką, prisipažintų savanoriškai, niekieno neverčiamas, juolab ne tuomet, kai jo kaltę byloja, baudžiamojoje byloje surinkti įrodymai. Asmens savanoriškumą rodo pavyzdžiui tai, kad jis duoda nuoseklius parodymus, nebando jų keisti, nuoširdžiai gailisi to, ką padarė. Jau ankstesnių metų LAT praktikoje buvo pasisakyta dėl savanoriško asmens prisipažinimo padarius nusikalstamą veiką. Situacija, kuomet kaltininkas keičia parodymus ar duoda tik iš dalies teisingus parodymus, ar prisipažįsta tik dėl jau byloje surinktų įrodymų, nelaikytina savanorišku prisipažinimu⁹¹. Šią situaciją galima iliustruoti kita LAT byla, kurioje nustatyta, kad „*duodamas parodymus ikiteisminio tyrimo metu F. K. paneigė esmines nusikalstamos veikos aplinkybes: neigė sudavęs smūgius nukentėjusiajam, nurodė, kad nukentėjusysis elgėsi agresyviai, o jis tik gynėsi. [...]. Taip pat ir pirmosios instancijos teisme nuteistasis neigė kai kuriuos kaltinamajame akte jam inkriminuotas nusikalstamos veikos sudėties požymius, bandė dalį kaltės perkelti nukentėjusiajam. Įvertinęs šiuos duomenis, teismas padarė išvadą, kad tokiais savo veiksmais kaltinamasis neprisidėjo prie tinkamo bylos išnagrinėjimo ir teisingo sprendimo priėmimo byloje, o atvirksčiai, bandė įtikinti teismą, kad faktinės aplinkybės buvo visai kitokios, nei nustatytos*“⁹². Susidarius tokiai situacijai, kuomet asmuo neigia savo kaltę, baudžiamajame procese turi būti sudaromos procesinės galimybės siekti išteisinimo ir rehabilitacijos. Pavyzdžiui, jei asmuo save laiko nekaltu, jis siekia išteisinamojo nuosprendžio savo byloje, bet ne atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės.⁹³ Svarbu ir tai, ar asmuo pripažįsta esmines aplinkybes, nes jų nepripažinimas yra kliūtis taikyti BK 38, būtent tai matoma iš teismų praktikos „*[...] D. P. savo kaltę dėl BK 140 straipsnio 1 dalyje [...] neigė, o savo kaltę dėl BK 135 straipsnio 2 dalies 3 punkte [...] pripažino iš dalies, [...]. Kaltininko prisipažinimas padarius nusikalstamą veiką nustatomas tada, kai kaltininkas pripažįsta visas esmines kvalifikacijai reikšmingas objektyvias padarytos nusikalstamos veikos aplinkybes ir tai daro neverčiamas surinktų byloje įrodymų. [...], teisėjų kolegija konstatuoja, jog, negalima vertinti D. P. prisipažinimo kaip visiško ir laikyti jį tinkamu prisipažinimu BK 38 straipsnio 1 dalies 1 punkto prasme. D. P. nėra atlyginęs [...] patirtos 11 683,89 Lt (3370,85 Eur) turtinės žalos. Bylos medžiagoje nėra D. P. ir R. G. susitaikymą procesiškai įtvirtinančio dokumento. Nurodytų aplinkybių pakanka išvadai, jog [...] ir nėra teisinio pagrindo atleisti D. P. nuo nuo baudžiamosios atsakomybės kaltininkui ir nukentėjusiam asmeniui susitaikius*“⁹⁴. Teismų

⁹¹ “Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2005 m. lapkričio 14 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-P-464/2005,“ prieiga per internetą: <http://www.infolex.lt/skaitykla.mruni.eu/tp/56030?nr=1>.

⁹² “Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2013 m. sausio 29 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-69/2013,“ prieiga per internetą: <http://www.infolex.lt/skaitykla.mruni.eu/tp/506627?nr=1>.

⁹³ Agnė Baranskaitė, *supra* note 3, 107.

⁹⁴ “Lietuvos apeliacinio teismo 2016 m. gruodžio 23 d. nuosprendis priimtas baudžiamojoje byloje Nr. 1A-33-307/2016,“ prieiga per internetą: <http://www.infolex.lt/skaitykla.mruni.eu/tp/1395983?nr=6>.

praktikoje yra išaiškinta, kad vien kaltinamojo prisipažinimo nebuvimas, neleidžia svarstyti galimybės dėl atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės pagal BK 38 str., t. y. eliminuoja kitas aplinkybes, pavyzdžiui tai, kad yra susitaikymas bei žalos atlyginimas nukentėjusiajam „nuteistasis E. D. nepripažino savo kaltės dėl viešosios tvarkos pažeidimo ir kad, padarydamas nukentėjusiajam A. B. nesunkų sveikatos sutrikdymą, fizinį smurtą panaudojo tyčia. Tokiu atveju tiek pirmosios, tiek apeliacinės instancijos teismai pagrįstai konstatavo, kad neįvykdyta būtinoji BK 38 straipsnio 1 dalies 1 punkte numatyta sąlyga (kaltinamojo prisipažinimas padarius nusikalstamą veiką). Vien jau ši aplinkybė neleidžia svarstyti galimybės atleisti kaltinamąjį nuo baudžiamosios atsakomybės taikant BK 38 straipsnį, nepaisant to, kad kaltinamasis su nukentėjusiais susitaikė ir atlygino žalą⁹⁵.

Pasak A. Baranskaitės, taikant nagrinėjamą institutą, kaltininko prisipažinimas svarbus ne tik teisiniu, tačiau ir psichologiniu požiūriu. Todėl, kad tik asmuo, suvokiantis savo kaltumą dėl padarytos žalos nukentėjusiajam, ir prisipažįstantis padaręs nusikalstamą veiką savo valia (ne tuomet, kai nėra kitos išeities), tik tokiu atveju atsiranda pagrindas tikėtis, jog asmuo savanoriškai įvykdys ir kitas būtinas susitaikymui, sąlygas.⁹⁶ Taigi, asmuo nepripažįstantis savo kaltės, negali suprasti ir BK 38 str. taikymo esmės, nes čia reikalingas ne tik formalus prisipažinimas, tačiau svarbus nuoširdumas bei paties asmens iniciatyva, o tam reikalingas sugebėjimas kritiškai vertinti savo elgesį. Šį teiginį galima pagrįsti teismų praktika, kurioje yra išaiškinta, kad „vertinant tokį A. M. prisipažinimą BK 38 str. kontekste, pažymėtina, jog nors komentuojamo straipsnio nuostatos ir reikalauja kaltininko prisipažinimo padarius jam inkriminuojamą nusikalstamą veiką, tačiau tai, kurioje proceso stadijoje šis prisipažinimas turi būti išreikštas, nedetalizuoja, kas leidžia pagrįstai manyti, jog sprendžiant asmens atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės kaltininkui susitaikius su nukentėjusiuoju klausimą, baudžiamosios bylos nagrinėjimo stadija, kurioje kaltininkas prisipažino padaręs jam inkriminuojamą nusikaltimą, esminės reikšmės neturi. Svarbu tai, jog kaltininkas prisipažįsta savanoriškai, nieko neverčiamas, analogiškomis aplinkybėmis apie tiriamo įvykio aplinkybes teikia parodymus ir teisme. Kaip matyti iš apeliacinės instancijos teismo posėdžio metu nukentėjusiojo D. Š. duotų parodymų, A. M. pats jam paskambino, norėjo susitikti, tokiais savo veiksmais neabejotinai parodydamas savo geranoriškumą. Apklauiamas [...], nuteistasis A. M., pripažindamas savo kaltę, [...] patvirtino nukentėjusiojo parodymus, paaiškindamas, kad smūgius įvykio metu D. Š. sudavė jis, pažymėdamas, kad tokius savo veiksmus jis vertina neigiamai. Tokio nuteistojo prisipažinimo dėl padarytos nusikalstamos veikos, nepaisant to, jog jis buvo išreikštas tik apeliacinės instancijos teismo posėdžio metu, teisėjų kolegijos įsitikinimu, BK 38 str. nuostatų

⁹⁵ “Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2017 m. Sausio 10 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-32-511/2017,“ prieiga per internetą: <http://www.infolex.lt/skaitykla.mruni.eu/tp/1408314?nr=2>.

⁹⁶ Agnė Baranskaitė, *supra* note 3, 104.

taikymui pakanka (BK 38 str. 1 d. 1 p.)”⁹⁷ Taigi, savanoriškas prisipažinimas, teigiamai apibūdina kaltininko asmenybę, todėl esant jam, atsiranda prielaida manyti, kad humaniškas požiūris į kaltininką gali būti prasmingas, nes asmuo suvokia padarytos veikos žalingumą, supranta jog jo poelgis nebuvo teisingas, nukentėjusiojo atžvilgiu⁹⁸. Taigi, kitoje byloje išaiškinta, kad tik iš dalies pripažinta kaltė taip pat eliminuoja galimybę taikyti susitaikymo institutą „pagal susiformavusių teismų praktiką kaltininko prisipažinimas padarius nusikalstamą veiką nustatomas tada, kai asmuo savanoriškai prisipažįsta padaręs nusikalstamą veiką, t. y. veiką, kurią jis tiesiogiai padarė, o jei nusikalstama veika padaryta kartu su bendrininkais – kai atskleidžia ir bendrininkų padarytas veikas. Nagrinėjamu atveju nuteistieji R. B., A. D. ir E. G., nors ir teigia pripažįstantys savo kalnę, tačiau iš jų parodymų matyti, kad jie nepripažįsta dalies jiems inkriminuotų faktinių aplinkybių, t. y. jie neigia, kad kartu su jais nusikalstamoje veikoje dalyvavo ir D. B.. Atsižvelgus į tai darytina išvada, kad apylinkės teismas skundžiamame nuosprendyje teisingai nurodė, jog nuteistieji tik iš dalies pripažino padarę nusikalstamą veiką ir pagrįstai jų atžvilgiu netaikė BK 38 str. nuostatų ir jų neatleido nuo baudžiamosios atsakomybės, konstatavęs imperatyvių sąlygų visumos nebuvimą”⁹⁹.

Iš teismų praktikos pateiktų pavyzdžių, galima daryti pagrįstą išvadą, jog asmens neprisipažinimas, ar nepripažinimas visų esminių aplinkybių, neatlyginimas žalos eliminuoja galimybę atleisti nuo baudžiamosios atsakomybės pagal BK 38 str.

2.2 Įtariamojo (kaltinamojo) ir nukentėjusiojo susitaikymas bei žalos atlyginimas

Savanoriškas žalos atlyginimas nukentėjusiajam bei įtariamojo (kaltinamojo) susitaikymas su juo yra kitos dvi būtinos sąlygos, jog atsirastų galimybė taikyti atleidimą nuo baudžiamosios atsakomybės, kai kaltininkas ir nukentėjęs asmuo susitaiko (atitinkamai BK 38 str. 1 d. 2 p., 3 p.). „Susitaikymo” sąlyga ypatingai persipynusi su nukentėjusiojo siekiu, kuo greičiau gauti žalos atlyginimą. Todėl šios sąlygos bus aptariamoms kartu. Realus susitaikymas su kaltininku sunkiai pasiekiamas, nes iš esmės, susitaikoma ne su žmogumi, o su situacija. Iš nukentėjusiojo pozicijos žiūrint, jis dažniausiai taikosi dėl to, kad įvertino perspektyvas kaip greitai jis galės gauti, jį tenkinantį žalos atlyginimą.¹⁰⁰ Tačiau pasitaiko ir tokių situacijų, kai nukentėjusysis vedinas savo principų (pykčio, ambicijų, norėdamas paauklėti kaltininką) kategoriškai reikalauja nubausti kaltininką, arba mėgina išsireikalauti itin didelio, neadekvataus

⁹⁷ “Kauno apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2016 m. gegužės 30 d. nuosprendis baudžiamajoje byloje Nr. 1A-251-594/2016,“ prieiga per internetą: <http://www.infolex.lt/skaitykla.mruni.eu/tp/1276577?nr=3>.

⁹⁸ Agnė Baranskaitė, *supra* note 3, 107.

⁹⁹ “Panevėžio apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2016 m. spalio 21 d. nutartis baudžiamajoje byloje Nr. 1A-163-185/2016,“ prieiga per internetą: <http://www.infolex.lt/skaitykla.mruni.eu/tp/1359799?nr=10>.

¹⁰⁰ Ilona Michailovič ir kt., *supra* note 15, 209.

žalos atlyginimo, tokiu būdu užkirsdamas galimybę taikyti BK 38 straipsnį¹⁰¹. Vartojama sąvoka „susitaikymas“ nėra tiksli, nes „susitaikymas nėra teisinė kategorija, tai daugiau psichologinis aktas, vykstantis tarp asmenų“¹⁰², taigi, pats atleidimo „skriaudikai“ faktas yra daug sudėtingesnis, reikalaujantis daug daugiau, nei susitarimo atveju. Iš esmės, taikant BK 38 str., vadovaujamosi sutarties laisvės principu¹⁰³, nes susitariama dėl žalos atlyginimo, todėl „susitaikymo“ sąvoka nėra tinkama šiam institutui. Apie „susitaikymo“ sąvokos netinkamumą BK 38 straipsniui jau buvo kalbėta. R. Ažubalytė siūlė vartoti kitą sąvoką, t. y. „susitarimas ar sutikimas su ikiteisminio tyrimo nutraukimu“, nes svarbu tai, kad būtų aiškus ir formalus kaltininko ir nukentėjusiojo asmens valios išreiškimas, kitaip tariant, jie neprivalo susitaikyti, bet turi susitarti dėl abiejoms pusėms priimtinausių konflikto išsprendimo sąlygų.¹⁰⁴ Svarbu tai, kad nėra svarbu, ar nukentėjusysis, ar įtariamasis (kaltinamasis) parodė iniciatyvą taikytis, tai svarbu nebent vertinant kaltininko asmenybę, jo geranoriškumą, o tai gali būti svarus argumentas vertinant viešąjį interesą.

Situacijos, kuomet nuo nusikalstamos veikos yra nukentėję keli asmenys, kaltininkas privalo susitaikyti su visais nukentėjusiais, taip pat jiems atlyginti / pašalinti žalą / susitarti atlyginti / pašalinti visiems nukentėjusiesiems padarytą žalą, nes „*sprendžiant asmens baudžiamosios atsakomybės klausimą, padarytos nusikalstamos veikos padariniai negali būti dalijami, t. y. negalima dėl vienu nusikalstamos veikos padarinių asmenį atleisti nuo baudžiamosios atsakomybės, o dėl kitų tos pačios veikos padarinių nuteisti ar nepriimti jokie sprendimo*“¹⁰⁵. Susidarius būtent tokiai situacijai, kuomet *A. J. savo noru susitarė dėl turtinės ir neturtinės žalos atlyginimo tik su nukentėjusiaja E. G. Apeliacinės instancijos teismas, atsakydamas į analogišką kasaciniam skundui argumentą dėl BK 38 straipsnio taikymo, pagrįstai rėmėsi kasacinės instancijos teismo praktika (kasacinė nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-155/2008). Atkreiptinas dėmesys į tai, kad ir vėlesnėje teismo praktikoje laikomasi tokios pačios nuostatos dėl BK 38 straipsnio taikymo (kasacinė nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-378/2011)*“¹⁰⁶. Taigi, kaip galima spręsti iš šių aplinkybių, jei yra keli nukentėjusieji, tuomet yra būtinas susitaikymas su visais nukentėjusiais. Įdomus sprendimas pateiktas kitoje byloje, kurioje nors ir yra susitaikymas su nukentėjusiuoju, kuriam buvo nesunkiai sutrikdyta sveikata, reikalaujama susitaikyti ir su visuomene, ar bent valstybės institucijos atstovu: „[...] *pažeidus*

¹⁰¹ Ilona Michailovič ir kt., *supra* note 15, 195.

¹⁰² Rima Ažubalytė, „Susitarimas (susitaikymas) viešojo kaltinimo byloje kaip viena iš diskrecinio baudžiamojo persekiojimo formų“, *Jurisprudencija* 6, 84 (2006): 37.

¹⁰³ Ilona Michailovič ir kt., *op. cit.*, 46.

¹⁰⁴ Rima Ažubalytė, *supra* note 11, 37.

¹⁰⁵ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2013 m. birželio 25 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-329/2013,“ prieiga per internetą: <http://www.infolex.lt/skaitykla.mruni.eu/tp/700466?nr=1>.

¹⁰⁶ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2013 m. birželio 25 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-329/2013,“ prieiga per internetą: <http://www.infolex.lt/skaitykla.mruni.eu/tp/700466?nr=1>.

viešąją tvarką, nukenčia visuomenę, sutrikdoma jos rintis ir tvarka. Esant pirmiau nurodytoms aplinkybėms, viena iš sąlygų taikant atleidimą nuo baudžiamosios atsakomybės pagal Lietuvos Respublikos BK 38 str. nuostatas, padarius Lietuvos Respublikos BK 284 str. 1 d. nurodytą nusikaltimą, būtų susitaikymas būtent su visuomene ar bent jau su atitinkamos valstybės institucijos atstovu. Tokio procesine tvarka įforminto ir prie baudžiamosios bylos medžiagos prijungto T. S. susitaikymo su įgaliotu atitinkamos valstybės institucijos atstovu nėra. Atkreiptinas dėmesys į tai, kad apeliaciniame skunde ir šio skundo nagrinėjimo teismo posėdyje metu, nei nuteistasis T. S., nei jo gynėjas neprašė atlikti įrodymų tyrimo ir kviesti į teismą tinkamo valstybės institucijos atstovo. Dėl to, nors ir yra pagrindas konstatuoti, jog nuteistasis susitaikė su nukentėjusiuoju V. S., tačiau negalima konstatuoti šios atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės sąlygos buvimo pagal kitą nusikalstamą veiką, už kurios padarymą T. S. taip pat yra nuteistas”¹⁰⁷ Pagal BK 38 str. 1 d. 3 p., kuriame nurodyta, kad „susitaikė su nukentėjusiu asmeniu arba juridinio asmens ar valstybės institucijos atstovu”, matoma, kad nėra privaloma susitaikyti su visais šiame punkte nurodytais nukentėjusiais, nes nėra jungtuko ir, todėl tai suponuoja išvadą, kad užtenka susitaikyti su tuo nukentėjusiuoju, kuriam padaryta tiesioginė žala, juolab, kad pateiktame teismų praktikos pavyzdyje sudėtinga būtų nustatyti, kuri valstybės institucija gali „susitaikyti” su viešą tvarką pažeidusiu asmeniu.

Kaip jau minėta, svarbu geranoriškas kaltininko žalos atlyginimas, tai galima pagrįsti teismų praktikos pavyzdžiu „susitarimas dėl žalos atlyginimo ir susitaikymo atitinka jo valią, jis su A. M. susitaikė, jokio pykčio jo atžvilgiu nelaiko. Su A. M. jie susitarė dėl turtinės ir neturtinės žalos atlyginimo – 800 eurų, šiuos pinigus nuteistasis jam sumokėjo [...] daugiau jokių pretenzijų nuteistajam D. Š. neturi, prašo šį atleisti nuo baudžiamosios atsakomybės. [...] D. Š. patvirtino, jog šis susitarimas jam yra priimtinas, susitarimo sąlygos aiškios ir atitinka sutarties šalių valią, yra pagrindas taikyti BK 38 str. ir kaltininką A. M. nuo baudžiamosios atsakomybės atleisti”¹⁰⁸. Pagrindinė žalos atlyginimo, kaip būtinos susitaikymo sąlygos tinkamo pritaikymo problema yra ta, kad nei BK, nei BPK nėra tiesiogiai įtvirtinta, per kiek laiko turi būti atlyginama žala nukentėjusiajam. BK 38 str. 3 d. abstrakčiai nurodyta, kad „jeigu asmuo, [...] be pateisinamų priežasčių nevykdo teismo patvirtinto susitarimo dėl žalos atlyginimo sąlygų ir tvarkos, teismas gali panaikinti sprendimą dėl atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės ir spręsti dėl tokio asmens baudžiamosios atsakomybės už visas padarytas nusikalstamas veikas”, tačiau tikslūs terminai nėra nurodyti.

¹⁰⁷ “Vilniaus apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2012 m. gegužės 14 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-427-312/2012,“ prieiga per internetą: <http://www.infolex.lt/skaitykla.mruni.eu/tp/382361?nr=3>.

¹⁰⁸ “Kauno apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2016 m. gegužės 30 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-251-594/2016,“ prieiga per internetą: <http://www.infolex.lt/skaitykla.mruni.eu/tp/1276577?nr=3>.

LAT yra išaiškinęs, kad „pagal šią formuluotę (BK 38 str. 3 d. – aut. pastaba) žalos atlyginimo sąlygos ir tvarka, taigi ir terminai yra kaltininko ir nukentėjusiojo tarpusavio susitarimo dalykas, ir teismas nėra įpareigotas nustatyti kitokių nei susitarime numatytų sąlygų ir tvarkos. Teisėjų kolegijos nuomone, teismas tik turėtų patikrinti, ar susitarime žalos atlyginimo sąlygos ir tvarka yra išsamiai ir konkrečiai išdėstytos, aiškios ir suprantamos susitarimo dalyviams, atitinka jų tikrąją valią”¹⁰⁹. Toje pačioje byloje išaiškinta, kad „ši įstatymo norma numato dvi alternatyvias sąlygas, kurios gali būti atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės panaikinimo pagrindas: 1) jei per vienerių metų terminą bus padarytas baudžiamasis nusižengimas ar neatsargus nusikaltimas ir 2) jei be pateisinamų priežasčių nebus vykdomas teismo patvirtintas susitarimas dėl žalos atlyginimo sąlygų ir tvarkos, tačiau dėl žalos atlyginimo įstatymas jokių terminų nenumato. Taigi kaltininkui be pateisinamų priežasčių nevykdant teismo patvirtinto susitarimo dėl žalos atlyginimo sąlygų ir tvarkos klausimas dėl atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės panaikinimo šiuo pagrindu galės būti keliamas apkaltinamojo nuosprendžio už padarytą veiką priėmimo senaties termino ribose (BK 95 straipsnis). Nuosprendis, kuriuo asmuo atleidžiamas nuo baudžiamosios atsakomybės BK 38 straipsnio tvarka ir nutraukiama byla, nėra apkaltinamasis, juo asmuo nėra pripažįstamas kaltu ir nepaskiriama bausmė (BPK 307 straipsnio 5 dalis)”¹¹⁰.

Iš teisės teorijos yra žinoma, jog kiekvienas asmuo turi teises ir pareigas, todėl įtariamajam (kaltinamajam) turėtų būti aiškiai išdėstytos jam taikomų įpareigojimų sąlygos ir terminai, šiuo atveju, dėl padarytos žalos atlyginimo. Nesant aiškaus ir konkretaus žalos atlyginimo klausimo sureguliuavimo, tai yra terpė, kurioje atsiranda teisės taikymo nenuoseklumų. Pavyzdžiui vienoje byloje išaiškinta, kad „teismas, atleisdamas G. S. nuo baudžiamosios atsakomybės, įpareigojo padarytą žalą pašalinti per dešimt metų. Tuo tarpu pagal BK 38 straipsnio 3 dalį teismo sprendimas panaikinti atleidimą nuo baudžiamosios atsakomybės gali būti priimamas, jei įpareigojimas nevykdomas per vienerius metus”¹¹¹. Kitoje byloje nurodyta, kad žala turi būti atlyginama per 90 mėnesių „tarp M. V. ir R. R. pasiektą susitarimą, patvirtina [...] sutartis, iš kurios matyti, kad [...] M. V. [...] įsipareigojo ją atlyginti sekančiu būdu: 2000 Lt sumokėti šios sutarties pasirašymo dieną [...], o likusią - 18000 Lt sumą sumokėti ne vėliau kaip per 90 mėnesių, sumokant kas mėnesį ne mažiau kaip 200 Lt. Iš sutarties seka, kad nukentėjusioji su nuteistuoju susitaiko ir prašo apeliacinės instancijos teismo atleisti kaltininką nuo baudžiamosios atsakomybės Lietuvos Respublikos 38 str. numatytu pagrindu ir

¹⁰⁹ “Lietuvos Aukščiausio Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2006 m. lapkričio 7 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-552/2006,“ prieiga per internetą: <http://www.infolex.lt/skaitykla.mruni.eu/tp/67772?nr=1>.

¹¹⁰ “Lietuvos Aukščiausio Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2006 m. lapkričio 7 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-552/2006,“ prieiga per internetą: <http://www.infolex.lt/skaitykla.mruni.eu/tp/67772?nr=1>.

¹¹¹ “Lietuvos Aukščiausio Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2011 m. lapkričio 22 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-475/2011,“ prieiga per internetą: <http://www.infolex.lt/skaitykla.mruni.eu/tp/296009?nr=1>.

bylą jo atžvilgiu nutraukti”¹¹². Darbo autorės nuomone, jei nėra įtvirtinto įpareigojimo atlyginti žalą, gali pasitaikyti tokių atvejų, kuomet nukentėjusysis gali ir nesulaukti žalos atlyginimo, kitaip tariant tai, kad kaltininkas įsipareigoja atlyginti žalą ateityje, tai dar nereiškia, jog jis taip ir padarys. Todėl, kiekvienu konkrečiu atveju turėtų būti nustatytas adekvatus terminas žalai atlyginti.

Doktrinoje randama nuomonių, jog pats optimaliausias laikotarpis žalai atlyginti, neturėtų viršyti penkerių metų¹¹³. Tačiau pasak A. Baranskaitės, tinkamas žalos atlyginimo terminas yra vieneri metai¹¹⁴. Manytina, kad vienerių metų žalos atlyginimo terminas (BK 38 str. 3 d. kuomet asmuo padaro naują nusikalstamą veiką) nebūtų visiškai tinkamas, kadangi susidarius tokiai situacijai, kuomet padaryta žala itin didelė, kaltininkui ją atlyginti per vienerių metų terminą, būtų labai sunku, kitaip tariant, ne visada įmanoma. Todėl asmeniui negalintiam įvykdyti vienos iš būtinų sąlygų susitaikymui, nebūtų galima pritaikyti BK 38 str. ir taip asmenį atleisti nuo baudžiamosios atsakomybės.¹¹⁵ Susitarimą dėl žalos atlyginimo ar pašalinimo ateityje tvirtina teismas (įvertina tai, ar asmuo galės atlyginti žalą). Teismų praktikoje teigiama, kad „*susitaikymo protokolas, atleidžiant asmenį nuo baudžiamosios atsakomybės pagal Lietuvos Respublikos BK 38 str., atlieka susitarimo dėl žalos atlyginimo sąlygų ir tvarkos, kuriame konstatuojama padaryta žala bei susitariama dėl jos atlyginimo būdo, vaidmenį. Vadovaujantis minėtu dokumentu vėliau yra tikrinama, ar nuo baudžiamosios atsakomybės atleistas asmuo tinkamai jį vykdo. Jeigu asmuo be pateisinamų priežasčių nevykdo teismo patvirtinto susitarimo dėl žalos atlyginimo sąlygų ir tvarkos, teismas gali panaikinti sprendimą dėl atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės ir spręsti dėl tokio asmens baudžiamosios atsakomybės už visas padarytas nusikalstamas veikas*”¹¹⁶ Apie susitaikymą byloja įtariamojo ir nukentėjusiojo protokolas¹¹⁷, bei susitarimas dėl žalos atlyginimo, tačiau jis neturi oficialios formos, žalos atlyginimo sąlygos būna numatytos arba įtariamojo ir nukentėjusiojo susitaikymo protokole arba būna tiesiog susitarimas dėl žalos atlyginimo¹¹⁸. Tačiau problema yra ta, jog BPK nėra įtvirtinta, kas turi tikrinti, ar žala atlyginta. Apie šią problemą, jau buvo kalbėta¹¹⁹, o A. Baranskaitės bei respondentų nuomone, susitarimo ateityje atlyginti / pašalinti nukentėjusiojo patirtos žalos

¹¹² “Vilniaus apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2012 m. birželio 18 d. nuosprendis baudžiamajame byloje Nr. 1A-610-628/2012,“ prieiga per internetą: <http://www.infolex.lt/skaitykla.mruni.eu/tp/392231?nr=3>.

¹¹³ Ilona Michailovič ir kt., *Atkuriamojo teisingumo perspektyvos Lietuvoje* (Vilnius: Lietuvos teisės institutas, 2014), 211.

¹¹⁴ Agnė Baranskaitė, *supra* note 3, 121.

¹¹⁵ Ilona Michailovič ir kt., *supra* note 15, 211.

¹¹⁶ “Vilniaus apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2013 m. balandžio 22 d. nutartis baudžiamajame byloje Nr. 1S-322-312/2013,“ prieiga per internetą: <http://liteko.teismai.lt/viesaspredimupaieska/tekstas.aspx?id=9834b2ea-3154-4697-95cb-1f3bb3a53442>.

¹¹⁷ “Įtariamojo ir nukentėjusiojo susitaikymo protokolas,“ prieiga per internetą: file:///C:/Users/Namai/Downloads/212_5_Susitaikymo_protokolas.pdf.

¹¹⁸ “Kauno apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2015 m. gegužės 7 d. nutartis baudžiamajame byloje Nr. 1A-432-594/2015,“ prieiga per internetą: <http://www.infolex.lt/skaitykla.mruni.eu/tp/1048021?nr=1>.

¹¹⁹ Plačiau Agnė Baranskaitė, *supra* note 3, 121-125.

vykdymą turėtų kontroliuoti Probacijos tarnyba, tačiau nors problema sena, bet vis dar neišspręsta.

Apibendrinant pasakytina, kad įstatymų leidėjas ir teismai, kaltinamojo prisipažinimą padarius nusikalstamą veiką ir žalos atlyginimą (atitinkamai BK 38 str. 1 d. 1 p., 2 p.), išskiria kaip savarankiškas, atskirai nustatinėjamas sąlygas, nors jos gali turėti reikšmės (pavyzdžiui, vertinant kaltininko asmenybę, asmens savanoriškumą vykdant BK 38 str. numatytas sąlygas (1 d. 1 p., 2 p., 3 p.)). Tačiau jos neturi būti savarankiškais kriterijais vertinant viešojo intereso buvimą ar nebuvimą konkrečioje baudžiamojoje byloje. Vertinant viešąjį interesą turi būti atsižvelgiama į kitus aspektus.

2.3 Viešojo intereso vertinimas

Visuotinėje žmogaus teisių deklaracijoje, 29 str. 1 d. yra nurodyta, kad *„kiekvienam, kuris naudojasi savo teisėmis ir laisvėmis, gali būti taikomi tik tokie apribojimai, kokie yra nustatyti įstatymo, tik tam, kad būtų užtikrintas kitų teisių ir laisvių pripažinimas ir pagarba joms ir kad demokratinėje visuomenėje būtų laikomasi teisėtų moralės, viešosios tvarkos ir visuotinės gerovės reikalavimų“*. Konstitucijos 28 straipsnyje taip pat įtvirtinta, kad *„įgyvendindamas savo teises ir naudodamasis savo laisvėmis, žmogus privalo laikytis Lietuvos Respublikos Konstitucijos ir įstatymų, nevaržyti kitų žmonių teisių ir laisvių“*. Konstitucijos 118 str. 2 d. nurodyta, kad *„prokuroras įstatymo nustatytais atvejais gina asmens, visuomenės ir valstybes teises bei teisėtus interesus“*, tačiau, galima pastebėti, jog pačioje Konstitucijoje nėra įtvirtinta viešųjų interesų sąvoka. Remiantis šiomis nuostatomis, galima daryti išvadą, kad svarbu užtikrinti visuomenės interesus bei garantuoti jų gynybą, tuo tarpu, tai taip pat suponuoja išvadą, jog interesus reikia derinti. Tai patvirtina ir KT 2017 metų nutarimas, kuriame išaiškinta, kad *„nustatant atsakomybę, taip pat jos įgyvendinimą, turi būti išlaikoma teisinga visuomenės ir asmens interesų pusiausvyra, kad būtų išvengta nepagrįsto asmens teisių ribojimo. Remiantis šiuo principu įstatymais asmens teisės gali būti apribotos tik tiek, kiek yra būtina viešiesiems interesams ginti, tarp pasirinktų priemonių ir siekiamo teisėto ir visuotinai svarbaus tikslo privalo būti protingas santykis. Šiam tikslui pasiekti gali būti nustatytos tokios priemonės, kurios būtų pakankamos ir ribotų asmens teises ne daugiau, negu yra būtina (2001 m. spalio 2 d., 2009 m. balandžio 10 d., 2011 m. sausio 31 d. nutarimai)“*¹²⁰.

Teisingumo principo įtvirtinimas numatant bausmės paskirtį sietinas su visuomenės interesu, į kurį atsižvelgiant teismui yra leidžiama bausmę vertinti ne vien kaltininko ir nusikalstamos veikos, bet ir visuomeninio intereso, kurį baudžiamieji įstatymai ne visada gali

¹²⁰ „Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2017 m. kovo 15 d. nutarimas.“ TAR 4356, (2017).

atspindėti, požiūriu¹²¹. Atkreiptinas dėmesys į tai, kad „teisingumo principas skatina teisną atsižvelgti ir į teisiąmojo (įtariamojo / kaltinamojo – aut. pastaba) interesus, jo galimybes pasitaisyti“¹²².

Visuomenės vertybių sistema – interesų baudžiamojo proceso srityje pagrindas¹²³. Taigi, baudžiamojo proceso varomoji jėga – interesas, kurį lemia poreikiai bei kurių patenkinimo siekia jų turėtojas, visiškai nepriklausomai nuo to, ar tai būtų asmuo, valstybė ar visuomenė¹²⁴. Svarbu, tai, kad „nusikalstama veika padaroma žala valstybės, teisės saugomam interesui, pasikėsinama į įstatyme išreikštą autoritetinę valstybės valią. Todėl kaltininkai persekiojami ir baudžiami vadovaujantis pažeistu teisėtu ne tik privačiu, bet ir viešuoju interesu. Privatus interesas baudžiamojoje byloje yra ir kaltininko teisė tikėtis, įstatymo leidžiamomis priemonėmis siekti humaniškumo, neužsitęsusių ir veiksmingo proceso jo byloje. Be to, kaltininkas paprastai yra suinteresuotas išvengti baudžiamosios atsakomybės ir jos padarinių, o susitaikymas su nukentėjusiuoju suteikia jam tokią galimybę.“¹²⁵ Šiame kontekste pasakytina, kad kiekvieno „asmens suvokimas apie teisingumą bei asmens saugumo jausmas yra subjektyvi kategorija, o dažnai valstybiniu požiūriu nereikšmingas teisės pažeidimas konkrečiam asmeniui gali būti labai svarbus, o nepakankamas teisėsaugos institucijų dėmesys, ginant jo teises, yra nusivylimo visa valstybės santvarka ir teisėsaugos sistema priežastis“¹²⁶. Pastebima, jog baudžiamajame procese dominuoja viešasis interesas (*angl. public interest*), tačiau tai neeliminuoja būtynybės ir tam tikrais atvejais suteikti prioritetą privatiems interesams¹²⁷. Kitaip tariant, visi interesai (individo, visos visuomenės, valstybės) yra derinami, ieškoma viešųjų ir privačių interesų pusiausvyros / kompromiso¹²⁸.

Tokiai pozicijai pritaria ir E. Matuizienė teigdama, kad „viešojo intereso turinys apima ir visuomenės, ir privačių asmenų apsaugą atskleidžiant nusikalstamas veikas, išaiškinant ir teisingai nubaudžiant kaltus asmenis arba kitaip išsprendžiant jų baudžiamosios atsakomybės klausimą ir galiausiai saugant tiek nukentėjusių nuo nusikalstamų veikų, tiek ir asmenų, kuriems kyla baudžiamoji atsakomybė dėl nusikalstamos veikos padarymo, teises ir teisėtus interesus“¹²⁹.

¹²¹ Nigel Ashford, *Laisvos visuomenės principai* (Vilnius: Aidai, 2003), 72.

¹²² Romualdas Drakšas, „Teisingumo principas skiriant bausmę,“ iš *Baudžiamoji justicija ir verslas: recenzuotų mokslinių straipsnių baudžiamosios teisės ir baudžiamojo proceso klausimais rinkinys*, Armanas Abramavičius ir kt. (Vilnius: Vilniaus universiteto Teisės fakultetas, 2016), 101.

¹²³ Rima Ažubalytė, „Diskrecinio baudžiamojo persekiojimo realizavimo kriterijai: reali nuteisimo galimybė ir viešasis interesas (1),“ *Jurisprudencija* 38, 30 (2003), 24.

¹²⁴ Eglė Matuizienė, *supra* note 14, 20-21.

¹²⁵ Agnė Baranskaitė ir Jonas Prapiestis, „Konstitucinės teisingumo ir teisinės santarvės dimensijos baudžiamojoje teisėje,“ iš *Lietuvos Respublikos baudžiamajam kodeksui – 10 metų: recenzuotų mokslinių straipsnių, skirtų baudžiamosios politikos ir baudžiamųjų įstatymų teisėkūros, baudžiamosios teisės, baudžiamojo proceso ir nusikaltimų kvalifikavimo problematikai rinkinys* (Vilnius: VĮ Registrų centras, 2011), 53.

¹²⁶ Eglė Matuizienė, *op. cit.*, 240.

¹²⁷ *Ibid.*, 21.

¹²⁸ Agnė Baranskaitė, *supra* note 3, 51.

¹²⁹ Eglė Matuizienė, *supra* note 14, 21.

Taigi, viešoju interesu laikytina atskiriems subjektams būdingų interesų, kurie parodo visos visuomenės, valstybės bendrus poreikius ir jų įgyvendinimą visuma. Jis susiformuoja socialiai bendraujant teisinių santykių dalyviams, turintiems savus, dažnai vienas kitam prieštaraujančius interesus.¹³⁰ Būtent tai yra pabrėžta ir vienoje iš LAT nutarčių, kurioje išaiškinta, kad „*teismo sprendimą atleisti ar ne nuo baudžiamosios atsakomybės remiantis BK 38 straipsnio nuostatomis, gali lemti realus nusikalstamos veikos pavojingumo laipsnis, kaltininko asmenybė ir kitos aplinkybės. Tai, kad nukentėjusieji atleido nuteistajam, taip pat nustatytos kitos BK 38 straipsnyje numatytos sąlygos, kaip jau minėta, nereiškia imperatyvo teismui taikyti BK 38 straipsnio nuostatas ir atleisti nuo baudžiamosios atsakomybės nusikaltimą padariusį asmenį. Baudžiamuosiuose teisiniuose santykiuose nukentėjusiojo privataus intereso kompensuoti nusikaltimu padarytą žalą patenkinimo negalima laikyti lemiančia aplinkybe taikyti BK 38 straipsnio nuostatas, nes nusikaltimu yra padaroma žala ne tik nukentėjusiajam, bet ir valstybei, teisės saugomam interesui, todėl teismai turi atsižvelgti į nusikaltimo pobūdį. Nustatant šio intereso pažeidimo mastą įvertinamas realus veikos pavojingumas, kaltininko asmenybė, jo atgaila ir tikimybė pasitaisyti*“¹³¹. Taigi, kaip vienas iš veiksnių, lemiančių viešojo intereso atsiradimą baudžiamajame procese yra teisinių santykių subjektų poreikiai¹³². U. Trumpulis teigia, kad interesai formuojasi poreikių pagrindu ir yra jų raiškos forma. Kitaip sakant, interesas sąveikoje su poreikiu, apibrėžtinas kaip subjekto suvokta būtinybė patenkinti savo poreikį atitinkamu socialiniu gėriu (vertybe) bei jo turimomis teisinėmis priemonėmis.¹³³ Todėl galima teigti, jog besikeičiantys visuomenės poreikiai ir supratimas, lemia viešojo intereso dinamiškumą.

Nagrinėjant susitaikymo viešojo kaltinimo bylose sąlygas, anot, R. Ažubalytės išskirtinas vienas svarbiausių visuomenės prioritetinių interesų – efektyvi visuomenės gynyba nuo nusikaltimų, o norint tai pasiekti leidžiamas kompromisas su nusikaltusiu asmeniu. Kitaip tariant, susidaro tokia situacija, kuomet baudžiamojo persekiojimo nutraukimo garantijos yra „keičiamos“ į asmens tinkamą, pozityvų elgesį.¹³⁴ Tačiau tai daroma ne visais atvejais, nes turi būti atsižvelgiama į viešąjį interesą (valstybei negali būti trukdoma vykdyti teisingumą t. y. bausti už padarytą nusikaltimą, kai tam yra būtinybė ir jokiais kitomis priemonėmis jis negali

¹³⁰ Agnė Baranskaitė ir Jonas Prapiestis, „Konstitucinės teisingumo ir teisinės santarvės dimensijos baudžiamojoje teisėje,“ iš *Lietuvos Respublikos baudžiamajam kodeksui – 10 metų: recenzuotų mokslinių straipsnių, skirtų baudžiamosios politikos ir baudžiamųjų įstatymų teisėkūros, baudžiamosios teisės, baudžiamojo proceso ir nusikaltimų kvalifikavimo problematikai rinkinys* (Vilnius: VĮ Registrų centras, 2011), 56.

¹³¹ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2015 m. Kovo 31 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-206-697/2015,“ prieiga per internetą: <http://www.infolex.lt/skaiykla.mruni.eu/tp/1024254?nr=1>.

¹³² Agnė Baranskaitė, *supra* note 3, 49.

¹³³ Ugnius Trumpulis, „Žmogaus individualūs interesai kaip viešojo intereso pagrindas,“ *Socialinių mokslų studija 2*, 6 (2010), 126.

¹³⁴ Rima Ažubalytė, *supra* note 123, 21.

būti pasiektas¹³⁵). Išskirtinas procesinis (reali nuteisimo perspektyva / pakankamai įrodymų, kad asmens kaltė būtų įrodyta) bei materialusis (viešojo / visuomeninio intereso persekioti kaltininką buvimas) kriterijai, kurie lemia sprendimo dėl baudžiamojo persekiojimo pasirinkimą¹³⁶.

Taigi, siekiant, kad darbas būtų aktualus ir praktiškas, toliau viešojo intereso vertinamasis aspektas bus tiriamas remiantis daugiausia teismų praktikoje išaiškintais kriterijais. Todėl, kad tai yra aktualiausia ir sukelia daugiausia praktinių problemų.

Kaip jau minėta anksčiau susitaikymui reikalinga sąlygų visuma, tačiau „*net ir nustatčius numatytų sąlygų visumą teismui suteikta diskrecija rinktis, ar nusikalstamą veiką padariusį asmenį atleisti nuo baudžiamosios atsakomybės, ar ne. Esant neprivalomai atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės rūšiai, teismas „ad hoc“ (konkrečiu atveju) sprendžia, ar tikslinga atleisti kaltininką nuo baudžiamosios atsakomybės*“¹³⁷. Taigi, kaip galima pastebėti, teismui taikant diskrecijos teisę egzistuoja realūs prieštaravimai tarp baudžiamosios atsakomybės neišvengiamumo principo socialinio reikšmingumo ir padarytos žalos aukai, visuomenei, visai valstybei, kaltininkui sumažinimo, dėl šios priežasties, teisės taikytojas bylose nustato svarbesnio intereso prioritetą¹³⁸. Kiekviena byla yra unikali, todėl kiekvienu atveju visa tai reikia vertinti atsižvelgiant būtent į tos bylos aplinkybes, taigi, šiuo atveju teismui suteikta diskrecija ir „tik įvertinęs „viešąjį“ interesą, kurį Lietuvos įstatymų leidėjas paprastai apibūdina žodžiais „nedarys nusikalstamų veikų“, teismas gali priimti sprendimą nutraukti baudžiamąją bylą nuosprendžiu“¹³⁹. Dilema kyla būtent dėl viešojo intereso, kas jis yra, ir kaip jį vertinti? Kokios aplinkybės lemia tai, kad asmuo atleidžiamas pagal BK 38 bei į ką atsižvelgiama ir nusprendžiama, jog asmuo nedarys nusikalstamų veikų? Svarbu išsiaiškinti ir tai, kokios aplinkybės lemia teismo sprendimą netaikyti šio straipsnio.

Nors sąvoka viešasis interesas vartojama įstatymuose, teismų praktikoje, tačiau vieninga viešojo intereso samprata nėra atskleista. Doktrinoje išskiriami tokie esminiai elementai:¹⁴⁰ nusikaltimo pobūdis, asmens padariusio nusikalstamą veiką asmenybė, nukentėjusiojo padėtis ir pozicija. Teismų praktikoje formuojami panašūs kriterijai, tačiau neakcentuojama nukentėjusiojo charakteristika. Taigi, kasacinės instancijos teismo praktikoje nurodoma, kad „*motyvuoti asmens atleidimą nuo baudžiamosios atsakomybės teismas turi įvertindamas atsakomybę lengvinančias aplinkybes (atvyko ir prisipažino, nuoširdžiai gailisi, padėjo išaiškinti nusikaltimą ar kt.), atsakomybę sunkinančių aplinkybių nebuvimą, taip pat į kaltininko asmenybę, jo elgesį iki ir po*

¹³⁵ Ilona Michailovič ir kt., *supra* note 15, 26.

¹³⁶ Rima Ažubalytė, *supra* note 123, 21.

¹³⁷ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2015 m. Kovo 31 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-206-697/2015,“ prieiga per internetą: <http://www.infolex.lt.skaitykle.mruni.eu/tp/1024254?nr=1>.

¹³⁸ Rima Ažubalytė, *op. cit.*, 21.

¹³⁹ Rima Ažubalytė, *supra* note 9, 44.

¹⁴⁰ Rima Ažubalytė, „Diskrecinio baudžiamojo persekiojimo realizavimo kriterijai: viešojo intereso struktūra (2),“ *Jurisprudencija* 39, 31 (2003), 55.

nusikalstamos veikos padarymo, veikos padarymo metu (teistumo nebuvimas, teigiamas socialinis elgesys, kritinis požiūris vertinant padarytą nusikalstamą veiką bei pastangos sušvelninti ja sukeltus padarinius ir pan.) ir įvertindamas nusikaltimo pavojingumo laipsnį ir pobūdį, kaltės formą, padarinių sunkumą”¹⁴¹. KT nutarime yra išaiškinta, kad „konstitucinis imperatyvas, kad teisingumą vykdo tik teismai, taip pat iš Konstitucijos kylantis reikalavimas teisingai išnagrinėti bylą suponuoja ir tai, kad kiekvienas teismo baigiamasis aktas turi būti grindžiamas teisiniais argumentais (motyvais); argumentavimas turi būti racionalus – teismo baigiamajame akte turi būti tiek argumentų, kad jų pakaktų šiam teismo aktui pagrįsti (inter alia Konstitucinio Teismo 2006 m. sausio 16 d., 2006 m. kovo 28 d. nutarimai)”¹⁴². Taigi, atsižvelgus į tai, kas išdėstyta, toliau bus aptariami šie kriterijai, kurie teismų praktikoje aiškinami ir motyvuojami gana skirtingai: nusikaltimo pobūdis, kaltininko asmenybė ir nukentėjusiojo pozicija.

Pagal nusikaltimo pobūdį sprendžiama kokios vertybės yra pažeistos ir kokia bausmė laukia kaltininko. Šis elementas bene svarbiausias visai visuomenei, nes jis susijęs su vertybėmis į kurias kėsinašasi ir jų gynimu. Kaip jau minėta, nusikalstamų veikų kategorijos, kaip būtina susitaikymo instituto sąlyga, yra aiškiai nurodyta įstatymuose. Tačiau kelios pagal tą patį BK straipsnį kvalifikuotos veikos gali stipriai skirtis savo pavojingumo pobūdžiu. Taigi, įvertinus formalią sąlygą (BK 38 str. 1 d.), teismas papildomai turėtų vertinti kiekvienos konkrečios veikos pavojingumo pobūdį – tai ir būtų vienas iš viešojo intereso komponentų. LAT yra išaiškinęs, kad „pavojingumą lemia įvairūs objektyvūs ir subjektyvūs nusikalstamos veikos požymiai. Pagrindinis vaidmuo tenka objektyviems požymiams, t. y. padarytos veikos pobūdžiui, padariniams, vietai, laikui ir kitoms aplinkybėms. Taip pat reikšmingi ir subjektyvūs požymiai – kaltė, tikslas, motyvai. Nusikalstamos veikos pavojingumas apibūdinamas pavojingumo pobūdžiu ir pavojingumo laipsniu. Pavojingumo pobūdis yra kokybinė nusikalstamos veikos charakteristika, o pavojingumo laipsnis išreiškia kiekybinę nusikalstamos veikos charakteristiką. Tai reiškia, kad pavojingumo pobūdis rodo, koks yra pavojingumas (jo turinys), o pavojingumo laipsnis parodo, kokio dydžio yra šis pavojingumas. Pavojingumo laipsnį lemia daugelis faktorių, tai ir nusikalstamos veikos padarymo būdas, motyvai, tikslai bei kitos aplinkybės”¹⁴³. Įtariamojo kaltinamojo apsvaigimas taipogi gali turėti lemiamos įtakos sprendžiant dėl viešojo intereso taikant susitaikymo institutą. 2012 metų LAT byloje dėl kelių eismo taisyklių pažeidimo, taip pat atskleistos aplinkybės dėl ko netaikytinas BK 38 straipsnis, akcentuojant kaltininko girtumą, dėl kurio buvo pasirinktas nesaugus greitis, ko pasekoje žuvo

¹⁴¹ “Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2012 m. sausio 10 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-77/2012,“ prieiga per internetą: <http://www.infolex.lt/skaitykla.mruni.eu/tp/333123?nr=1>.

¹⁴² “Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2013 m. liepos 3 d. nutarimas.“ *Valstybės žinios* 72-3595, (2013).

¹⁴³ “Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2012 m. kovo 13 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-76/2012,“ prieiga per internetą: <http://eteismai.lt/byla/151425954456393/2K-7-76/2012>.

žmogus: „nors nuteistasis padarė neatsargų nusikaltimą, prisipažino padaręs nusikalstamą veiką, savo noru iš dalies atlygino nukentėjusiesiems padarytą žalą ir susitarė dėl likusios žalos atlyginimo, susitaikė su nukentėjusiais asmenimis, tačiau nusikalstamą veiką padarė šiurkščiai pažeisdamas KET: automobilį vairavo apsvaigęs iki sunkaus girtumo laipsnio, nepasirinko saugaus važiavimo greičio beveik dvigubai viršydamas maksimalų leistiną greitį ir tokiais savo veiksmais sukėlė itin sunkius padarinius - žmogaus žūtį, todėl padarė išvadą, kad nėra galimybės A. Š. taikyti BK 38 straipsnio 1 dalį ir atleisti jį nuo baudžiamosios atsakomybės jam susitaikius su nukentėjusiais¹⁴⁴. Vertinant teismo motyvus, galima teigti, kad nurodyti motyvai yra susiję ir su nusikalstamos veikos pobūdžiu ir su kaltinamojo asmenybe, nes tos pačios aplinkybės gali liudyti ir apie veikos pavojingumą ir apie paties asmens neigiamą pusę.

Kitas aspektas – asmens padariusio nusikalstamą veiką asmenybė, kai turi būti vertinama asmens elgsena prieš nusikalstamą veiką, taip pat nusikaltimo darymo metu bei po nusikalstamos veikos padarymo. Kaip minėta anksčiau, *teismas turi konstatuoti ir pagrįsti visų BK 38 straipsnio 1 dalyje nurodytų sąlygų buvimą ir tik esant visoms šioms sąlygoms apsvarstyti galimybę taikyti atleidimą nuo baudžiamosios atsakomybės¹⁴⁵*, tačiau gali ir netaikyti (teismo teisė, bet ne pareiga). Teismų praktikoje, taikant atleidimą nuo baudžiamosios atsakomybės atsižvelgiama į kaltininko amžių, pavyzdžiui „*sprendžiant apie BK 38 str. nuostatų taikymo galimybę, apeliacinės instancijos teismas atkreipia dėmesį ir vertina G. L. asmenybę. Kaip matyti iš baudžiamosios bylos medžiagos, G. L. anksčiau neteista, kas leidžia spręsti, jog nusikaltimas nėra jai būdingo nusikalstamo elgesio modelis. Ji yra jauno amžiaus, charakterizuojama teigiamai, dirbanti, byloje nenustatyta jos atsakomybę sunkinančių aplinkybių. Taip pat atsižvelgiama į tai, jog nuo nusikalstamos veikos padarymo praėjo daugiau nei dveji metai ir per šį laikotarpį ji nepadė jokių teisės pažeidimų – nebuvo bausta administracine tvarka, jos atžvilgiu pradėtų ikiteisminių tyrimų nėra. Įvertinus šių duomenų visumą, abejonių, kad G. L. gali būti atleista nuo baudžiamosios atsakomybės jai ir nukentėjusiajai D. P. A., susitaikius, nėra¹⁴⁶*.

Taip pat atsižvelgiama į kaltininko gyvenimo būdą. LAT vienoje bylų, vertindamas viešąjį interesą, pritarė apeliacinio teismo argumentams dėl BK 38 str. netaikymo, nors asmuo prisipažino, susitaikė su nukentėjusioju, jo veiksmais žala nebuvo padaryta, tačiau „*nėra pagrindo manyti, kad V. A. nedarys naujų nusikalstamų veikų, nes, praėjus pusvalandžiui po smurto prieš brolių, jis nužudė P. Š., t. y. padarė labai sunkų nusikaltimą. Teismas nustatęs, kad V. A. abu*

¹⁴⁴ “Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2012 m. lapkričio 20 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-565/2012,“ prieiga per internetą: <http://www.infolex.lt/skaitykla.mruni.eu/tp/482152?nr=2>.

¹⁴⁵ “Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2016 m. Gegužės 17 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-171-511/2016,“ prieiga per internetą: <http://www.infolex.lt/skaitykla.mruni.eu/tp/1268339?nr=12>.

¹⁴⁶ “Kauno apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2017 m. sausio 17 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-45-397/2017,“ prieiga per internetą: <http://www.infolex.lt/skaitykla.mruni.eu/tp/1410639?nr=23>.

nusikaltimus padarė apsvaigęs nuo alkoholio, turi galiojančią administracinę nuobaudą už alkoholio vartojimą, mokymo įstaigų charakterizuojamas neigiamai, padarė išvadą, kad nenustačius BK 38 straipsnio 1 dalyje nurodytų sąlygų visumos nėra teisinio pagrindo atleisti V. A. nuo baudžiamosios atsakomybės. [...] Bendrame visų BK 38 straipsnio 1 dalies taikymui reikšmingų aplinkybių kontekste apeliacinės instancijos teismas vertino ir V. A. asmenybę apibūdinančius duomenis bei nukentėjusiojo M. S. poziciją, tačiau negalėjo pripažinti, kad nusikalstama veika (BK 140 straipsnio 2 dalis) padaryta atsitiktinai ir V. A. ateityje nedarys naujų nusikalstamų veikų”¹⁴⁷. Be to, vertinant kaltininko būdą, yra išaiškinta, kad „ta aplinkybė, kad jis, išnykus teistumui, ir vėl padarė analogišką nusikaltimą, neleidžia daryti išvados, kad nuteistojo T. D. padarytos veikos yra jo atsitiktinio elgesio pasekmė ir kelia rimtų abejonių dėl to, ar galima daryti išvadą, kad T. D. ateityje nedarys naujų nusikalstamų veikų”¹⁴⁸. Asmenybės konfliktiškumas paneigia galimybę taikyti susitaikymo institutą, LAT išaiškino, kad „teismo sprendimą atmesti gynybos prašymą taikyti BK 38 straipsnio 1 dalį ir atleisti K. K. nuo baudžiamosios atsakomybės jam susitaikius su nukentėjusiuoju T. K. nulėmė tai, kad K. K., padaręs nusikaltimą prieš T. K., toliau naudojo smurtą prieš kitą asmenį ir padarė kitą sunkų nusikaltimą”¹⁴⁹. Prie aplinkybių dėl kurių turėtų būti atsisakoma taikyti BK 38 str., taip pat priskirtinos kaltininko padarytų nusikaltimų sutaptys, ypatingai realioji, kuri turėtų tapti rimtu signalu vertinant kaltininko asmenybę¹⁵⁰.

Vertinant viešąjį interesą taip pat svarbus kaltininko požiūris į šeimą, tai reiškia, kad aplinkybės, jog asmuo yra vedęs, turi vaikų, susitaikymo institutui lygiai taip pat svarbios kaip ir kitos „G. K. anksčiau nėra teistas. Nors ir yra padaręs administracinių teisės pažeidimų, susijusių su KET reikalavimų pažeidimais, tačiau nusikaltimo padarymo metu įtariamasis jau buvo laikomas nebaustu administracine tvarka [...]. Pažymėtina ir tai, kad po nusikalstamos veikos padarymo, G. K. daugiau jokių teisės pažeidimų nėra padaręs. Be to, jis turi nuolatinę gyvenamąją vietą, yra vedęs, turi du vaikus [...], dirba [...]. Įtariamasis pilnai prisipažino padaręs nusikalstamą veiką. Taigi, vertinant aptartas aplinkybes su G. K. padarytos nusikalstamos veikos pobūdžiu, taip pat jo elgesiu po nusikaltimo padarymo, teigtina, jog yra

¹⁴⁷ “Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2016 m. Gegužės 17 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-171-511/2016,“ prieiga per internetą: <http://www.infolex.lt/skaitykla.mruni.eu/tp/1268339?nr=12>.

¹⁴⁸ “Klaipėdos apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2015 m. rugpjūčio 31 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-256-174/2015,“ prieiga per internetą: <http://eteismai.lt/byla/215048377642076/1A-256-174/2015>.

¹⁴⁹ “Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2009 m. vasario 3 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-39/2009,“ prieiga per internetą: <http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=bbb9e705-6480-439a-a60a-92de61da2131>.

¹⁵⁰ Agnė Baranskaitė, *supra* note 3, 154.

*pagrindas manyti, kad jis daugiau nenusikals, tai pat, kad jis prisipažino padaręs nusikalstamą veiką*¹⁵¹.

Teigiamas bei pozityvus įtariamojo (kaltinamojo) elgesys, taip pat yra viena svarbiausių aplinkybių „*M. B. savo kaltę dėl nusikaltimo, numatyto BK 187 str. 1 d. ir priskiriamo nesunkių nusikaltimų kategorijai [...], padarymo pripažino visiškai. Jis neturi nepanaikintų ir neišnykusių teistumų ir, atitinkamai, nėra pripažintas recidyvistu (BK 27 str. 1 d.). Administracine tvarka nebaustas ir nebuvo anksčiau atleistas nuo baudžiamosios atsakomybės pagal BK 38 str. Minėtuose protokoluose dėl susitaikymo nukentėjusieji Č. B. ir J. V. pareiškė, kad jie susitaiko su M. B., bei dar kartą patvirtino, kad nereikia reikalavimų atlyginti jiems žalą ir tokia žala jiems nėra padaryta. [...] atsiprašė abiejų nukentėjusiųjų ir [...] pasižadėjo daugiau nebenusikalsti bei išreiškė labai kritišką savo požiūrį į savo elgesį, buvusį praeityje. Šiuo metu jis studijuoja [...] visiškai valstybės finansuojamoje vietoje.*“¹⁵²

Šiame kontekste privalu pasakyti, jog vien asmens apsvaigimas nuo alkoholio, narkotinių, psichotropinių ar kitų psichiką veikiančių medžiagų negali būti laikomas kliūtimi BK 38 str. taikymui. Pavyzdžiui LAT yra išaiškinęs, kad „*BK 19 straipsnio 1 dalies nuostata niekaip negali būti siejama su draudimu atleisti nusikalstamą veiką padariusį asmenį nuo baudžiamosios atsakomybės BK VI skyriuje nustatytais pagrindais, tarp jų ir kaltininkui susitaikius su nukentėjusiu asmeniu (kasacinė nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-536/2012). [...] A. Š. prisipažino nežymiai sutrikdęs nukentėjusiosios sveikatą, turtinės žalos nukentėjusiajai šia veika nebuvo padaryta, dėl neturtinės žalos nukentėjusioji pretenzijų nepareiškė. Klaipėdos teritorinių ligonių kasos civilinis ieškinys atlygintas. Yra nustatytos dvi A. Š. atsakomybę lengvinančios aplinkybės ir viena sunkinanti. A. Š. nusikalstama veika priskiriama prie nesunkių nusikaltimų, A. Š. anksčiau neteistas, dirba, charakterizuojamas teigiamai. Nukentėjusioji su A. Š. susitaikė, tai ji patvirtino ir apeliacinės instancijos teisme. Esant šioms aplinkybėms, kaltininkui ir nukentėjusiajai susitaikius, yra pagrindas manyti, kad A. Š. nedarys naujų nusikalstamų veikų, taigi yra sąlygos taikyti jam BK 38 straipsnio nuostatas ir nuo baudžiamosios atsakomybės jį atleisti*“¹⁵³.

Taip pat labai svarbu ar asmuo praeityje buvo teistas: „*R. M. įvykdė vieną nesunkų nusikaltimą, nusikalto būdamas neteistas, administracine tvarka nebaustas. Nors jis pirmosios instancijos teisme kaltu neprisipažino, tačiau bylos nagrinėjimo apeliaciniame teisme metu kaltę*

¹⁵¹ “Vilniaus apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2013 m. balandžio 22 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-322-312/2013,“ prieiga per internetą: <http://liteko.teismai.lt/viesaspredimupaieska/tekstas.aspx?id=9834b2ea-3154-4697-95cb-1f3bb3a53442>.

¹⁵² “Lietuvos apeliacinio teismo 2012 m. birželio 25 d. nuosprendis priimtas baudžiamojoje byloje Nr. 1A-386/2012,“ prieiga per internetą: <http://www.infolex.lt/skaitykla.mruni.eu/tp/386682?nr=61>.

¹⁵³ “Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2014 m. gegužės 13 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-250/2014,“ prieiga per internetą: <http://www.infolex.lt/skaitykla.mruni.eu/tp/824128?nr=1>.

dėl jam inkriminuotos veikos pripažino, apeliacinės instancijos teismui pateikė susitaikymo protokolą, kuriame nurodė, kad jis susitaikė su nukentėjusiuoju, o pastarasis jam atleido, atlygino nukentėjusiajam padarytą neturtinę žalą bei bylinėjimosi išlaidas. Įvertinusi tai, kas paminėta, teisėjų kolegija daro išvadą, kad yra pakankamas pagrindas manyti, jog R. M. ateityje nedarys naujų nusikalstamų veikų, todėl nėra kliūčių, vadovaujantis LR BK 38 str., baudžiamąją bylą jo atžvilgiu nutraukti, kaltininkui ir nukentėjusiajam susitaikius¹⁵⁴. Kitoje byloje tai, kad asmuo neteistas, taipogi, turi svarią reikšmę sprendžiant dėl viešojo intereso „P. B. yra neteistas, administracine tvarka nebaustas, psichiatro ir priklausomybės ligų kabinetų įskaitoje nėra, sudaro pagrindą manyti, kad jis nedarys naujų nusikalstamų veikų“¹⁵⁵.

Atkreipiamas dėmesys, kad teismų praktikoje dėl recidyvisto atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės pagal BK 38 str. praktika nėra nuosekli, pavyzdžiui, Šiaulių apygardos teismas yra išaiškinęs, kad „pagal šiuo metu galiojančią BK 38 str. 2 d. redakciją nuo baudžiamosios atsakomybės negali būti atleistas tik pavojingas recidyvistas“¹⁵⁶, tuo tarpu Vilniaus apygardos teismas byloje nurodė, kad „negali būti atleistas nuo baudžiamosios atsakomybės šiuo pagrindu recidyvistas, pavojingas recidyvistas“¹⁵⁷. LAT taip pat yra konstatavęs, kad negali būti atleistas nuo baudžiamosios atsakomybės recidyvistas bei pavojingas recidyvistas¹⁵⁸. Toks nenuoseklumas galimai susijęs su tuo, kad 2015 metais buvo pakeista BK 38 str. 2 d., kurioje nebėra sąvokos recidyvistas, liko tik pavojingo recidyvisto sąvoka. Viena vertus, lingvistinis normos aiškinimas suponuoja išvadą, kad recidyvistas gali būti atleistas nuo baudžiamosios atsakomybės, kita vertus, sistemiškai aiškinant BK, aiškėja, kad kuomet veika padaro recidyvistas, tai yra pripažįstama atsakomybę sunkinančia aplinkybe (BK 60 str. 1 d. 13 p.), taigi, atleidimas nuo baudžiamosios atsakomybės neturėtų būti taikomas, kai byloje nustatyta sunkinančių aplinkybių.

Vertinant pagrindą, kad asmuo nedarys naujų nusikalstamų veikų, atsižvelgiama ir į tai ar asmuo yra padaręs kitų teisės pažeidimų. Pavyzdžiui šioje byloje argumentuota, kodėl negalima taikyti BK 38 straipsnio, nurodant dešimtis administracinių teisės pažeidimų, padarytų kaltininko: „teismas padarė išvadą, kad aptariamoms BK normoms taikyti negalima, nes V. R. polinkis daryti administracinius teisės pažeidimus (nuo 2008 m. administracine tvarka jis baustas dešimt kartų), padaryto nusikaltimo pobūdis (lengvabūdiškas pasitikėjimas savo jėgomis

¹⁵⁴ „Šiaulių apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2016 m. lapkričio 3 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-330-316/2016,“ prieiga per internetą: <http://www.infolex.lt/skaitykla.mruni.eu/tp/1363661?nr=1>.

¹⁵⁵ „Kauno apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2016 m. gegužės 30 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-251-594/2016,“ prieiga per internetą: <http://www.infolex.lt/skaitykla.mruni.eu/tp/1276577?nr=3>.

¹⁵⁶ „Šiaulių apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2016 m. gruodžio 29 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-435-354/2016,“ prieiga per internetą: <http://www.infolex.lt/skaitykla.mruni.eu/tp/1399876?nr=3>.

¹⁵⁷ „Vilniaus apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2016 m. spalio 7 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-595-626/2016,“ prieiga per internetą: <http://www.infolex.lt/skaitykla.mruni.eu/tp/1352597?nr=4>.

¹⁵⁸ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2014 m. gegužės 13 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-250/2014,“ prieiga per internetą: <http://www.infolex.lt/skaitykla.mruni.eu/tp/824128?nr=1>.

vairuojant techniškai netvarkingą automobilį šlapia kelio danga) neduoda pagrindo išvadai, kad ateityje jis nedarys naujų nusikalstamų veikų”¹⁵⁹. Kitoje byloje pripažinta, kad tolimesnis nusikaltimų darymas, teistumas, administracinės nuobaudos, visa tai reiškia, jog asmuo nepasitaisys¹⁶⁰. Kita vertus, vien tai, kad kaltininkas yra baustas administracine tvarka teismų, nėra traktuojama kaip kliūtis taikyti BK 38 str. „be to, BK 38 str. nėra draudimo taikyti minėtas nuostatas ir asmeniui, turinčiam galiojančių administracinių nuobaudų”¹⁶¹.

Kitoje byloje prie įvardintų papildomų aplinkybių vertinant viešąjį interesą, išskiriamos ir kitos vertintinos aplinkybės: *atsitiktinumas (nusikalstama veika buvo atsitiktinė kaltininko elgesio pasekmė), tikslai, motyvai*¹⁶².

Taip pat svarbus ir kitas aspektas, t. y. *nukentėjusiojo padėtis ir pozicija*, kur vertinamas aukos ir kaltininko tarpusavio ryšys. Bendrai galima teigti, jog nukentėjusiajam suteikiamas gana aktyvus vaidmuo baudžiamosios bylos procese¹⁶³. Tam pritaria ir G. Goda, teigdamas, kad „nukentėjusiojo galimybės aktyviai dalyvauti procese pagal Lietuvos BPK yra tikrai ne mažesnės už numatytas daugelyje kitų valstybių įstatymų”¹⁶⁴. Čia vertinamas nukentėjusiojo asmens gebėjimas atleisti asmeniui, kuris kaltas dėl jam padarytos žalos. Taigi, manoma, jog kuomet yra vertinama kaltininko asmenybė, lygiai taip pat turėtų būti vertinami ir duomenys apie nukentėjusiojo poziciją, asmenybę. Kalbant apie šį elementą svarbus nukentėjusiojo asmens ir kaltininko tarpusavio ryšys. Sutikęs taikytis su kaltininku, jis sudaro galimybes keisti kaltininko likimą. Šį teiginį galima pagrįsti LAT nutartimi, kurioje „G. G. padarė BK 281 straipsnio 1 dalyje numatytą nusikalstamą veiką, t. y. neatsargų nusikaltimą (BK 11 straipsnio 1, 2 dalys). Teismai konstatavo, kad kaltininkas prisipažino padaręs šią nusikalstamą veiką. Dėl G. G. kaltės įvyko eismo įvykis, kurio metu buvo nesunkiai sutrikdyta nukentėjusiojo V. J. D. sveikata. Nukentėjusysis V. J. D. teisme pareiškė, kad G. G. žalą atlygino, atsiprašė ir jie susitaikė. Be to, pasak nukentėjusiojo, G. G. apskritai daug padėjo, lankė ligoninėje ir namuose, pirko vaistus, vežiojo į gydymo procedūras, savo iniciatyva nupirko mobiliojo ryšio telefoną, kartu kreipėsi į draudimo įmonę, kad ši atlygintų jo patirtą žalą (nukentėjusiojo paaiškinimai teisiamaajame posėdyje ir ikiteisminio tyrimo metu)”¹⁶⁵.

¹⁵⁹ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2013 m. spalio 1 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-383/2013,“ prieiga per internetą: <http://www.infolex.lt/skaitykla.mruni.eu/tp/729877?nr=1>.

¹⁶⁰ „Vilniaus apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2016 m. lapkričio 17 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-89/2016,“ prieiga per internetą: <http://www.infolex.lt/skaitykla.mruni.eu/tp/1430569?nr=3>.

¹⁶¹ „Šiaulių apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2016 m. gruodžio 29 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-435-354/2016,“ prieiga per internetą: <http://www.infolex.lt/skaitykla.mruni.eu/tp/1399876?nr=3>.

¹⁶² „Kauno apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2016 m. gegužės 30 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-251-594/2016,“ prieiga per internetą: <http://www.infolex.lt/skaitykla.mruni.eu/tp/1276577?nr=3>.

¹⁶³ Agnė Baranskaitė, *supra* note 3, 53.

¹⁶⁴ Gintaras Goda, *supra* note 20, 180.

¹⁶⁵ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2012 m. sausio 10 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-77/2012,“ prieiga per internetą: <http://www.infolex.lt/skaitykla.mruni.eu/tp/333123?nr=1>.

Šio aspekto vertinimas yra svarbus ir siekiant nustatyti, ar asmuo išprovokuoja konfliktišką situaciją, bet „nusiplauna rankas“ ir „suverčia“ kaltę kitam asmeniui. Tokiu būdu sudarydamas situaciją, kuomet pats konflikto provokatorius gali tapti nukentėjusiuoju, o nukentėjusysis – įtariamuoju / kaltinamuoju.

Kaip galima matyti iš pateiktų bylų pavyzdžių, vertinant viešąjį interesą, turi reikšmės visos baudžiamosios bylos aplinkybės (nėra vertinami tik formalūs pagrindai), kurios susijusios tiek su padaryta nusikalstama veika, tiek su paties kaltininko asmenybe, ir tik nustačius tam tikrą aplinkybių visumą, teismai sprendžia apie viešojo intereso turinį, t. y. ar yra pagrindo manyti, kad „*nedarys naujų nusikalstamų veikų*“. Tokį teismų požiūrį turi lemti supratimas, kad „*būti atleistam nuo baudžiamosios atsakomybės kaltininkui ir nukentėjusiajam susitaikius nėra subjektyvi kaltininko teisė*“¹⁶⁶, kuri turi būti „*besąlygiškai, neatsižvelgiant į padarytos nusikalstamos veikos pavojingumo pobūdį, laipsnį, kaltės formą, nusikalstamos veikos tikslus, motyvus bei kitas aplinkybes, įgyvendinta*“¹⁶⁷.

Apibendrinus teismų praktiką, galima daryti pagrįstą išvadą, kad teismai priimdami sprendimą – atleisti nuo baudžiamosios atsakomybės vertina aplinkybių visumą, kuri daro prielaidas dėl kaltininko elgesio ateityje. Žiūrima ne formaliai, bet atidžiai individualizuojant visas aplinkybes. Kaip svarbiausias aplinkybes, kurias paprastai vertina teismai, galima išskirti: vertinant nusikaltimo pobūdį – veikos pavojingumą, o vertinant įtariamojo (kaltinamojo) asmenybę – amžių, kaltininko gyvenimo būdą, požiūrį į šeimą, asmens charakteristiką, apsvaigimą (nuo alkoholio, narkotinių, psichotropinių ar kitų psichiką veikiančių medžiagų), teistumą (ypatingai žiūrima ar asmuo nėra pavojingas recidyvistas), padarytus teisės pažeidimus.

Apibendrinant galima teigti, kad konkrečiu atveju, visų šių elementų analizė, gali būti pagrindu, konstatuoti koks yra viešojo intereso konkrečioje byloje turinys ir kokį sprendimą priims teismas – atleisti asmenį nuo baudžiamosios atsakomybės pagal BK 38 str. ar netaikyti jo, nors visos kitos, formalios sąlygos taikyti jį egzistuoja. Pagrindas manyti, kad asmuo nedarys naujų nusikalstamų veikų (viešasis interesas) – vertinamojo pobūdžio. Jį gali vertinti tik teismas (objektyvių, subjektyvių aplinkybių vertinimas), tuo tarpu šalių valia tik pagalbinio pobūdžio. Tiksliai nėra nustatyta, kokie kriterijai turėtų būti vertinami, tiesiog akcentuojama, jog privalo būti visų sąlygų visuma. Remiantis teismų praktika, ir nepriklausomai nuo padarytos nusikalstamos veikos sunkumo išskirtini bendrai tinkantys kriterijai: amžius, kaltininko gyvenimo būdas, požiūris į šeimą, asmens charakteristika, apsvaigimas, teistumas, padaryti teisės pažeidimai.

¹⁶⁶ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2016 m. Gegužės 17 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-171-511/2016,“ prieiga per internetą: <http://www.infolex.lt/skaitykla.mruni.eu/tp/1268339?nr=12>.

¹⁶⁷ „Vilniaus apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2015 m. birželio 30 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-486-562/2015,“ prieiga per internetą: <http://www.infolex.lt/skaitykla.mruni.eu/tp/1072125?nr=1>.

Taigi, darytina išvada, jog Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekse trūksta ne tik procedūrų, tačiau ir metodikos kaip įvertinti viešąjį interesą.

3. SUSITAIKYMO VIEŠOJO KALTINIMO BYLOSE PROCEDŪROS PROBLEMINIAI ASPEKTAI

KT įpareigoja baudžiamąjį proceso santykius reguliuoti aiškiai, būtent tai yra išaiškinta viename iš KT nutarimų „*teisės aktuose nustatytas teisinis reguliavimas turi būti aiškus, suprantamas, neprieštaringas, teisės aktų formuluotės turi būti tikslios, turi būti užtikrinami teisės sistemos nuoseklumas ir vidinė darna, teisės aktuose neturi būti nuostatų, vienu metu skirtingai reguliuojančių tuos pačius visuomeninius santykius; kad teisinių santykių subjektai galėtų savo elgesį orientuoti pagal teisės reikalavimus, teisinis reguliavimas turi būti santykinai stabilus*“¹⁶⁸. Baudžiamajame procese susiduria skirtingi valstybės, asmens padariusio nusikalstamą veiką, nukentėjusio asmens bei kitų susijusių su nusikalstama veika ar jos tyrimu, asmenų interesai. Kaip jau buvo minėta, norint, jog baudžiamasis procesas būtų sąžiningas, būtų priimami teisingi sprendimai – būtinas šių baudžiamąjį proceso dalyvių interesų suderinimas.¹⁶⁹ Svarbu atkreipti dėmesį į tai, kad „*įstatymų leidėjas, reguliuodamas santykius, susijusius su baudžiamosios atsakomybės už nusikalstamas veikas nustatymu, turi plačią diskreciją, jis inter alia gali, atsižvelgdamas į nusikalstamų veikų pobūdį, pavojingumą (sunkumą), mastą, kitus požymius, kitas turinčias reikšmės aplinkybes, įtvirtinti diferencijuotą teisinį reguliavimą ir nustatyti skirtingą baudžiamąją atsakomybę už atitinkamas nusikalstamas veikas. Tačiau ši įstatymų leidėjo diskrecija nėra absoliuti: įstatymų leidėjas turi paisyti Konstitucijos normų ir principų, inter alia iš Konstitucijos kylančių teisės sistemos nuoseklumo, vidinio neprieštaringumo imperatyvų*“¹⁷⁰. Štai kitame KT nutarime yra išaiškinta, jog „*reguliuojant baudžiamąjį proceso santykius turi būti paisoma ir to, kad Konstitucijoje yra įtvirtinti ikiteisminio tyrimo, baudžiamųjų bylų nagrinėjimo teisme ir valstybinio kaltinimo palaikymo baudžiamosiose bylose institutai. Šie konstituciniai institutai suponuoja tokį bendrąjį baudžiamąjį proceso konstitucinį modelį: ikiteisminis tyrimas ir baudžiamosios bylos nagrinėjimas teisme yra skirtingi baudžiamąjį proceso etapai; per ikiteisminį tyrimą yra renkama ir vertinama informacija, reikalinga tam, kad būtų galima nuspręsti, ar turi būti tęsiamas ikiteisminis tyrimas ir ar jį pabaigus baudžiamoji byla turi būti perduodama teismui, taip pat tam, kad būtų galima baudžiamąją bylą nagrinėti teisme ir ją teisingai išspręsti; valstybinis kaltinimas yra palaikomas nagrinėjant baudžiamąją bylą teisme*“.¹⁷¹ Valstybinį kaltinimą baudžiamajame procese palaiko prokuroras, o „*Konstitucinis Teismas yra konstatavęs, kad pagal Konstituciją prokuroras yra specifinius valdingus įgaliojimus turintis valstybės*

¹⁶⁸ “Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. sausio 16 d. nutarimas.“ *Valstybės žinios* 7-254, (2006).

¹⁶⁹ Rima Ažubalytė, Raimundas Jurka ir Jolanta Zajančauskienė, *Baudžiamąjį proceso teisė. Bendroji dalis. Pirmoji knyga* (Vilnius: Registrų centras, 2016), 37.

¹⁷⁰ “Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2017 m. kovo 15 d. nutarimas.“ *TAR 4356*, (2017).

¹⁷¹ “Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. sausio 16 d. nutarimas.“ *Valstybės žinios* 7-254, (2006).

pareigūnas ir kad jo funkcijos yra kitokios nei teisingumo vykdymas (inter alia 2004 m. gegužės 13 d. nutarimas); pagal Konstituciją prokuroras nevykdo teisingumo; teisingumas taip pat nėra vykdomas ikiteisminio tyrimo etape (2006 m. sausio 16 d., 2011 m. balandžio 7 d. nutarimai)”.¹⁷² Svarbu tai, kad esant neaiškiam baudžiamojo proceso reguliavimui, teismai turi teisę pasinaudoti baudžiamojo proceso principais, ir užpildyti tam tikras procedūrinės spragas.

Doktrinoje diskutuotinos baudžiamojo proceso principų kaip teisės spragų šalinimo priemonės taikymo ribos¹⁷³. LAT Plenarinė sesija išaiškino, kad „*Konstitucinis Teismas yra konstatavęs: teisės spragas yra įmanoma tam tikru mastu užpildyti ir taikant teisę (inter alia, naudojant teisės analogiją, taikant bendruosius teisės principus, taip pat aukštesnės galios teisės aktus, pirmiausia Konstituciją), taigi ir aiškinant teisę (inter alia, teisingumą vykdančioms teismams, pagal savo kompetenciją sprendžiantiems atskiras bylas ir privalantiems aiškinti teisę, kad galėtų ją taikyti). Konstatuota ir tai, kad visais atvejais yra nepaneigiama galimybė teismams teisės spragą užpildyti ad hoc. Jeigu tokie teismų įgaliojimai būtų neigiami, nepripažįstami, jeigu teismų galimybės taikyti teisę, pirmiausia aukščiausiąją teisę – Konstituciją, priklausytų nuo to, ar tam tikras teisėkūros subjektas nepaliko savo nustatyto (teisės aktuose) teisinio reguliavimo spragų, ir bylas jie galėtų išspręsti tik po to, kai tos teisės spragos bus užpildytos teisėkūros būdu, tuomet reikėtų konstatuoti, kad, sprendami bylas, teismai taiko ne teisę, pirmiausia aukščiausiąją teisę – Konstituciją, o tik įstatymą (apibendrinta šios sąvokos prasme), kad jie ne vykdo teisingumą pagal teisę, o tik formaliai taiko teisės aktų straipsnius (jų dalis), kad konstitucinėms vertybėms, inter alia, asmens teisėms ir laisvėms, žala gali būti daroma (ir neatlyginama ar kitaip neatitaisoma) vien dėl to, kad atitinkamas teisėkūros subjektas tam tikrų santykių nesureguliuoja teisiškai (arba juos teisiškai sureguliuoja nepakankamai intensyviai); tai nesiderintų su teismų socialine ir konstitucine paskirtimi ir reikšty, kad teisė yra traktuojama vien kaip jos tekstinė forma, sutapatinama su ja (Konstitucinio Teismo 2006 m. rugpjūčio 8 d. sprendimas, 2007 m. birželio 7 d. nutarimas). Tai, kad BPK nesant nustatytai bylos nagrinėjimo tvarkai, gali būti taikoma baudžiamojo proceso įstatymo analogija, pripažįstama ir Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikoje (kasacinė byla Nr. 2K-P-429/2007)”.¹⁷⁴ Taigi, doktrinoje buvo kilęs klausimas ar galima įstatymo, ar teisės spragas užpildyti taikant analogiją, ar interpretuojant baudžiamojo proceso teisės normas taikytinas kūrybiškas teisės aiškinimas. Teigtina, kad jie panašūs, nors turi ir skirtumų, teisės*

¹⁷² “Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2016 m. birželio 27 d. nutarimas.“ *Valstybės žinios* 7-254, (2016).

¹⁷³ Rima Ažubalytė, “Baudžiamojo proceso principai: teisės spragų šalinimas,“ iš *Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksui – 10 metų: recenzuotų mokslinių straipsnių, skirtų Lietuvos ir užsienio šalių baudžiamojo proceso, baudžiamosios teisės ir kriminalistikos aktualijoms ir problematikai, rinkinys* (Vilnius: Lietuvos teismo ekspertizės centras, 2012), 13-34.

¹⁷⁴ “Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2011 m. lapkričio 10 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-P-444/2011,“ prieiga per internetą: <http://www.infollex.lt/skaitykla.mruni.eu/tp/262667?nr=1>.

aiškinimo tikslas yra nustatyti tikrąją normos reikšmę, o spragos užpildymas tai normos, kurią taikant galima užpildyti spragą, nustatymas. Teismai, nagrinėdami baudžiamąsias bylas, gali taikyti – kūrybišką (tiek papildant, kai teisės aiškinimas neprieštarauja teisės normos tekstui), tiek taisant – kai teisės aiškinimas neatitinka teisės normos teksto – baudžiamojo proceso ir baudžiamojo kodekso nuostatų aiškinimą.¹⁷⁵ LAT yra išaiškinęs, kad „*teisminis (ad hoc) teisės spragų šalinimas sudaro prielaidas formuoti vienodai teismų praktikai sprendžiant tam tikros kategorijos bylas – teismų precedentuose įtvirtintai teisei, kurią, be abejo, vėliau gali iš esmės pakeisti ar kitaip pakoreguoti įstatymų leidėjas (ar kitas kompetentingas teisėkūros subjektas), tam tikrus visuomeninius santykius sureguliuodamas įstatymu (ar kitu teisės aktu) ir šitaip atitinkamą teisės spragą pašalindamas jau ne ad hoc, bet į ateitį nukreiptu bendro pobūdžio teisiniu reguliavimu*“. [...] *Tai reiškia, kad siekiant įgyvendinti teisingumo principą bylose, kuriose kyla BK 38 straipsnio 4 dalies taikymo klausimai, kasacinėmis nutartimis Nr. 2K-357/2005, 2K-586/2005, 2K-125/2006 bei šia nutartimi turi būti remiamasi kaip teisės šaltiniais, kol įstatymų leidėjas nepašalins teisinio reguliavimo spragos.*“¹⁷⁶

BPK ir literatūros analizė, leidžia teigti, kad susitaikymo instituto procedūrų reguliavimas nėra visiškai aiškus, pavyzdžiui: *pirma*, nėra aiškaus susitaikymo procedūros sureguliuavimo; *antra*, nors jau senai kalbama, kad reikia mediacijos procedūros įtvirtinimo BPK, tačiau ji vis dar nėra įtvirtinta, nors to reikalauja Direktyva 2012/29/ES; *trečia*, taikant BK 38 straipsnį, nėra aiškios pažeidžiamų dalyvių veiksnio ribos; *ketvirta*, nėra tikslios baudžiamosios bylos atnaujinimo procedūros. Šie klausimai iš esmės priskirtini susitaikymo procedūros reguliavimo spragoms, kurios ir bus nagrinėjamos šioje darbo dalyje.

3.1 Ikiteisminio tyrimo nutraukimo procedūra

Konstitucijos 109 straipsnyje įtvirtinta, jog „*teisingumą Lietuvos Respublikoje vykdo tik teismai*“¹⁷⁷. Tai skamba kaip imperatyvas, tačiau KT nutarime išaiškinta, kad „*nuostata, kad teisingumą vykdo teismai, reiškia, jog konstitucinė vertybė yra ne pats sprendimo priėmimas teisme, bet būtent teismo teisingo sprendimo priėmimas; konstitucinė teisingumo samprata suponuoja ne tik formalų, nominalų teismo vykdomą teisingumą, ne tik išorinę teismo vykdomo teisingumo regimybę, [...] tokius teismo sprendimus (kitus baigiamuosius teismo aktus), kurie savo turiniu nėra neteisingi; vien formaliai teismo vykdomas teisingumas nėra tas teisingumas,*

¹⁷⁵ Rima Ažubalytė, *supra* note 173, 22-23.

¹⁷⁶ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2007 m. lapkričio 27 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-P-429/2007“, prieiga per internetą: <http://www.infolex.lt.skaitykla.mruni.eu/tp/82444?nr=1>.

¹⁷⁷ „Lietuvos Respublikos Konstitucija“, Valstybės žinios 33-1014, (1992).

kurį įtvirtina, saugo ir gina Konstitucija”¹⁷⁸. Galima daryti išvadą, jog teisminis procesas tai nėra vienintelis teisingas būdas išspręsti tarp šalių kilusį ginčą. Ko pasekoje, galima pasinaudoti alternatyviais ginčo sprendimo būdais pavyzdžiui – mediacija, kuri yra labiausiai „prigijęs”, daugiausiai taikomas, atkuriamojo teisingumo modelis¹⁷⁹. Tačiau, svarbu paminėti, jog šio modelio konkurencija su įprastuoju baudžiamuoju procesu – negalima. Atkuriamasis teisingumas yra pagalbinis tradiciniam procesui, kuomet įprastiniai metodai nepadaeda išspręsti nukentėjusiojo ir nusikaltėlio konflikto, arba tiesiog jie nėra būtini toje situacijoje.¹⁸⁰ Galima teigti, jog nors Lietuvoje vyrauja griežta baudžiamoji politika, tačiau yra ir išlygų, pavyzdžiui, mūsų nagrinėjamas susitaikymo institutas. Diskrecija, įgyvendinant diversijos institutą ikiteisminiame tyrime, suteikia laisvos nuožiūros galimybę, konkrečiu atveju (esant BK 38 str. sąlygoms) spręsti koks procesas vyks (bus ar nebus įprastas procesas)¹⁸¹.

Remiantis BPK 212 str. 1 d. 5 p. numatytu pagrindu, nutraukti ikiteisminį tyrimą gali prokuroras, kurio sprendimą tvirtina ikiteisminio tyrimo teisėjas. Tai reiškia, kad „nusikalstamos veikos padarymo faktas konstatuojamas ne tik įsiteisėjusiam nuosprendyje, bet ir ikiteisminio tyrimo teisėjo sprendimu patvirtintame prokuroro nutarime nutraukti ikiteisminį tyrimą, kartu atleidžiant padariusį nusikalstamą veiką asmenį nuo baudžiamosios atsakomybės.”¹⁸² Ši procesinė tvarka yra įtvirtinta BPK 214 str. 2 d. Tačiau atkreiptinas dėmesys į tai, kad ikiteisminio tyrimo teisėjas, atlikdamas savo įgaliojimus, numatytus BPK 173 str., teisingumo nevykdo, nes teisingumo vykdymo funkcija priskiriama tik teismams (BPK 6 str.). Tai paaiškinama tuo, kad teisingumo vykdymas siejamas su baudžiamosios bylos išnagrinėjimu iš esmės t. y. galutinio sprendimo (kaltas / nekaltas) priėmimu. Dėl šios priežasties, kai kurie ikiteisminio tyrimo teisėjo priimami sprendimai negali būti laikomi teisingumo vykdymu.¹⁸³ Šiuos teiginius galima pagrįsti KT nutarimu, kuriame taip pat išaiškinta „pagal Konstituciją prokuroras nevykdo teisingumo; teisingumas taip pat nėra vykdomas ikiteisminio tyrimo etape; pagal Konstituciją teisingumo vykdymas – teismų funkcija, lemianti šios valdžios vietą valstybės valdžios institucijų sistemoje ir teisėjų statusą; jokia kita valstybės institucija ar pareigūnas negali vykdyti šios funkcijos”¹⁸⁴. Ikiteisminio tyrimo teisėjas savo sprendimą gali priimti dvejopai, tai reiškia, kad „prokuroro nutarimą gali patvirtinti tiek priimdamas motyvuotą nutartį,

¹⁷⁸ “Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. rugsėjo 21 d. nutarimas.“ *Valstybės žinios* 102-3957, (2006). Taip pat žiūrėti “Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. sausio 16 d. nutarimas.“ *Valstybės žinios* 7-254, (2006).

¹⁷⁹ Ilona Michailovič, “supra note 1, 77.

¹⁸⁰ *Ibid.*, 79.

¹⁸¹ Raimundas Jurka ir Tomas Jasevičius, “Diskrecinio ikiteisminio tyrimo nutraukimo (diversijos) pagrindumas ir įgyvendinimo problemos,” *Teisės problemos* 4, 50 (2005): 8.

¹⁸² Rima Ažubalytė, *supra* note 10, 18.

¹⁸³ Raimundas Jurka ir kt., *supra* note 62, 97.

¹⁸⁴ “Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2011 m. balandžio 7 d. nutarimas.“ *Valstybės žinios* 42-1985, (2011).

tiesiog ir ant prokuroro nutarimo užrašydamas rezoliuciją”¹⁸⁵. Kaip jau minėta ikiteisminio tyrimo teisėjas turi įsitikinti, jog yra visos sąlygos, susitaikymo institutui taikyti (BK 38 str.). Svarbu ir tai, kad BPK 214 str. nėra reikalavimo, kad esant BK 38 str. pagrindui, šis klausimas būtų sprendžiamas teismo posėdyje, tiesiog yra įtvirtinta (BPK 214 str. 3 d.), jog „*apie ikiteisminio tyrimo nutraukimą ar ikiteisminio tyrimo teisėjo sprendimą nepatvirtinti prokuroro nutarimo dėl ikiteisminio tyrimo nutraukimo pranešama* (pabraukta aut.) *įtariamajam, jo atstovui, gynėjui, nukentėjusiajam, civiliniam ieškovui, civiliniam atsakovui ir jų atstovams įteikiant ar išsiunčiant sprendimų nuorašus*”, taigi galima sakyti, kad sprendimas priimamas už baudžiamojo proceso dalyvių „akių”. Tiesa, ikiteisminio tyrimo teisėjas vis dėl to turi teisę surengti posėdį, jei mato, kad tai yra reikalinga, kitaip tariant, tai jo teisė, bet ne pareiga¹⁸⁶. Atkreiptinas dėmesys į tai, kad BPK nėra tiksliai sureguliuota ir įvardinta koku dokumentu ikiteisminio tyrimo teisėjas turi nutraukti ikiteisminį tyrimą. Todėl kyla klausimas ar ikiteisminio tyrimo teisėjas nutartimi, ar rezoliucija tvirtina prokuroro nutarimą (yra tik abstrakčiai įvardinta, kad „*ikiteisminis tyrimas nutraukiamas ikiteisminio tyrimo teisėjo sprendimu*”) dėl ikiteisminio tyrimo nutraukimo, esant BPK 212 str. 5 p. pagrindui.

Tiesa, dažniausiai, pagal nerašytą taisyklę yra taip: jei skiriamos baudžiamojo poveikio priemonės (BK 67 str. 2 d.), ikiteisminio tyrimo teisėjas nutartimi nutraukia ikiteisminį tyrimą, jei jos nėra skiriamos, tuomet ikiteisminis tyrimas nutraukiamas teisėjo rezoliucija. Tačiau taip yra ne visada, pavyzdžiui: „*Vilniaus apygardos prokuratūros prokuroras 2015 m. lapkričio 24 d. nutarimu nutarė nutraukti ikiteisminį tyrimą kaltininkui T. D. ir nukentėjusiajam G. P. susitaikius, vadovaujantis Lietuvos Respublikos BK 67 straipsnio 2 dalimi, 68 straipsniu, paskirti T. D. baudžiamojo poveikio priemonę – teisės vairuoti transporto priemonę atėmimą vieneriems metams. Vilniaus apygardos prokuratūros prokuroro 2015 m. lapkričio 24 d. nutarimas buvo patvirtintas Vilniaus miesto apylinkės teismo ikiteisminio tyrimo teisėjo 2015 m. lapkričio 27 d. rezoliucija.*”¹⁸⁷ Svarbu tai, kad nurodyti proceso dalyviai turi teisę apskųsti sprendimus dėl ikiteisminio tyrimo nutraukimo (BPK 63-65 str.).

Taigi, galima daryti pagrįstą išvadą, jog toks reguliavimas nėra visiškai tinkamas. BPK nėra įtvirtinta, kokia tvarka ir koku dokumentu ikiteisminio tyrimo teisėjas gali nutraukti ikiteisminį tyrimą.

¹⁸⁵ Gintaras Goda, Marcelis Kazlauskas ir Pranas Kuconis, *Vadovėlis. 2-oji pataisyta ir papildyta laida* (Vilnius: Registrų centras, 2011), 339.

¹⁸⁶ *Ibid.*

¹⁸⁷ “Vilniaus miesto apylinkės teismo 2016 m. birželio 29 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. T-851-935/2016,“ prieiga per internetą: <http://eteismai.lt/byla/100398257671147/T-851-935/2016?word=baud%C5%BEiamojo%20poveikio%20priemon%C4%97>.

3.2 Tarpininkavimas taikant susitaikymą viešojo kaltinimo byloje

R. Reches teigia, jog atkuriamasis teisingumas iš esmės pakeičia baudžiamosios justicijos ir visuomenės požiūrį bei reakciją į nusikaltėlių. Todėl, kad atsiranda galimybė išspręsti problemas, kurių negali išspręsti į baudimą orientuota justicija, t. y. pertvarkyti baudžiamąją sistemą, darant ją humanišką, veiksmingai atkuriančią nusikaltimo pažeistus visuomeninius santykius, užtikrinančią aukos bei nusikaltėlio interesus, neleidžiant pastarojo priešinti visuomenei, užtikrinančią jo reintegraciją ir taip sudarančią realias galimybes nusikaltėlio asmenybės korekcijai.¹⁸⁸ Iš esmės „nubaudimas yra tik pasyvi išraiška, neskatinti kaltininko apmąstyti savo veiksmų, nereikalaujanti aukos ir nusikaltusio asmens dalyvavimo konflikto sprendimo procese, neraginti jų ieškoti konflikto atsiradimo priežasčių ir analizuoti sukeltų padarinių“¹⁸⁹. Anot R. Uscilos, „nusikaltimo aukos ir nusikaltėlio mediacijos ypatumas tas, kad pirmenybė teikiama nusikaltimo aukai, būtinybei atlyginti jai padarytą žalą bei suteikti atitinkamą pagalbą (psichologinę, teisinę ir kt.), kartu nepamirštant ir nusikaltėlio, jo atžvilgiu taikant socialinio – reabilitacinio poveikio priemones, įvairias programas, o ne tik valstybės pasmerkimą, visuomenės atstūmimą“¹⁹⁰.

Taigi, mediacijos įgyvendinimui ir jos gyvavimui reikalingas ne tik nukentėjusiojo ir kaltininko supratimas apie jos naudą, tačiau labai svarbu, jog ir visuomenė įsisamontintų mediacijos teikiamą naudą. Turėtų būti sudaroma galimybė konfliktus išspręsti taikiai, stengiantis atkurti pažeistus santykius, juos susitiprinti, neutralizuoti neigiamus padarinius, ir taip sumažinti viktimizacijos kilimo arba pakartotinumą tikimybę ateityje¹⁹¹. Direktyvoje 2012/29/ES yra numatyta tarpininkavimo procedūra (12 str.) – taigi būtina išanalizuoti, ar BPK šiuo aspektu sudaro pakankamas teises prielaidas tokiai procedūrai vykdyti. Pabrėžtina, kad nagrinėjamame susitaikymo viešojo kaltinimo bylų institute aptinkama tam tikrų atkuriamojo teisingumo elementų¹⁹². Nors Direktyvoje 2012/29/ES kalbama apie tarpininkavimą, baudžiamojo proceso doktrinoje dažnai vartojamas terminas „mediacija“. Nesigilinant į šių alternatyvių baudžiamojo pobūdžio konfliktų sprendimo būdų ypatumus, čia šie terminai vartojami kaip sinonimai.

Direktyvos 2012/29/ES 12 straipsnyje nurodyta, kad „*valstybės narės imasi aukų apsaugos nuo antrinės ir pakartotinės viktimizacijos, bauginimo ir keršto priemonių, taikytinų,*

¹⁸⁸ Ruth Reches, „Psichologinio pasipriešinimo atkuriamajam teisingumui problema,“ *Socialinių mokslų studijos* 2, 6 (2010): 360.

¹⁸⁹ Evelina Petkevič, „Nusikaltimo aukos ir nusikaltusio asmens mediacija,“ iš *Teisės mokslo pavasaris 2016: Vilniaus Universiteto teisės fakulteto studentų mokslo draugija*, Meda Alesiūtė ir kt. (Vilnius: Vilniaus Universitetas, 2016), 240.

¹⁹⁰ Rokas Uscila, *Viktimologijos pagrindai: nusikaltimų aukų socialinė ir teisinė apsauga Lietuvoje* (Vilnius: Mokslo aidai, 2005), 127.

¹⁹¹ *Ibid.*, 126.

¹⁹² Ilona Michailovič ir kt., *supra* note 15, 72.

jeigu teikiamos kokios nors atkuriamojo teisingumo paslaugos. Tokiomis priemonėmis užtikrinama, kad aukos, pasirinkusios dalyvauti atkuriamojo teisingumo procese, galėtų gauti saugias ir kompetingas atkuriamojo teisingumo paslaugas". Taigi, remiantis šia nuostata, galima teigti, jog valstybė visų pirma turi sudaryti galimybes dalyvauti nukentėjusiesiems atkuriamojo teisingumo procese, tačiau turi daryti viską, kad tokiu atveju apsaugotų aukas nuo antrinės ir pakartotinės viktimizacijos. Direktyvos 2012/29/ES 12 str. 1 d. yra išvardinti reikalavimai, kurie būtini, norint užtikrinti tinkamą atkuriamojo teisingumo paslaugų teikimą: *pirma*, atkuriamojo teisingumo paslaugos teikiamos tik jei atitinka aukos interesus (turi būti atsižvelgiama į visas saugos aplinkybes, kurios turi būti pagįstos laisvu, žinant padėtį sutikimu, kurį galima atsiimti bet kuriuo metu); *antra*, prieš sutinkant dalyvauti atkuriamojo teisingumo procese suteikiama išsami, nešališka informacija apie tą procesą ir galimus rezultatus bei informacija apie susitarimo įgyvendinimo priežiūros procedūras; *trečia*, nusikaltėlis pripažino pagrindines bylos aplinkybes; *ketvirta*, savanoriškas susitarimas; *penkta*, diskusijos vykstančios atkuriamojo teisingumo proceso metu konfidencialios, neviešinamos (nebent šalys sutinka arba to reikalauja nacionalinė teisė, dėl viršesnio visuomenės intereso). Taip pat šio straipsnio 2 dalyje numatyta, kad „*valstybės narės sudaro palankesnes sąlygas atitinkamai atvejais perduoti bylas atkuriamojo teisingumo paslaugų tarnyboms, be kita ko, nustatydamos tokio perdavimo sąlygų procedūras ar gaires*”.

Taigi, apibendrinant šiuos kriterijus galima teigti, jog aukai turi būti pateikta 1) išsami informacija apie atkuriamąjį teisingumą, 2) ji gali dalyvauti tik laisva valia, 3) kaltininkas turi pripažinti pagrindines bylos aplinkybes, 4) savanoriškas susitarimas, 5) neviešas procesas (nebent to reikalaujama arba šalys pačios sutinka), 6) aiškios procedūros.

Visų pirma, privalu atkreipti dėmesį į tai, kad praktikoje pasitaiko atvejų, kuomet asmenys net nežino apie galimybę susitaikyti, o tokiu būdu taikiai išspręsti kilusį konfliktą (nukentėjusysis galėtų greičiau gauti jam padarytos žalos atlyginimą, o kaltininkas, turėtų galimybę išvengti bausmės ir taip palengvinti savo padėtį baudžiamajame procese¹⁹³. Direktyva 2012/29/ES reikalauja, jog valstybės narės teiktų informaciją apie baudžiamąjį procesą, o būtent preambulės 26 punkte nurodyta, kad „*teikiant informaciją pakankamai dėmesio turėtų būti skiriama siekiant užtikrinti, kad su aukomis būtų elgiamasi pagarbiai ir kad aukos galėtų priimti informacija pagrįstus sprendimus dėl dalyvavimo procese (pabraukta aut.)*. Šiuo atžvilgiu itin svarbu aukai suteikti informaciją apie esamą proceso eigą. Taip pat svarbu suteikti informaciją, kad auka galėtų nuspręsti, ar prašyti peržiūrėti sprendimą nevykdyti baudžiamojo persekiojimo”. BPK 45 straipsnyje, teisėjui prokurorui ir ikiteisminio tyrimo pareigūnui yra numatyta pareiga išaiškinti proceso dalyviams jų procesines teises ir užtikrinti galimybę jomis

¹⁹³ Agnė Baranskaitė, *supra* note 3, 134.

pasinaudoti. Tačiau ši norma nėra labiau detalizuota ir nėra visiškai aišku, kas ir kada privalo pranešti apie susitaikymo galimybę. Darbo autorės nuomone, nesant aiškaus įpareigojimo asmenims pranešti apie galimybę susitaikyti, tai suponuotų Direktyvos 2012/29/ES pažeidimą. Dėl šios priežasties pritartina R. Ažubalytės siūlymui „įpareigoti teisėsaugos institucijų pareigūnus aktyviais veiksmais skatinti šalis išspręsti konfliktą iki teismo”¹⁹⁴. Taigi, siūlytina pakeisti BPK 45 straipsnį ir jį išdėstyti taip: „*teisėjas, prokuroras ir ikiteisminio tyrimo pareigūnas privalo išaiškinti proceso dalyviams jų procesines teises ir užtikrinti galimybę jomis pasinaudoti. Be to, teisėjas, prokuroras ir ikiteisminio tyrimo pareigūnas, nustatę susitaikymo baudžiamojoje byloje pagrindus, privalo apie tai pranešti proceso dalyviams*”. Tokiu būdu, baudžiamojo proceso dalyviams būtų užtikrinta teisė į sąžiningą procesą ir šiuo klausimu įvykdyti Direktyvos 2012/29/ES keliami reikalavimai.

Kaip jau buvo minėta, atleidime nuo baudžiamosios atsakomybės, kai kaltininkas ir nukentėjęs asmuo susitaiko (BK 38 str.), galima aptikti tam tikrą atkuriamojo teisingumo elementą¹⁹⁵. Anot I. Michailovič, atkuriamuoju teisingumu laikytinas procesas, kuomet nešališkas subjektas siekia sutaikyti nusikalstamos veikos auką ir veikos kaltininką, tokiu būdu norėdamas išspręsti dėl nusikalstamos veikos atsiradusį konfliktą¹⁹⁶. Mediacija – viena žinomiausių diskrecinio baudžiamojo persekiojimo formų¹⁹⁷. Kitaip tariant mediacija baudžiamojoje justicijoje – procesas, kuris pagrįstas sąžiningumu, savanoriškumu, konfidencialumu, neutralumu ir kt. atkuriamojo teisingumo principais padeda baudžiamojo proceso šalims, rasti kompromisą¹⁹⁸. Kaip minėta, vienas pagrindinių mediacijos principų yra savanoriškumas, jis reiškia, kad „mediacijos procesas galimas tik abiejų konflikto šalių, t. y. tiek nusikaltusiojo, tiek nukentėjusiojo noro dalyvauti. [...] Nė vienai šaliai negali būti daromas neteisėtas poveikis (prievarta, psichologinis spaudimas, nurodymai, įpareigojimai ar pan.), siekiant, kad ji pasirinktų šį procesą ar dalyvautų jame. Svarbu ir tai, kad šalių pasitraukimas iš mediacijos proceso galimas bet kuriame jo etape (stadijoje).”¹⁹⁹ Kol kas mediacija (BK, BPK – aut. pastaba) Lietuvoje nėra įtvirtinta, tačiau dėl to, kad ji būtina – abejonių nekyla²⁰⁰. Kitokia situacija su mediacijos įtvirtinimu baudžiamajame procese yra užsienio šalyse, pavydžiui, Jungtinėje Karalystėje, Lenkijoje, Skandinavijos šalyse, mediacija vyrauja nuo XX a. devintojo dešimtmečio²⁰¹. Tiesa, verta paminėti, kad Lietuvoje trūkstant veiksmingų alternatyvių

¹⁹⁴ Rima Ažubalytė, *supra* note 11, 38.

¹⁹⁵ *Ibid.*, 33-40.

¹⁹⁶ Ilona Michailovič ir kt., *supra* note 15, 73.

¹⁹⁷ Rima Ažubalytė, *op.cit.* 33-40.

¹⁹⁸ Natalija Kaminskienė ir kt., *Mediacija: vadovėlis* (Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2013), 255.

¹⁹⁹ Evaldas Visockas ir kt. *Delinkventinio nepilnamečio ir nukentėjusiojo mediacijos vadovas* (2011), 9. http://mediacija.policija.lt/modules/pamokos/Pdf/Mediacijos_vadovas.pdf.

²⁰⁰ Natalija Kaminskienė ir kt., *op. cit.*, 217.

²⁰¹ *Ibid.*, 202.

mechanizmų, kurie leistų mažinti asmenų įkalinimus, taip pat ieškant galimybių asmenis resocializuoti bei integruoti į visuomenę, be to, siekiant įvykdyti tarptautinius Direktyvos 2012/29/ES įsipareigojimus, pradėta daryti reali pažanga mediacijos įtvirtinimo link. 2014 metais prasidėjo projektas „Mediacijos įgyvendinimas probacijos tarnybose (MIPT)“, kurį įgyvendino Vilniaus apygardos probacijos tarnyba kartu su partneriais (Mykolo Romerio universitetu, Kauno, Klaipėdos, Šiaulių ir Panevėžio apygardų probacijos tarnybomis).²⁰²

Taigi, Lietuvoje mediacija baudžiamojoje justicijoje tapo prieinama 2015 metais. Mūsų šalyje mediacija yra naujas reiškinys, kuriam reikės laiko įsitvirtinti ne tik įstatymiškai, bet ir keičiant visuomenės mąstymą. Kitaip tariant, visuomenei tai naujas kylančių konfliktų sprendimo būdas ir kol ji tėra blankiai žinoma Lietuvoje, proceso dalyviai gali net nežinoti apie tokią ginčų sprendimo galimybę. Anot projekto vadovės Juditos Venckevičienės, taikant mediaciją, iškyla keletas problemų, pavyzdžiui, dar iki dabar nei BK, nei BPK nėra jokių nuostatų, kurios reglamentuotų mediacijos taikymą. Problema kyla tuomet, kai ikiteisminio tyrimo pareigūnai, prokurorai, ar baudžiamąsias bylas nagrinėjantys teisėjai mato galimybę mediacijai, tačiau neturi jokių procesinių įgaliojimų į ją nukreipti. Esami mediatoriai susiduria ir su kita problema, t. y. neigiamu advokatų požiūriu, kuris pasireiškia per šalių atkalbinėjimą nuo mediacijos. Nepakankamas visuomenės informavimas apie mediacijos procedūrą, jos teikiamą naudą įtariamajam (kaltinamajam), nukentėjusiajam asmeniui bei visai visuomenei – tai pat itin opi problema, nes žmonės praranda galimybę spręsti ginčus ne teisiniu būdu.²⁰³ Pažymėtina, kad „mediacijos instituto svarba bet kurioje baudžiamojo proceso stadijoje (ikiteisminio tyrimo, teismo nagrinėjimo, ar po nuosprendžio priėmimo) ir netgi bet kuriose bylose neturėtų kelti abejonių – tą rodo tiek kitų valstybių praktika, tiek Mediacijos įgyvendinimo probacijos tarnybose projekto rezultatai²⁰⁴. Nors susitaikymo viešojo kaltinimo institutas panašus su mediacija, tačiau jis nepasiekia atkuriamojo teisingumo siekiamų tikslų.

Taigi, nors deklaruojama, kad BPK yra padaryti pakeitimai, kuriais įgyvendinama Direktyva 2012/29/ES, tačiau jie nėra pakankami, nes nagrinėjamas susitaikymo institutas šiuo aspektu – tarpininkavimo procedūros sureguliuavimu – neatitinka Direktyvos 2012/29/ES reikalavimų. Nėra įtvirtintos pareigos teikti informaciją apie susitaikymo instituto galimybę.

²⁰² Norvegijos finansinio mechanizmo finansuojama programos „Pataisos, įskaitant bausmes be įkalinimo“ projektas „Mediacijos įgyvendinimas probacijos tarnybose (MIPT)“, http://www.eeagrants.lt/programos/projektai/program/6/id/65/mediacijos_igyvendinimas_probacijos_tarnybose_mipt.

²⁰³ Klaipėdos apygardos probacijos tarnyba, „Ar įprasime konfliktus spręsti taikiai? Mediacijos taikymo Lietuvos probacijos tarnybose patirtis“, 2016 balandžio 11 d., <http://www.kalejimudepartamentas.lt/lt/klaipedospi/naujienos-klaipedospi/archive/projekto-mediacijos-igyvendinimas-b646.html>.

²⁰⁴ Plačiau žiūrėti: Renata Giedrytė - Mačiulienė ir Judita Venckevičienė, „Mediacijos įgyvendinimas probacijos tarnybose Lietuvoje“, *Teisės problemos* 2, 92 (2016): 82.

Taipogi, BPK nėra normų, reguliuojančių tarpininkavimą. Todėl darytina išvada, kad atsižvelgiant į Direktyvos 2012/29/ES reikalavimus, būtina pildyti BPK.

3.3 Neaiškios pažeidžiamų dalyvių veiksnio ribos

Kiekviename baudžiamajame konflikte būna dvi šalys (asmuo, kuris padarė nusikalstamą veiką bei nukentėjusysis), todėl ne išimtis ir susitaikymo viešojo kaltinimo byloje institutas. Todėl labai svarbu išsiaiškinti, kas laikomi tinkamais „susitaikymo“ subjektais. Vienas naujausių dokumentų, skirtų sustiprinti apsaugą pažeidžiamiesiems nukentėjusiesiems – Direktyva 2012/29/ES, kuria nustatomi būtiniausi nusikaltimų aukų teisių, paramos joms ir jų apsaugos standartai. Doktrinoje diskutuojama apie jų procesinių garantijų apimtį ir subjektus, kuriems pavyzdžiui, dėl pažeidžiamumo, susijusio su amžiumi, sveikatos būkle ir kt. objektyviais požymiais, tų garantijų reikia. Tačiau, pagrindinė problema – išlaikyti pusiausvyrą tarp papildomų procesinių garantijų, kurios suteikiamos pažeidžiamiesiems proceso dalyviams ir įtariamojo (kaltinamojo) teisės į sąžiningą, teisingą, kaip įmanoma trumpiausią baudžiamąjį procesą.²⁰⁵ Taigi, būtent Direktyvos 2012/29/ES pagrindu buvo priimti, kai kurių BPK straipsnių pakeitimai²⁰⁶.

3.3.1 Nukentėjusiojo interesų užtikrinimas susitaikymo viešojo kaltinimo institute

Būtent remiantis Direktyva 2012/29/ES buvo pakeistas BPK 28 straipsnis, kuriame praplėsta nukentėjusiojo sąvoka, „*nukentėjusysis yra fizinis asmuo, kuriam nusikalstama veika padarė fizinės, turtinės ar neturtinės žalos, arba nuo nusikalstamos veikos mirusio fizinio asmens šeimos narys ar artimasis giminaitis, kurie dėl to asmens mirties patyrė fizinės, turtinės ar neturtinės žalos. Asmuo pripažįstamas nukentėjusiuoju ikiteisminio tyrimo pareigūno, prokuroro nutarimu ar teismo nutartimi.*” Toks sąvokos papildymas, atitinka Direktyvoje 2012/29/ES 2 straipsnio 1 dalyje įtvirtintą nukentėjusiojo sąvoką „*auka – fizinis asmuo, kuris tiesiogiai dėl nusikalstamos veikos patyrė žalą, įskaitant fizinę, psichinę ar emocinę žalą arba ekonominius nuostolius*“; bei „*asmens, kurio mirtis tiesiogiai susijusi su nusikalstama veika, šeimos nariai, kurie patyrė žalą dėl to asmens mirties*“;

Atkreiptinas dėmesys į tai, kad BK naudojama terminologija išlieka nesuderinta su BPK terminais, o būtent BK 38 str. vis dar vartojama „nukentėjusio asmens“ sąvoka, tačiau ši sąvoka nesutampa su BPK 28 str. straipsnio įtvirtinta sąvoka, todėl praktiškai kilo kėblumų, kas vis gi

²⁰⁵ Rima Ažubalytė, „Baudžiamojo proceso raidos tendencijos: formų diferenciacija,“ iš *Globalizacijos iššūkiai baudžiamajai justicijai: recenzuotų mokslinių straipsnių baudžiamosios teisės, bausmių vykdymo ir baudžiamojo proceso klausimais rinkinys*, Jonas Prapiestis ir kt. (Vilnius: VĮ Registrų centras, 2014), 232.

²⁰⁶ „Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 8, 9, 28, 43, 44, 128, 185, 186, 188, 214, 239, 272, 275, 276, 280, 283, 308 straipsnių ir priedo pakeitimo ir Kodekso papildymo 27-1, 36-2, 56-1, 186-1 straipsniais įstatymas,“ TAR, 2019-03-29 (2019-03-29).

yra laikomas tinkamu nukentėjusiuoju. Taigi, dėl sąvokų nesutapimo, teismų praktikoje buvo kilęs klausimas ar BK 38 str. gali būti taikomas tik tiesiogiai nuo nusikalstamos veikos nukentėjusiam asmeniui, kas iš esmės eliminuotų galimybę taikytis su šeimos nariais ar artimaisiais giminaičiais, kuomet pats nukentėjęs asmuo miršta, nors ir būtų visų reikalingų susitaikymo institutui sąlygų visuma.²⁰⁷ LAT plenarinė sesija išaiškino, jog „*baudžiamajame kodekse nukentėjusiojo sąvoka neišaiškinta. Pagal Baudžiamojo proceso kodekso 28 straipsnį nukentėjusiuoju pripažįstamas tik fizinis asmuo, kuriam nusikalstama veika padarė fizinės, turtinės ar moralinės žalos. Kai nuo nusikalstamos veikos nukentėjęs asmuo miršta, nukentėjusiuoju pripažįstami šeimos nariai (BPK 38 straipsnis) ar (ir) artimieji giminaičiai (BK 248 straipsnio 1 dalis). Nukentėjusiajam mirus nuo nusikalstamos veikos, šiems asmenims padaroma moralinė (dvasiniai išgyvenimai) ir turtinė (gydymo, laidojimo išlaidos) žala. Jie turi visas nukentėjusiojo teises, tarp jų – BPK 44 straipsnyje numatytą teisę reikalauti, kad būtų nustatytas ir teisingai nubaustas nusikalstamą veiką padaręs asmuo, taip pat gauti dėl nusikalstamos veikos padarytos žalos atlyginimą.*“²⁰⁸ Taigi, nukentėjusiuoju kaip ir yra dabar įtvirtinta BPK 28 straipsnyje, gali būti tiek tiesiogiai (pats nukentėjęsysis), tiek ir netiesiogiai (šeimos nariai (BPK 38 str.) ar artimieji giminaičiai (BK 248 str.). patyrę fizinės, turtinės, neturtinės žalos asmenys. Praėjus tam tikram laiko tarpui, po minėtos LAT nutarties, įstatymų leidėjas pakeitė BK 38 straipsnio 1 dalies 3 punkto nukentėjusiojo sąvoką, t. y. vietoj žodžio „nukentėjęsysis“ įrašė žodžius „nukentėjęs asmuo“²⁰⁹. Šio įstatymo aiškinamajame rašte išaiškinta, kad „*terminas nukentėjęsysis yra baudžiamojo proceso kodekse vartojamas terminas. Jo prasmė yra žymiai platesnė, negu termino “nukentėjęs asmuo”.* Nukentėjusiuoju baudžiamajame procese gali būti pripažintas ne tik nukentėjęs nuo nusikaltimo asmuo, bet ir kiti asmenys, kurie tiesiogiai nuo nusikaltimo nenukentėjo, bet turi kažkokį ryšį su nukentėjusiuoju. Teismų praktikoje sprendžiant atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės pagal BK 38 straipsnį klausimus, terminas nukentėjęsysis neretai suprantamas baudžiamąja procesine prasme. Nusistovėjo praktika, kai kaltininkas atleidžiamas nuo baudžiamosios atsakomybės susitaikęs ne su nukentėjusiu asmeniu, o asmeniu, pripažintu nukentėjusiuoju (pvz. nukentėjusiajam dėl kaltininko nusikalstamų veiksmų žuvus, kaltininkui taikomas atleidimas nuo baudžiamosios

²⁰⁷ Jonas Prapiestis ir Mindaugas Girdauskas, “Lietuvos Aukščiausiasis Teismas baudžiamajame teisėkūroje,” *Teisė* 1392-1274, 88 (2013): 10.

²⁰⁸ “Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2005 m. lapkričio 14 d. nutartis baudžiamajame byloje Nr. 2K-P-464/2005,” prieiga per internetą: <http://www.infolex.lt/skaitykla.mruni.eu/tp/56030?nr=1>.

²⁰⁹ “Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 7, 38, 47, 63, 66, 70, 75, 82, 93, 129, 166, 167, 172, 178, 180, 181, 182, 183, 184, 185, 189, 194, 196, 197, 198, 198-1, 198-2, 199, 202, 213, 214, 215, 225, 227, 228, 231, 233, 235, 252, 256, 257, 262, 284, 285, 312 straipsnių, priedo pakeitimo ir papildymo, XXVI, XXX skyrių pavadinimų pakeitimo ir kodekso papildymo 256-1, 257-1 straipsniais įstatymas,” *Valstybės žinios* 81-3309, (2007).

*atsakomybės susitaikius su žuvusiojo giminaičiais). Taip iškreipiama šio įstatymo paskirtis, prasideda „prekyba mirusiuoju“.*²¹⁰

Taigi, aiškinamajame rašte pateikta sąvoka, prieštarauja LAT plenarinės sesijos išaiškinimui. Būtina paminėti ir tai, kad anot A. Panomariovo, situacija, kuomet, tiesiogiai nuo nusikalstamos veikos nukentėjęs asmuo miršta, o nukentėjusiais pripažįstami šeimos nariai ar artimieji giminaičiai, traktuotina kaip teisinė fikcija (*lot. fictio legis*)²¹¹. Randama nuomonių, kad fikcija dabartinėje teisinėje sistemoje iškraipo teisinius santykius, o tai kliūtis objektyviam vertinimui²¹². Taigi, neegzistuojantis faktas (šiuo atveju, susitaikymas su mirusiu asmeniu – aut. pastaba) teisės normų aiškinimo būdu teismo yra paverčiamas į tikrą, realų (susitaikymas su mirusio asmens šeimos nariais ar giminaičiais – aut. pastaba). Juk logiška, kad jei nuo nusikalstamos veikos nukentėjęs asmuo miršta tiesioginis susitaikymas su juo nėra įmanomas, tačiau teismas pasitelkęs į pagalbą fikciją, susitaikymą su netiesioginiu (aut. pastaba) nukentėjusiuoju prilygina susitaikymui su tiesioginiu (aut. pastaba) nukentėjusiuoju. Be to, A. Panomariovas kritikuoja LAT plenarinės sesijos daromas nuorodas į BPK 38 str. bei BK 248 str. 1 d., ir teigia, jog jos teorijos bei teisės taikymo prasme bevertės, ten tik sąvokos, tačiau nėra jokių nuostatų dėl teisių perėjimo ar perleidimo.²¹³ Dalinai būtų galima sutikti su nuomone, kad tik pats tiesiogiai nuo nusikalstamos veikos nukentėjęs asmuo gali taikytis, nes tam reikia jo paties valios, kita vertus, būtų labai stipriai apribotos galimybės taikyti BK 38 str., tokiu būdu apribojant tiek netiesioginių nukentėjusiųjų, tiek įtariamojo (kaltinamojo) teises. KT aiškindamas Konstitucijos 29 str. nuostatas „[...] ne kartą yra konstatavęs, jog pagal šiame straipsnyje įtvirtintą konstitucinį asmenų lygybės įstatymui principą reikalaujama, kad teisėje pagrindinės teisės ir pareigos būtų įtvirtintos visiems vienodai; šis principas reiškia žmogaus teisę būti traktuojamam vienodai su kitais, įpareigoja vienodus faktus vertinti vienodai ir draudžia iš esmės tokius pat faktus savavališkai vertinti skirtingai; konstitucinis asmenų lygybės principas būtų pažeistas, jeigu tam tikri asmenys ar jų grupės būtų traktuojami skirtingai, nors tarp jų nėra tokio pobūdžio ir tokios apimties skirtumų, kad nevienodas traktavimas būtų objektyviai pateisinamas“.²¹⁴ Taigi, nors teismų praktikoje galima nukentėjusiu asmeniu pripažinti šeimos narius ar (ir) artimuosius giminaičius, tačiau, „teismas, be kitų BK 38 straipsnyje numatytų

²¹⁰ Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 20, 38, 42, 45, 47, 63, 66, 70, 75, 82, 93, 129, 172, 178, 182, 225, 227, 231, 252, 284, 285 straipsnių, XXVI skyriaus pavadinimo pakeitimo įstatymo projekto Nr. XP-2218 aiškinamasis raštas,“ prieiga per internetą: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAK/TAIS.296686>.

²¹¹ Artūras Panomariovas, “Tiesos paieškos priemonė – fikcija, baudžiamojo proceso pavyzdžiu,“ iš *Baudžiamasis procesas: nuo teorijos iki įrodinėjimo*, Vidmantas Egidijus Kurapka ir kt. (Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2011), 69-70.

²¹² Aviam Soifer, “Reviewing legal fiction,“ *Georgia law review* 20 (1986): 876, http://scholarspace.manoa.hawaii.edu/bitstream/handle/10125/35241/Soifer_20GaLRev871.pdf?sequence=1.

²¹³ Artūras Panomariovas, *op. cit.*, 70.

²¹⁴ “Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2016 m. birželio 27 d. nutarimas.“ *Valstybės žinios* 7-254, (2016).

aplinkybių, turi įvertinti, ar susitaikymas nėra formalus, ar atlyginta visa žala (susitarta dėl jos atlyginimo) ir pan.“²¹⁵

Nepaisant įstatymo leidėjo pozicijos, nurodytos jau minėtame aiškinamajame rašte, teismų praktikoje, dėl eismo įvykio žuvusio asmens artimieji yra pripažįstami nukentėjusiais, todėl nusikalstamą veiką padaręs asmuo, turi teisę susitaikyti su su jais pagal BK 38 str., taigi, teismai pirmenybę, aiškindami BK 38 straipsnio nuostatas, atiduoda ne įstatymo leidėjo ketinimų metodui, bet sisteminiam BK ir BPK aiškinimui: „*D. T. teigė, kad po šio įvykio byloje nukentėjusiais pripažintų asmenų atsiprašė, atlygino padarytą žalą. Nukentėjusioji L. T. apylinkės teisme teismo posėdžio metu parodė, kad dėl vyro žūties ir dėl to patirtos turtinės bei neturtinės žalos D. T. jokių pretenzijų neturi, jis jos atsiprašė, jis ir jo šeimos nariai padeda iškilus sunkumams buityje, atlygino padarytą žalą. Nukentėjusysis A. T. pirmosios instancijos teisme teismo posėdžio metu taip pat parodė, kad jis pretenzijų D. T. neturi, padaryta žala atlyginta visiškai D. T. ir jo šeimos pastangomis. Pažymėjo, jog jis yra savo motinos, byloje pripažintos nukentėjusiaja, B. T. globėjas ir turto administratorius, mama pretenzijų D. T. taip pat neturi. Nukentėjusioji A. T., kurios atstovė pagal įstatymą yra L. T., taip pat pretenzijų neturi*“.²¹⁶

Direktyvos 2012/29/ES 2 str. 1 d. b punkte išaiškinta, jog šeimos nariai tai „*aukos sutuoktinis, nuolat ir nepertraukiamai su auka gyvenantis bei vedantis bendrą namų ūkį ir su ja susietas artimais išipareigojančiais ryšiais asmuo, aukos tiesiosios linijos giminaičiai, broliai ir seserys bei išlaikytiniai*“, to paties straipsnio 1 dalies c punkte nuroyta, kad „*vaikas – bet kuris jaunesnis negu 18 metų asmuo*“. Kaip galima pastebėti iš nuostatų, tapimui nusikaltimo auka amžiaus cenzo nėra. Atkreiptinas dėmesys į Direktyvos 2012/29/ES 2 straipsnio 2 dalies punktus, nes valstybės narės turi teisę nustatyti procedūras: a) „*kuriomis būtų nustatoma, kiek šeimos narių gali pasinaudoti šioje direktyvoje nustatytais teisėmis, atsižvelgiant į individualias kiekvieno atvejo aplinkybes*“, bei b) *kuriomis, kiek tai susiję su 1 dalies a punkto ii papunkčiu, būtų nustatoma, kurie šeimos nariai turi pirmenybę naudotis šioje direktyvoje nustatytais teisėmis*. Taigi, nors Direktyvoje 2012/29/ES leidžiama nukentėjusiais laikyti šeimos narius, tačiau galima riboti jų kiekį, jog nebūtų piktnaudžiavimo teisės sistema. Taip pat svarbu paminėti, jog preambulės 19 punkte nurodyta, kad „*asmuo turėtų būti laikomas auka, nepaisant to, ar nusikaltėlis nustatytas, sulaikytas, patrauktas baudžiamojon atsakomybėn ar nuteistas, ir nepaisant jų giminystės ryšių*“, taigi, pripažįstant asmenis aukomis, jokios įtakos nusikaltusio asmens padėtis baudžiamajame procese neturi. Kaip jau buvo minėta

²¹⁵ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2009 m. kovo 24 d. Teismų praktikos kelių transporto eismo saugumo ar transporto priemonių eksploatavimo taisyklių pažeidimo (baudžiamąjo kodekso 281 straipsnis) baudžiamosiose bylose apžvalga Nr. 30,“ prieiga per internetą: <http://www.infolex.lt/skaitykla.mruni.eu/tp/129169?nr=1>.

²¹⁶ „Klaipėdos apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2015 m. rugsėjo 15 d. nuosprendis baudžiamąjoje byloje Nr. 1A-315-255/2015,“ prieiga per internetą: <http://www.infolex.lt/skaitykla.mruni.eu/tp/1140881?nr=1>.

nepriklausomai nuo amžiaus, visi asmenys gali tapti nukentėjusiais. Todėl svarbu išsiaiškinti, ar nepilnamečiai, neturintys visiško procesinio veiksnio, gali taikytis viešojo kaltinimo bylose, jei taip – kokios procedūros tokiam susitaikymui, jei ne – kodėl, kas lemia negalėjimą susitaikyti? Būtent tai ir bus nagrinėjama kitame skyrelyje.

3.3.2 Nepilnamečių nukentėjusiųjų susitaikymo galimybės

Svarbu akcentuoti tai, jog būti pripažintam nukentėjusiuoju amžius, tam įtakos neturi, visi asmenys nukentėję nuo nusikalstamos veikos, gali būti tokiais pripažinti, tame tarpe ir nepilnamečiai asmenys. Iš esmės nėra svarbu ar nusikalstama veika padarė žalos mažamečiam asmeniui, ar pavyzdžiui, senyvo amžiaus asmeniui, tačiau amžius turi įtakos procesinių interesų realizavimui baudžiamojoje byloje²¹⁷. Pagal BPK 27¹ str. „*nepilnametis yra fizinis asmuo, kuriam proceso veiksmo atlikimo metu nėra suėję aštuoniolika metų*“. Teigtina, kad nepilnametį pripažinti nukentėjusiuoju galima nepriklausomai nuo amžiaus, tačiau asmuo nesulaukęs aštuoniolikos metų, negali savarankiškai ginti savo teisėtų interesų. Galimybė būti teisės subjektu, reiškia tai, kad tais atvejais, kai asmuo, dėl savo amžiaus, negalios ligos ar kitokių priežasčių, negali tapti konkrečių teisinių (baudžiamųjų procesinių santykių) subjektu, privalo egzistuoti teisinis mechanizmas, kuris užtikrintų jo teisių ir laisvių apsaugą²¹⁸. Todėl, nuo nusikalstamos veikos nukentėjęs asmuo, šiuo atveju – nepilnametis, savo procesinėmis teisėmis gali naudotis per atstovą pagal įstatymą (BPK 53, 54 str.)²¹⁹. Taipogi, nepilnamečiui nukentėjusiajam įgyvendinti savo teises gali padėti įgaliotieji atstovai (BPK 55 str.), teikdami teisines paslaugas, kai be jų pagalbos nepilnamečio nukentėjusiojo interesai nebūtų tinkamai ginami. Prokuroras taip pat vienas iš subjektų privalančių ginti nepilnamečio interesus, kuris privalo padėti užtikrinti teisę į žalos atlyginimą (BPK 117 str.). Akcentuotina tai, kad ikiteisminio tyrimo pareigūnas matydamas byloje galimybę taikyti BPK 212 str. 3-9 p. numatytų galimybių nutraukti ikiteisminį tyrimą, turėtų kreiptis į prokurorą, kuris įvertinęs viešąjį interesą, visas bylos aplinkybes, įtariamojo, pozicijas turėtų kaip įmanoma dažniau nutraukti bylas nepilnamečiams, nes tai padėtų šiuos asmenis apsaugoti nuo neigiamo baudžiamojo proceso poveikio.²²⁰

Taigi, visi šie subjektai prisideda prie nepilnamečio nukentėjusiojo interesų gynimo. Remiantis teismų praktika, galima teigti, jog daugiausiai nepilnamečio nukentėjusiojo interesus atstovauja įstatyminis atstovas.

²¹⁷ Raimundas Jurka, Irma Randakevičienė ir Saulius Juzukonis, *supra* note 217, 53.

²¹⁸ Rima Ažubalytė, Raimundas Jurka ir Jolanta Zajančkauskienė, *supra* note 169, 228.

²¹⁹ Raimundas Jurka, Irma Randakevičienė ir Saulius Juzukonis, *op.cit.*, 53.

²²⁰ Rima Ažubalytė, Raimundas Jurka ir Jolanta Zajančkauskienė, *op. cit.*, 282.

Atstovavimas pagal įstatymą įtvirtintas BPK 53 ir 54 straipsniuose, pagrindinė atstovų užduotis – ginti atstovaujamojo teises ir teisėtus interesus bei jų nepažeidžiant įgyvendinti atstovaujamojo veiksnumą, kai jis negali to padaryti savo jėgomis²²¹. Nukentėjusio nepilnamečio teisė į atstovavimą gali būti dėl jo neveiknumo arba riboto veiknumo²²². Asmens jaunas amžius neleidžia adekvačiai įvertinti susiklosčiusios situacijos, o tai jam yra kliūtis pasinaudoti savo teisėmis ir teisėtais interesais, be to, nepilnametis nukentėjusysis gali nesuprasti baudžiamojo proceso eigos, todėl neadekvatūs, tinkamai neįvertinti jo sprendimai, turėtų lemiamos įtakos tolimesnei sąžiningai proceso eigai²²³. Pažymėtina, kad skiriant ar keičiant atstovą pagal įstatymą, turi būti vadovaujama atstovaujamojo asmens interesais²²⁴. Iš esmės remiantis BPK 28 str. 2 d., galima teigti, jog atstovas pagal įstatymą naudojami BPK suteiktomis atstovaujamojam teisėmis, t. y. turi teisę „gauti informaciją apie su juo susijusio baudžiamojo proceso padėtį; teikti įrodymus; pateikti prašymus; pareikšti nušalinimus; dalyvauti vertinant jo specialius apsaugos poreikius; ikiteisminio tyrimo metu ir teisme susipažinti su byla; dalyvauti bylą nagrinėjant teisme; apskusti ikiteisminio tyrimo pareigūno, prokuroro, ikiteisminio tyrimo teisėjo ir teismo veiksmus, taip pat apskusti teismo nuosprendį ar nutartį; pasakyti baigiamąją kalbą. Atkreiptinas dėmesys į tai, kad šiuo metu nei BK nei BPK nėra įtvirtinta, nepilnamečio nukentėjusiojo ar jo atstovo galimybė taikytis pagal BK 38 straipsnį, kita vertus nėra ir draudimo susitaikyti su kaltininku. Formaliai visi su visais gali taikytis, tačiau įdomu išsiaiškinti, ar tokia pozicija atitiktų sisteminių įstatymų aiškinimą.

Iš teismų praktikos matyti, jog nepilnamečiams nukentėjusiesiems bei jų atstovams nėra draudžiama susitaikyti pagal BK 38 str. „nukentėjusioji, ir jos įstatyminis atstovas teisiamojo posėdžio metu pareiškė, kad jie jokių jam pretenzijų neturi, jis, nukentėjusioji V. G. ir jos įstatyminis atstovas V. G. pasirašė susitaikymo protokolą, nusikaltimas neatsargus, jis neteistas“.²²⁵ Vėlesnėje byloje kaltinamajam susitaikius su nepilnamečiu nukentėjusiuoju ir jo įstatymine atstove taip pat byla nutraukta remiantis BK 38 str. „kaip matyti iš pirmosios instancijos teisiamojo posėdžio protokolo, posėdžio metu, tiek nukentėjusysis, tiek jo įstatyminė atstovė ir kaltinamasis T. J. prieš baigiamųjų kalbų procesinę stadiją susitaikė ir sutarė dėl žalos atlyginimo dydžio ir laiko.“²²⁶ Štai dar vienoje byloje „kaltinamasis A. B. yra 68 metų amžiaus, anksčiau neteistas, prisipažino padaręs nusikalstamą veiką, davė nuoširdžius parodymus,

²²¹ Rima Ažubalytė, Raimundas Jurka ir Jolanta Zajančkauskienė, *supra* note 169, 289.

²²² *Ibid.*

²²³ Plačiau žiūrėti: Rima Ažubalytė, Ramūnas Jurgaitis ir Jolanta Zajančkauskienė, *supra* note 12, 242-258. Taip pat Raimundas Jurka, Irma Randakevičienė ir Saulius Juzukonis, *supra* note 217, 87.

²²⁴ Rima Ažubalytė, Raimundas Jurka ir Jolanta Zajančkauskienė, *op. cit.*, 293.

²²⁵ “Panevėžio apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2007 m. spalio 12 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-379-134/2007,“ prieiga per internetą: <http://www.infolex.lt/skaitykla.mruni.eu/tp/244791?nr=4>.

²²⁶ “Kauno apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2012 m. birželio 6 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-416-493/2012,“ prieiga per internetą: <http://www.infolex.lt/skaitykla.mruni.eu/tp/381063?nr=5>.

atsiprašė nukentėjusio ir nukentėjusiojo asmens atstovės, atlygino padarytą žalą, todėl teismas vertina, kad jo asmenybės pavojingumas yra nedidelis. Teismas daro išvadą, kad yra pagrindo manyti, jog kaltinamasis nedarys naujų nusikalstamų veikų. Vaiko teisių apsaugos skyriaus specialistas teismo posėdžio metu nurodė, kad konfliktas yra išspręstas mediacijos būdu, kaltinamasis ir nukentėjusysis, nukentėjusiojo asmens atstovė susitaikė, susitaikymas labiausiai atitinka nepilnamečio interesus“.²²⁷ Sekančioje byloje, nustatyta kad „A. D., [...] anksčiau nebuvo traukiama baudžiamojon atsakomybėn, savo kaltę jai inkriminuotomis nusikalstamomis veikomis pripažino visiškai ir nuoširdžiai gailėjosi, padariusi nusikalstamas veikas, bei teismo posėdžio metu atsiprašė nukentėjusiojo T. C. ir jo motinos E. C. ir jie susitaikė, todėl teismas mano, kad kaltinamoji supranta savo kaltę bei suvokia tokio savo elgesio priežastis ir būtinumą ateityje elgtis tinkamai bei teisėtai.“²²⁸ Kitoje byloje matome, jog byloje, kurioje nukentėjusysis buvo nepilnametis, teismai pripažino, kad taikymosi „subjektas“ yra įstatyminis jo atstovas: „nuteistasis A. K., tiek nukentėjusiosios atstovė pagal įstatymą Z. A. taikos sutartyje nurodė ir savo parašais patvirtino, kad jie susitaikė.“²²⁹ Taigi, iš pateiktos teismų praktikos, galima daryti išvadą, kad paprastai teismai nurodo, kad susitaikė ir nepilnametis nukentėjusysis, ir jo atstovas, nors pasitaikė ir bylų kuriose buvo susitaikyta tik per nepilnamečio atstovą pagal įstatymą.

Tačiau problema yra ta, kad nesant aiškaus reguliavimo, gali kilti abejonė dėl nukentėjusiojo nepilnamečio bei įtariamojo (kaltinamojo) teisės į teisingą teismą pažeidimo. Juk kiekvienas asmuo turi turėti vienodas galimybes, naudotis jam baudžiamajame procese suteiktomis teisėmis. Pasak I. Michailovič „skirtingose valstybėse tėvų ar kitų įstatyminių atstovų teisių ir pareigų santykis dalyvaujant tokiam procese (baudžiamajame procese – aut. pastaba) varijuoja, tačiau visose šalyse pabrėžiama jų įtraukimo, siekiant apsaugoti nepilnametį, svarba“²³⁰. Problema ne tik tai, kad nėra BPK įtvirtinta, kad susitaikyti gali ir nepilnametis nukentėjusysis per savo atstovą, tačiau problematiškas šių pažeidžiamų asmenų savarankiškumas priimant, šiuo atveju, procesinį sprendimą dėl susitaikymo, viešojo kaltinimo bylose. Juk visi asmenų sprendimai turi būti priimami laisva valia, niekas negali daryti įtakos pasirinkti vienokį ar kitokį sprendimą. Pozicijai, jog asmens valia turi lemiamos įtakos, pritaria ir G. Goda, teigdamas, kad „vieno iš dažnesnių baudžiamosios bylos nutraukimo pagrindų – proceso

²²⁷ „Vilniaus miesto apylinkės teismo 2015 m. balandžio 28 d. nuosprendis baudžiamajoje byloje Nr. 1-1108-873/2015,“ prieiga per internetą: <http://www.infolex.lt.skaitykla.mruni.eu/tp/1085968?nr=2>.

²²⁸ „Vilniaus miesto apylinkės teismo 2016 m. vasario 3 d. nuosprendis baudžiamajoje byloje Nr. 1-499-295/2016,“ prieiga per internetą: <http://www.infolex.lt.skaitykla.mruni.eu/tp/1224833?nr=1>.

²²⁹ „Šiaulių apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2011 m. gruodžio 6 d. nuosprendis baudžiamajoje byloje Nr. 1A-471-116/2011,“ prieiga per internetą: <http://www.infolex.lt.skaitykla.mruni.eu/tp/296622?nr=2>.

²³⁰ Ilona Michailovič, *supra* note 1, 77.

nutraukimo įtariamajam (kaltinamajam) susitaikius su nukentėjusiuoju – taikymas priklauso išimtinai nuo nukentėjusiojo, nes taikytis jis niekaip negali būti priverstas (pabraukta aut.)²³¹.

A. Baranskaitės nuomone, „nukentėjusysis turi atleisti kaltininkui – tai procesas, kurio rezultatai priimtini abiem šalims, nors, kaip jau buvo minėta, iš tikrųjų lemiamą reikšmę vis dėlto turi tas faktas, jog nukentėjusiajam atlyginama nusikalstama veika padaryta žala. Tokia situacija yra natūrali ir suvokiama, nes nukentėjusiajam išlieka psichologinis diskomfortas dėl padarytos nusikalstamos veikos; jis tokioje situacijoje pasielgia paprasčiausiai racionaliai (savo, kaltininko, valstybės atžvilgiu) naudodamasis įstatymų leidėjo jam nustatyta diskrecijos teise. Vis dėlto susitaikymo faktas ir šio fakto konstatavimas procesine tvarka yra lemiamas veiksnys ikiteisminio tyrimo institucijai, teisėjui arba teismui, priimančiam sprendimą dėl asmens, padariusio nusikalstamą veiką, atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės.“²³² Taigi, kaip galima pastebėti susitaikymo faktas yra vienas svarbiausių, tačiau tam reikia, adekvataus situacijos įvertinimo ir tinkamo valios išreiškimo. Tačiau logiška, jog mažametis asmuo (Lietuvoje jis tokiu laikomas iki 14 metų²³³), tam tikrais atvejais ir nepilnametis (asmuo iki 18 metų²³⁴) negali adekvačiai vertinti susiklosčiusios situacijos, dėl savo jauno amžiaus, socialinės brandos ir kitų jo pasirinkimą lemiančių faktorių. Šioje situacijoje sprendimo teisę turi nukentėjusiojo įstatyminis atstovas, tačiau kyla klausimas, ar visais atvejais atstovas gali už atstovaujamąjį reikšti savo valią?

Be to, atstovo valia, nebūtinai visada gali sutapti su atstovaujamojo nukentėjusiojo valia, tačiau čia vėl kyla dileminis klausimas, o tai kada nepilnametis asmuo, susitaikyme viešojo kaltinimo bylose, galėtų pareikšti savo valią savarankiškai? Be abejonės gali pasitaikyti tokių situacijų, kuomet įstatyminis atstovas veikia ne pagal nepilnamečio nukentėjusiojo interesus, o vedinas savo interesų, taip trukdydamas susitaikyti pagal BK 38 str., nors atstovaujamas būtų linkęs susitaikyti su kaltininku, arba kaip tik sutikdamas su susitaikymu, nors vaikas tam akivaizdžiai prieštarauja. Tačiau manytina, kad šią situaciją galima spręsti taikant BPK normas dėl netinkamo atstovo pakeitimo.

Kita vertus, BPK yra labai svarbi pilnametystės riba, nes nepilnamečiams asmenims yra taikomos specifinės baudžiamojo proceso taisyklės. Šiame kontekste paminėtina, kad asmenims, sulaukusiems 16 m. gresia atsakomybė, už melagingų parodymų davimą (BK 235 str. 1d.). Procesinis veiksnumas t. y. gebėjimas pasinaudoti savo teisėmis ir gebėjimas vykdyti savo pareigas, gali būti siejamas su asmens amžiumi, taip pat fizine ir psichine branda ir (arba) sveikata, kuri leistų asmeniui suvokti bylos aplinkybes, pareigūnų priimamus sprendimus, taip

²³¹ Gintaras Goda, *supra* note 20, 183.

²³² Agnė Baranskaitė, „Kaltininko ir nukentėjusiojo susitaikymo institutas Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse: istorinis lyginamasis aspektas,“ *Jurisprudencija* 45, 37 (2003): 65.

²³³ „Rekomendacijos dėl nepilnamečio liudytojo ir nukentėjusiojo apklausos,“ *TAR* 2466, (2015).

²³⁴ „Rekomendacijos dėl nepilnamečio liudytojo ir nukentėjusiojo apklausos,“ *TAR* 2466, (2015).

pat leistų suvokti savo veiksmų ir su teisėtais interesais susijusių pareigūnų, ar kitų baudžiamojo proceso dalyvių veiksmų reikšmę bei padarinius²³⁵. Darbo autorės nuomone, nepilnametis t. y. 14 – 18 metų amžiaus asmuo, pagal socialinę brandą jau geba suprasti savo veiksmus, todėl tokio amžiaus asmeniui turėtų būti leidžiama, savarankiškai išreikšti savo valią dėl susitaikymo su kaltininku. Direktyvos 2012/29/ES preambulės 14 punkte, nurodyta, kad „[...] vaikai aukos turi visas šioje direktyvoje nustatytas teises, ir su jais turėtų būti atitinkamai elgiamasi, jiems turėtų būti leidžiama taip naudotis tomis teisėmis, kad būtų atsižvelgiama į jų gebėjimą susidaryti savo nuomonę”. Iš šios nuostatos galima suprasti, jog Direktyva 2012/29/ES, tam tikrais atvejais leidžia atkreipti dėmesį į nepilnamečio nuomonę.

Tačiau nukentėjusio mažamečio atveju, neturėtų būti atsižvelgiama į jo nuomonę, nes asmuo dar negeba adekvačiai vertinti situacijos, pareikšti savo nuomonės / svarių argumentų, tokio amžiaus nukentėjusieji yra įtaigūs, todėl juos „palenkti” į vieną ar kitą pusę, nėra sudėtinga. Būtent dėl to, mažamečio susitaikymas turėtų vykti tik per įstatyminių atstovų, neatsižvelgiant į nukentėjusiojo asmens nuomonę. Pasak A. Baranskaitės, žiūrint iš asmens, kuris padarė nusikalstamą veiką, pozicijos, tai „kaltininkas, įvykdęs BK 38 straipsnio 1 dalies 1 ir 2 punktuose nustatytas sąlygas arba pasiryžęs ir galintis tai padaryti, privalo turėti teisę tikėtis logiško savo tokio elgesio tęsinio t. y. susitaikymo su nukentėjusiuoju, o vėliau – humaniško valstybės elgesio jo atžvilgiu. BK neįtvirtinus lygių galimybių visiems kaltininkams susitaikyti su visais nukentėjusiais, kai kurie kaltininkai be objektyvaus pagrindo išskiriami iš kitų tos pačios kategorijos subjektų, todėl netenka teisės (nors ir būtų įvykdę visas nuo jų priklausančias sąlygas, reikalingas susitaikymui) susitaikyti su nukentėjusiuoju. Įstatymų leidėjas numatantis galimybę kaltininkui, būti atleistam nuo baudžiamosios atsakomybės, ne visiškai užtikrina šios galimybės įgyvendinimą. Nukentėjusiojo amžius, fiziologinė, psichologinė būseną neturėtų riboti ar sudaryti galimybių riboti kaltininko teises.”²³⁶ Direktyvos 2012/29/ES preambulės 19 punkte nurodyta „[...] kai nusikaltimo auka yra vaikas, pačiam vaikui arba tėvų pareigų turėtojai vaiko vardu turėtų būti suteikta teisė naudotis šioje direktyvoje nustatytomis teisėmis”. Iš pateiktos nuostatos galima suprasti, jog šis punktas taip pat neprieštarauja tam, kad susitaikymo institute atstovas pagal įgaliojimą galėtų susitaikyti su kaltininku.

Taigi, remiantis svariais argumentais, darbo autorės nuomone, BK 38 str. 1 d. 3 p. turėtų būti pakeistas, ir išdėstytas taip: „susitaikė su nukentėjusiu asmeniu arba jo atstovu pagal įstatymą arba juridinio asmens ar valstybės institucijos atstovu”.

²³⁵ Rima Ažubalytė, Raimundas Jurka ir Jolanta Zajančkauskienė, *supra* note 169, 151.

²³⁶ Agnė Baranskaitė, *supra* note 3, 149.

Apibendrinant, tai kas išdėstyta, galima teigti, jog susitaikymo viešojo kaltinimo byloje institutas yra naudingas, tačiau privalo būti ištaisyti jo trūkumai, kad visi asmenys (įtariamieji / kaltinamieji / nukentėjusieji) galėtų naudotis šiuo institutu.

3.4 Bylos atnaujinimas, kuomet asmuo, atleistas nuo baudžiamosios atsakomybės, per vienerius metus padaro naują nusikalstamą veiką

Taikant susitaikymo institutą, svarbios ne tik BK 38 str. 1 d. numatytos sąlygos, tačiau ir šio straipsnio 3, 4 dalys, pagal kurias sprendžiamas baudžiamosios bylos atnaujinimas. Procesą atnaujinti galima tik labai ribotais atvejais. Literatūroje išskiriami pagrindiniai galimybės atnaujinti baudžiamąjį procesą požymiai: proceso atnaujinimas galimas tik dėl galutinio įsiteisėjusio teismo sprendimo, esant specialiesiems BPK pagrindams ir specialiajam teismo sprendimui²³⁷. BK 212 str. 5 p. yra sąlyginis ikiteisminio tyrimo nutraukimas, būtent dėl to, nagrinėjamu atveju, BPK 217 str. 4 d. yra įtvirtinta, kad „jeigu įtariamasis, dėl kurio padarytos veikos ikiteisminis tyrimas buvo nutrauktas šio Kodekso 212 straipsnio 5 punkte numatytu atveju, per vienerius metus nuo ikiteisminio tyrimo nutraukimo padaro naują nusikalstamą veiką, prokuroras Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 38 straipsnio 3 dalyje nurodytomis sąlygomis gali, o to paties straipsnio 4 dalyje nurodytomis sąlygomis privalo priimti nutarimą atnaujinti nutrauktą ikiteisminį tyrimą“. Detaliau ši procedūra BPK neaprašyta.

LAT plenarinė sesija dėl BK 38 str. 4 d. išaiškino, kad „teisės norma įpareigoja teismą, nagrinėjantį bylą dėl naujo tyčinio nusikaltimo padarymo, tame pačiame nuosprendyje (jeigu dėl naujo nusikaltimo priimamas apkaltinamasis nuosprendis) išspręsti baudžiamosios atsakomybės klausimą ir už veikas, dėl kurių anksčiau kaltinamasis, vadovaujantis BK 38 straipsniu, buvo atleistas nuo baudžiamosios atsakomybės“.²³⁸ Plenarinė sesija 2007 metų nutartyje išaiškino, kaip turi vykti baudžiamasis procesas, asmeniui, kuris per vienerius metus padarė naują tyčinį nusikaltimą: „paaiškėjus, jog asmuo, nuosprendžiu atleistas nuo baudžiamosios atsakomybės pagal BK 38 straipsnį, per vienerius metus padarė naują tyčinį nusikaltimą, turi būti taikoma baudžiamojo proceso įstatymo analogija ir bylos nagrinėjimas teisme turi vykti tokia tvarka: 1) bylos parengimo nagrinėti teisme metu priimama nutartis perduoti bylą (dėl naujo tyčinio nusikaltimo padarymo) nagrinėti teisiama jame posėdyje (BPK 232 straipsnio 1 punktas, 233 straipsnis); 2) išsireikalaujama pirmoji byla ir, vadovaujantis BPK 295 straipsniu, joje atnaujinamas įrodymų tyrimas (bylą dėl naujo tyčinio nusikaltimo padarymo teismui perduodantis prokuroras kaltinamajame akte ar atskirai turi

²³⁷ Irma Randakevičienė, „Baudžiamojo proceso atnaujinimas: samprata ir pagrindinės rūšys,“ *Jurisprudencija* 1, 91 (2007): 81-82. Iš Rima Ažubalytė, Raimundas Jurka ir Jolanta Zajančauskienė, *supra* note 169, 49.

²³⁸ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2007 m. lapkričio 27 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-P-429/2007,“ prieiga per internetą: <http://www.infolex.lt/skaitykla.mruni.eu/tp/82444?nr=1>.

nurodyti, kad kaltinamasis pagal BK 38 straipsnį yra atleistas nuo baudžiamosios atsakomybės, ir prašyti sujungti bylas); 3) vadovaujantis BPK 232 straipsnio 4 punktu, bylos sujungiamos; 4) sujungta byla nagrinėjama, vadovaujantis BPK XIX–XXIII skyrių nuostatomis, išskyrus tai, kad įrodymai, kuriais pagrįstos pirmosios bylos nuosprendyje išdėstytos išvados, teisiamaajame posėdyje pakartotinai netiriami (įrodymų tyrimas pirmojoje byloje atnaujinamas tam, kad būtų ištirti bausmės rūšies ir dydžio parinkimui reikšmingi duomenys, taip pat duomenys, būtini teisingam kitų nuosprendžio rezoliucinės dalies klausimų išsprendimui); 5) nuosprendyje pirmiausia išsprendžiamas kaltės klausimas dėl nusikalstamų veikų, padarytų po asmens atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės; 6) kaltinamąjį pripažinus kaltu dėl tyčinio nusikaltimo padarymo, sprendžiama dėl šio asmens baudžiamosios atsakomybės už visas padarytas nusikalstamas veikas (BK 38 straipsnio 4 dalis, BPK 307 straipsnis), t. y. kaltinamasis pripažįstamas kaltu padaręs veiką (veikas), dėl kurios (kurių) buvo atleistas nuo baudžiamosios atsakomybės, ir, laikantis BK normų, reglamentuojančių bausmės skyrimą bei bausmių subendrinimą, skiriamos bausmės už visas veikas ir galutinė subendrinta bausmė. Aprašomojoje apkaltinamojo nuosprendžio dalyje turi būti nurodomos ne tik nustatytos naujos nusikalstamos veikos padarymo aplinkybės, bet ir nuosprendžiu, kuriuo buvo atleista nuo baudžiamosios atsakomybės, nustatytos nusikalstamos veikos padarymo aplinkybės (vieta, laikas, būdas, padariniai ir kitos svarbios aplinkybės).“²³⁹

Taigi, tai, kad BPK nenustatyta bylų sujungimo ir sujungtų bylų nagrinėjimo tvarka, kai nuosprendžiu nuo baudžiamosios atsakomybės atleistas asmuo per vienerius metus padaro naują tyčinį nusikaltimą, pagal teismų praktiką buvo pripažinta teisės spraga, kurią kasacinės instancijos teismas, remdamasis analogija, užpildė.

²³⁹ “Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2007 m. lapkričio 27 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-P-429/2007,“ prieiga per internetą: <http://www.infolex.lt/skaitykla.mruni.eu/tp/82444?nr=1>.

IŠVADOS IR PASIŪLYMAI

1. Konstitucijos ir Konvencijos nuostatų analizė leidžia daryti išvadą, kad susitaikymas viešojo kaltinimo bylose yra teisiškai pagrįstas, o tinkamai taikomas jis yra naudingas tiek nukentėjusiajam, tiek įtariamajam (kaltinamajam), tiek visuomenei bei valstybei.

2. Nutraukiant baudžiamąsias bylas arba ikiteisminį tyrimą pagal BK 38 straipsnį, svarbios ne tik jo taikymo formalios sąlygos (prisipažinimas, žalos atlyginimas, susitaikymas), kurias teismai nustato tinkamai, bet ir vertinamojo pobūdžio sąlyga – viešasis interesas, kuris BK 38 straipsnio 1 dalyje 4 punkte apibrėžiamas kaip: „yra pagrindo manyti, kad jis nedarys naujų nusikalstamų veikų“. Jį gali vertinti tik teismas (ikiteisminio tyrimo teisėjas), tuo tarpu prokuroro, nukentėjusiojo, įtariamojo (kaltinamojo) valia jam neprivaloma.

2. 1. Nei BK, nei BPK nenustačius, kokie kriterijai, sprendžiant dėl viešojo intereso turinio, teismo turėtų būti vertinami, teismų praktikoje ir doktrinoje išskiriami tokie bendri viešojo intereso, sprendžiant dėl BK 38 straipsnio taikymo, kriterijai, kurie kiekvienu atveju yra vertinami visumoje: nusikalstamos veikos pobūdis, kaltininko asmenybė, nukentėjusiojo pozicija. Teismų praktikos analizė parodė, kad teismai daugiausia dėmesio skiria būtent kaltininko asmenybės analizei, nurodydami amžių, asmens gyvenimo būdą, požiūrį į šeimą, asmens charakteristiką, apsvaigimą, teistumą, padarytus teisės pažeidimus. Tuo tarpu nusikalstamos veikos pobūdis ir nukentėjusiojo asmenybė vertinami rečiau.

2. 2. Taigi, darytina išvada, kad bendro pobūdžio formuluotė „nedarys naujų nusikalstamų veikų“, kaip viešojo intereso apibūdinimas yra nepakankama, todėl, kad, nėra aišku, į kokius kriterijus reikia atsižvelgti, vertinant viešąjį interesą. Siekiant aiškumo, viešojo intereso kriterijų sąrašą turi suformuoti įstatymų leidėjas, nes privalo būti įstatymo aiškumas ir numatomumas.

3. BPK ir doktrinos analizė leidžia teigti, kad susitaikymo instituto procedūrų reguliavimas nėra pakankamas: *pirma*, nėra aiškaus procedūros sureguliuojimo; *antra*, BPK neįtvirtintas tarpininkavimas (mediacija); *trečia*, taikant BK 38 straipsnį, nėra aiškaus pažeidžiamų proceso dalyvių ne visiško procesinio veiksnio įgyvendinimo procedūros ribos; *ketvirta*, nėra nustatytos tikslios baudžiamojo proceso atnaujinimo procedūros. Tai vertintina kaip teisinio reguliavimo spragos, kurios gali būti šalinamos arba įstatymo leidėjui sureguliuavus susitaikymo, be kita ko, ir tarpininkavimo procedūrą, arba jas pildant teismams. Tyrimas parodė, kad tinkamesnis spragų pildymas, užtikrinantis tinkamą asmenų teisių apsaugą būtų BPK papildymas.

4. BPK 45 straipsnyje, teisėjui, prokurorui ir ikiteisminio tyrimo pareigūnui yra numatyta pareiga išaiškinti proceso dalyviams jų procesines teises ir užtikrinti galimybę jomis pasinaudoti. Tačiau ši norma nėra detalizuota ir nėra visiškai aišku, kas ir kada privalo pranešti apie susitaikymo galimybę. Nesant aiškaus įpareigojimo asmenims pranešti apie galimybę susitaikyti, tai gali suponuoti Direktyvos 2012/29/ES, numatančios teisės gauti informaciją apie savo bylą, pažeidimą. Todėl, siūlytina pakeisti BPK 45 straipsnį ir jį išdėstyti taip: *„teisėjas, prokuroras ir ikiteisminio tyrimo pareigūnas privalo išaiškinti proceso dalyviams jų procesines teises ir užtikrinti galimybę jomis pasinaudoti. Be to, teisėjas, prokuroras ir ikiteisminio tyrimo pareigūnas, nustatę susitaikymo baudžiamojoje byloje pagrindus, privalo apie tai pranešti proceso dalyviams“*. Tokiu būdu, baudžiamojo proceso dalyviams būtų užtikrinta teisė į sąžiningą procesą ir šiuo klausimu įvykdyti Direktyvos 2012/29/ES keliama reikalavimai.

5. BPK nėra normų reguliuojančių mediaciją, nors Direktyva 2012/29/ES, to reikalauja. Todėl darytina išvada, kad atsižvelgiant į Direktyvos 2012/29/ES reikalavimus, būtina papildyti BPK mediaciją reglamentuojančiomis normomis, o būtent numatyti tarpininkavimo galimybę bei kas turėtų į ją nukreipti. Todėl, kad šiuo metu nors ir matoma mediacijos galimybė byloje, tačiau nei ikiteisminio tyrimo pareigūnai nei prokurorai bei teisėjai neturi jokių procesinių įgaliojimų į ją nukreipti.

6. BPK nereguliuoja, kas yra susitaikymo subjektas, kai nukentėjusysis yra nepilnametis, taigi teismų praktika nėra nuosekli: vienais atvejais tinkamu susitaikymu laikoma situacija, kai valią dėl susitaikymo išreiškia nepilnamečio nukentėjusiojo atstovas pagal įstatymą, kitais atvejais – nepilnametis nukentėjusysis ir jo įstatyminis atstovas. Todėl, siekiant teisinio reguliavimo aiškumo BK 38 str. 1 d. 3 p. siūlytina pakeisti ir išdėstyti taip: *„susitaikė su nukentėjusiu asmeniu arba jo atstovu pagal įstatymą arba juridinio asmens ar valstybės institucijos atstovu“*.

7. Teisinio reguliavimo spraga yra ir tai, kad BPK nenustatyta bylų sujungimo ir sujungtų bylų nagrinėjimo tvarka, kai nuosprendžiu nuo baudžiamosios atsakomybės atleistas asmuo per vienerius metus padaro naują tyčinį nusikaltimą. Nors Lietuvos Aukščiausio Teismo precedentuose išdėstytos taisyklės, pagal kurias tokiais atvejais taikoma įstatymo analogija, tačiau tikslesnis reguliavimas taip pat reikalingas.

LITERATŪROS SĄRAŠAS

Lietuvos Respublikos įstatymai ir poįstatyminiai teisės aktai:

1. "Lietuvos Respublikos Konstitucija." *Valstybės žinios* 33-1014, (1992).
2. "Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas." *Valstybės žinios* 89-2741, (2000).
3. "Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas." *Valstybės žinios* 37-1314, (2002).
4. "Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 7, 38, 47, 63, 66, 70, 75, 82, 93, 129, 166, 167, 172, 178, 180, 181, 182, 183, 184, 185, 189, 194, 196, 197, 198, 198-1, 198-2, 199, 202, 213, 214, 215, 225, 227, 228, 231, 233, 235, 252, 256, 257, 262, 284, 285, 312 straipsnių, priedo pakeitimo ir papildymo, XXVI, XXX skyrių pavadinimų pakeitimo ir kodekso papildymo 256-1, 257-1 straipsniais įstatymas." *Valstybės žinios* 81-3309, (2007).
5. "Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 8, 9, 28, 43, 44, 128, 185, 186, 188, 214, 239, 272, 275, 276, 280, 283, 308 straipsnių ir priedo pakeitimo ir Kodekso papildymo 27-1, 36-2, 56-1, 186-1 straipsniais įstatymas." *TAR*, 20993 (2015).
6. Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 20, 38, 42, 45, 47, 63, 66, 70, 75, 82, 93, 129, 172, 178, 182, 225, 227, 231, 252, 284, 285 straipsnių, XXVI skyriaus pavadinimo pakeitimo įstatymo projekto Nr. XP-2218 aiškinamasis raštas." Prieiga per internetą: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAK/TAIS.296686>.
7. "Rekomendacijos dėl nepilnamečio liudytojo ir nukentėjusiojo apklausos." *TAR* 2466, (2015).

Tarptautiniai dokumentai:

1. Europos Parlamento ir Tarybos 2012 m. Spalio 25 d. direktyva 2012/29/ES, kuria nustatomi būtiniausi nusikaltimų aukų teisių, paramos joms ir jų apsaugos standartai ir kuria pakeičiamas Tarybos pamatinis sprendimas 2001/220/TVR, OJ-L 315.
2. "Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija." *Valstybės žinios* 40-987, (1995).
3. „Tarptautinis pilietinių ir politinių teisių paktas.“ *Valstybės žinios* 77-3288, (2002).
4. "Visuotinė žmogaus teisių deklaracija." *Valstybės žinios* 68-2497, (2006).

Specialioji literatūra:

1. Alikperov, Ch. D. Socialnaja obuslovenost kompromisa v koncepciji ugolovnoj politiki // Sovetskoje gosudarstvo i pravo. 1991 No. 12 Cituota iš: Ažubalytė, Rima. “Legalumo ir tikslingumo principai vykdant baudžiamąjį persekiojimą: ištakos, raida, tendencijos.“ *Jurisprudencija* 21, 13 (2001): 88-100.
2. Ashford, Nigel. *Laisvos visuomenės principai*. Vilnius: Aidai, 2003.
3. Ažubalytė, Rima, Raimundas Jurka ir Jolanta Zajančauskienė, *Baudžiamojo proceso teisė. Bendroji dalis. Pirmoji knyga*. Vilnius: Registrų centras, 2016.
4. Ažubalytė, Rima, Ramūnas Jurgaitis ir Jolanta Zajančauskienė, *Specifinės baudžiamojo proceso rūšys*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2011.
5. Ažubalytė, Rima. “Alternatyvūs baudžiamojo konflikto sprendimo būdai nagrinėjant bylą teisme.“ *Jurisprudencija* 6, 108 (2008): 41-47.
6. Ažubalytė, Rima. “Baudžiamojo proceso principai: teisės spragų šalinimas.“ Iš *Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksui – 10 metų: recenzuotų mokslinių straipsnių, skirtų Lietuvos ir užsienio šalių baudžiamojo proceso, baudžiamosios teisės ir kriminalistikos aktualijoms ir problematikai, rinkinys*, 13-34. Vilnius: Lietuvos teismo ekspertizės centras, 2012.
7. Ažubalytė, Rima. “Baudžiamojo proceso raidos tendencijos: formų diferenciacija.“ Iš *Globalizacijos iššūkiai baudžiamajai justicijai: recenzuotų mokslinių straipsnių baudžiamosios teisės, bausmių vykdymo ir baudžiamojo proceso klausimais rinkinys*, Jonas Prapiestis ir kt., 229-242. Vilnius: VĮ Registrų centras, 2014.
8. Ažubalytė, Rima. “Diskrecinio baudžiamojo persekiojimo ir atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės santykis.“ *Jurisprudencija* 1, 79 (2006): 16-24.
9. Ažubalytė, Rima. “Diskrecinio baudžiamojo persekiojimo realizavimo kriterijai: reali nuteisimo galimybė ir viešasis interesas (1).“ *Jurisprudencija* 38, 30 (2003): 20-29.
10. Ažubalytė, Rima. “Diskrecinio baudžiamojo persekiojimo realizavimo kriterijai: viešojo intereso struktūra (2).“ *Jurisprudencija* 39, 31 (2003): 53-59.
11. Ažubalytė, Rima. “Legalumo ir tikslingumo principai vykdant baudžiamąjį persekiojimą: ištakos, raida, tendencijos.“ *Jurisprudencija* 21, 13 (2001): 88-100.
12. Ažubalytė, Rima. “Susitarimas (susitaikymas) viešojo kaltinimo bylose kaip viena iš diskrecinio baudžiamojo persekiojimo formų.“ *Jurisprudencija* 6, 84 (2006): 33-40.
13. Babachinaitė, Genovaitė ir kt. *Kriminologija: vadovėlis*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2010.
14. Bakševičienė, Rūta. “Kompromisai ir nekompromisai įgyvendinant teisinį socialinės (normų) sistemos reguliavimą Lietuvoje.“ *Teisė* 1392-1274, 89 (2013): 7-19.

15. Baranskaitė, Agnė ir Jonas Prapiestis. “Atleidimas nuo baudžiamosios atsakomybės konstitucijos ir konstitucinės jurisprudencijos kontekste.“ *Jurisprudencija* 7, 85 (2006): 30-41.
16. Baranskaitė, Agnė ir Jonas Prapiestis. “Konstitucinės teisingumo ir teisinės santarvės dimensijos baudžiamojoje teisėje,“ Iš *Lietuvos Respublikos baudžiamajam kodeksui – 10 metų: recenzuotų mokslinių straipsnių, skirtų baudžiamosios politikos ir baudžiamųjų įstatymų teisėkūros, baudžiamosios teisės, baudžiamojo proceso ir nusikaltimų kvalifikavimo problematikai rinkinys*, Rita Aliukonienė ir kt., 41-68. Vilnius: VĮ Registrų centras, 2011.
17. Baranskaitė, Agnė. “Atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės kaltininkui ir nukentėjusiajam susitaikius procesinės problemos.“ *Jurisprudencija* 11, 113 (2008): 66-71.
18. Baranskaitė, Agnė. “Kaltininko ir nukentėjusiojo susitaikymo institutas Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse: istorinis lyginamasis aspektas.“ *Jurisprudencija* 45, 37 (2003): 59-69.
19. Baranskaitė, Agnė. *Taikos sutartis baudžiamojoje teisėje: atleidimas nuo baudžiamosios atsakomybės kaltininkui ir nukentėjusiajam susitaikius: monografija*. Vilnius: VĮ Teisinės informacijos centras, 2007.
20. Drakšas, Romualdas. “Teisingumo principas skiriant bausmę.“ Iš *Baudžiamoji justicija ir verslas: recenzuotų mokslinių straipsnių baudžiamosios teisės ir baudžiamojo proceso klausimais rinkinys*, Armanas Abramavičius ir kt., 89-112. Vilnius: Vilniaus universiteto Teisės fakultetas, 2016.
21. Fedosiuk, Oleg. “Baudžiamoji atsakomybė kaip kraštutinė priemonė (*ultima ratio*): teorija ir realybė.“ *Jurisprudencija* 19, 2 (2012): 715-738.
22. Fedosiuk, Oleg. “Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso galiojimo dešimtmetis: pamąstymai apie nepasiteisinsius lūkesčius, esamą būklę ir tolesnę raidą.“ Iš *Globalizacijos iššūkiai baudžiamajai justicijai: recenzuotų mokslinių straipsnių baudžiamosios teisės, bausmių vykdymo ir baudžiamojo proceso klausimais rinkinys*, Jonas Prapiestis ir kt., 27-42. Vilnius: VĮ Registrų centras, 2014.
23. Giedrytė – Mačiulienė, Renata ir Judita Venckevičienė. “Mediacijos įgyvendinimas probacijos tarnybose Lietuvoje.“ *Teisės problemos* 2, 92 (2016): 69-87.
24. Girdauskas, Mindaugas. “Teismo įgaliojimų keisti inkriminuojamos veikos kvalifikavimą griežtesniu suderinamumas su konstituciniais baudžiamojo proceso tikslais ir principais.“ *Teisė* 1392-1274, 88 (2013): 144-163.

25. Goda, Gintaras, Marcelis Kazlauskas ir Pranas Kuconis. *Vadovėlis. 2-oji pataisyta ir papildyta laida*. Vilnius: Registrų centras, 2011.
26. Goda, Gintaras. *Vertybiniai prioritetai baudžiamajame procese*. Vilnius: VĮ Registrų centras, 2014.
27. Gumbis, Jaunius. "Teisinė diskrecija: socialinis požiūris." *Teisė* 1392-1274, 52 (2004): 52-61.
28. Jurka, Raimundas ir kt. *Baudžiamojo proceso principai: metodinė mokomoji priemonė*. Vilnius: Eugrimas, 2009.
29. Jurka, Raimundas ir Tomas Jasevičius. "Diskrecinio ikiteisminio tyrimo nutraukimo (diversijos) pagrindumas ir įgyvendinimo problemos." *Teisės problemos* 4, 50 (2005): 5-19.
30. Jurka, Raimundas, Irma Randakevičienė ir Saulius Juzukonis. *Baudžiamojo proceso dalyviai: metodinė mokomoji priemonė*. Vilnius: INDUSTRUS, 2009.
31. Jurka, Raimundas. "Žmogaus teisių gynimas Lietuvos baudžiamajame procese: antropocentrinio požiūrio link." Iš *Regnum est: 1990 m. Kovo 11-osios Nepriklausomybės aktui – 20. Liber Amicorum Vytautui Landsbergiui*, Stasys Stačiokas ir kt., 335-352. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2010.
32. Justickis, Viktoras ir Gintautas Valickas. *Procedūrinis teisingumas Lietuvos kriminalinėje justicijoje: monografija*. Vilnius: Mokylo Romerio universitetas, 2006.
33. Kaminskienė, Natalija ir kt. *Mediacija: vadovėlis*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2013.
34. Liesis, Mantas. "Baudžiamosios teisėkūros efektyvumo problemos." Iš *Teoriniai teisėkūros pagrindai ir problemos. Liber Amicorum Alfonsui Vaišvilai*, Vytautas Šlapkauskas ir kt., 295-331. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2012.
35. Matti Joutsen. "Victim Participation in Proceedings and Sentencing in Europe," 3 (1994). Cituota iš Justickis, Viktoras ir Gintautas Valickas, *Procedūrinis teisingumas Lietuvos kriminalinėje justicijoje: monografija* Vilnius: Mokylo Romerio universitetas, 2006.
36. Matuizienė, Eglė. "Nukentėjusiojo interesai baudžiamajame procese." *Jurisprudencija* 4, 3 (2012): 1177-1198.
37. Matuizienė, Eglė. "Privataus kaltinimo bylų procesas kaip dispozityvumo realizavimo forma." Daktaro disertacija, Mykolo Romerio universitetas, 2014. https://repository.mruni.eu/bitstream/handle/007/14381/24121_disertacija_Matuiziene_WEB.pdf?sequence=1.
38. Merkevičius, Remigijus. *Baudžiamasis procesas: įtariamojo samprata: monografija*. Vilnius: Registrų centras, 2008.

39. Michailovič, Ilona ir kt., *Atkuriamojo teisingumo perspektyvos Lietuvoje*. Vilnius: Lietuvos teisės institutas, 2014.
40. Michailovič, Ilona. "Atkuriamojo teisingumo galimybės baudžiamojoje justicijoje." Iš *Globalizacijos iššūkiai baudžiamajai justicijai: recenzuotų mokslinių straipsnių baudžiamosios teisės, bausmių vykdymo ir baudžiamojo proceso klausimais rinkinys*, Jonas Prapiestis ir kt., 77-90. Vilnius: VĮ Registrų centras, 2014.
41. Panomariovas, Artūras. "Tiesos paieškos priemonė – fikcija, baudžiamojo proceso pavyzdžiu." Iš *Baudžiamasis procesas: nuo teorijos iki įrodinėjimo*, Vidmantas Egidijus Kurapka ir kt., 51-88. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2011.
42. Petkevič, Evelina. "Nusikaltimo aukos ir nusikaltusio asmens mediacija." Iš *Teisės mokslo pavasaris 2016: Vilniaus Universiteto teisės fakulteto studentų mokslo draugija*, Meda Alesiūtė ir kt., 239-252. Vilnius: Vilniaus Universitetas, 2016.
43. Prapiestis, Jonas ir Mindaugas Girdauskas. "Lietuvos Aukščiausiasis Teismas baudžiamojoje teisėkūroje." *Teisė* 1392-1274, 88 (2013): 7-22.
44. Randakevičienė, Irma. "Baudžiamojo proceso atnaujinimas: samprata ir pagrindinės rūšys." *Jurisprudencija* 1, 91 (2007): 78-84. Iš Ažubalytė, Rima Raimundas Jurka ir Jolanta Zajančauskienė, *Baudžiamojo proceso teisė. Bendroji dalis. Pirmoji knyga*. Vilnius: Registrų centras, 2016).
45. Reches, Ruth. "Psichologinio pasipriešinimo atkuriamajam teisingumui problema." *Socialinių mokslų studijos* 2, 6 (2010): 357-374.
46. Riaubaitė, Eglė. "Apkaltinamojo nuosprendžio priėmimo senatis: kiek baudžiamasis procesas prisideda prie tinkamo BK 95 straipsnio taikymo." Iš *Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksui – 10 metų: recenzuotų mokslinių straipsnių, skirtų Lietuvos ir užsienio šalių baudžiamojo proceso, baudžiamosios teisės ir kriminalistikos aktualijoms ir problematikai, rinkinys*, Prapiestis, Jonas ir kt., 207-229. Vilnius: Lietuvos teismo ekspertizės centras, 2012.
47. Romeris, Mykolas. *Dienoraštis. 1918 m. birželio 13-oji – 1919 m. birželio 20-oji* (Mykolo Romerio universitetas, 2007), 17. Cituota iš Raimundas Jurka ir kt., *Baudžiamojo proceso principai: metodinė mokomoji priemonė*. Vilnius: Eugrimas, 2009.
48. Sakalauskas, Gintautas. "Įkalinimas Lietuvoje: praktika ir prasmė." *Sociologija. Mintis ir veiksmai* 2, 20 (2007): 122-134.
49. Soifer, Aviam. "Reviewing legal fiction," *Georgia law review* 20 (1986): 871-915. http://scholarspace.manoa.hawaii.edu/bitstream/handle/10125/35241/Soifer_20GaLRev871.pdf?sequence=1.

50. Štarienė, Lijana. “Teisės į teisingą, įtvirtintos Europos žmogaus teisių konvencijos 6 straipsnyje, pobūdis, vieta, ir apsaugos lygis kitų konvencijos teisių požiūriu.“ *Jurisprudencija* 10, 88 (2006): 40-48.
51. Švedas, Gintaras. “Bausmės skyrimo asmeniui, pirmą kartą teisiama už nesunkų arba apysunkį tyčinį nusikaltimą, nuostatos Lietuvos Aukščiausiojo Teismo jurisprudencijoje.“ *Teisė* 90 (2014): 7-18.
52. Trumpulis, Ugnius. “Žmogaus individualūs interesai kaip viešojo intereso pagrindas.“ *Socialinių mokslų studija* 2, 6 (2010), 123-137.
53. Uscila, Rokas *Viktimologijos pagrindai: nusikaltimų aukų socialinė ir teisinė apsauga Lietuvoje*. Vilnius: Mokslo aidai, 2005.
54. Valickas, Gintautas ir kt. *Procedūrinis teisingumas ir žmonių pasitikėjimas teisėsaugos pareigūnais bei institucijomis*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2013.
55. Visockas, Evaldas ir kt. *Delinkventinio nepilnamečio ir nukentėjusiojo mediacijos vadovas* 2011. http://mediacija.policija.lt/modules/pamokos/Pdf/Mediacijos_vadovas.pdf.
56. Vitkutė Zvezdinienė, Iveta. “Nekaltumo prezumpcijos principo įgyvendinimo problemos atleidžiant asmenį nuo baudžiamosios atsakomybės.“ *Socialinių mokslų studijos* 4, 4 (2009): 231-242.
57. Zaksaitė, Salomėja. “Fikcijos baudžiamajame procese: tarp ontologinės „tikrovės“, teisėkūros ir teisės taikymo.“ *Jurisprudencija* 21, 1 (2014): 244-258.
58. Žiobienė, Edita. “Žmogaus teisių ir laisvių apsauga: Lietuva Europos kontekste.“ Iš *Regnum est: 1990 m. Kovo 11-osios Nepriklausomybės aktui – 20. Liber Amicorum Vytautui Landsbergiui*, Stasys Stačiokas ir kt., 315-334. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2010.

Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimai:

1. “Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2003 m. birželio 10 d. nutarimas dėl Lietuvos Respublikos Baudžiamojo proceso kodekso 45 straipsnio (1998 m. vasario 3 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai.“ *Valstybės žinios* 57-2552, (2003).
2. “Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. gruodžio 29 d. nutarimas dėl Lietuvos Respublikos organizuoto nusikalstamumo Užkardymo įstatymo 3 straipsnio (2001 m. birželio 26 d. redakcija), 4 straipsnio (2001 m. birželio 26 d., 2003 m. balandžio 3 d. redakcijos), 6 straipsnio (2001 m. birželio 26 d. redakcija) 3 dalies ir 8 straipsnio (2001 m. birželio 26 d. redakcija) 1 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai.“ *Valstybės žinios* 181-6708, (2007).

3. "Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. sausio 16 d. nutarimas dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 131 straipsnio 4 dalies (2001 m. rugsėjo 11 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai, dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 234 straipsnio 5 dalies (2003 m. balandžio 10 d., 2003 m. rugsėjo 16 d. redakcijos), 244 straipsnio 2 dalies (2003 m. balandžio 10 d., 2003 m. rugsėjo 16 d. redakcijos), 407 straipsnio (2003 m. birželio 19 d. redakcija), 408 straipsnio 1 dalies (2002 m. kovo 14 d. redakcija), 412 straipsnio 2 ir 3 dalių (2002 m. kovo 14 d. redakcija), 413 straipsnio 5 dalies (2002 m. kovo 14 d. redakcija), 414 straipsnio 2 dalies (2002 m. kovo 14 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai ir dėl pareiškėjo – Šiaulių rajono apylinkės teismo prašymų ištirti, ar Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 410 straipsnis (2002 m. kovo 14 d. redakcija) neprieštaruja Lietuvos Respublikos Konstitucijai." *Valstybės žinios* 7-254, (2006).
4. "Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2007 m. sausio 16 d. nutarimas dėl Lietuvos Respublikos Prezidento 2003 m. liepos 22 d. dekreto Nr. 164 „Dėl apylinkių teismų teisėjų, teismų pirmininkų atleidimo" atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai, Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 6 straipsnio 2 daliai, Lietuvos Respublikos Teismų įstatymo 83 straipsnio 1, 2 dalims, 84 straipsnio 1, 6 dalims, 86 straipsnio 2 daliai (2002 m. sausio 24 d. redakcija), taip pat dėl bylos dalies pagal pareiškėjo – Vilniaus apygardos teismo prašymą ištirti šio Respublikos Prezidento dekreto atitiktį Lietuvos Respublikos Teismų įstatymo 90 straipsnio 7 daliai (2002 m. sausio 24 d. redakcija) nutraukimo." *Valstybės žinios* 7-287, (2007).
5. "Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2008 m. sausio 24 d. nutarimas dėl Lietuvos Respublikos Baudžiamojo proceso kodekso 425 straipsnio 2 dalies (2002 m. kovo 14 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai." *Valstybės žinios* 11-388, (2008).
6. "Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2009 m. birželio 8 d. nutarimas dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 20 straipsnio 1, 2, 3 dalių (2000 m. rugsėjo 26 d. redakcija), 20 straipsnio 5 dalies (2004 m. liepos 5 d. redakcija), 43 straipsnio 4 dalies (2000 m. rugsėjo 26 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai." *Valstybės žinios* 69-2798, (2009).
7. "Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2011 m. balandžio 7 d. nutarimas dėl Lietuvos Respublikos Baudžiamojo proceso kodekso 168 straipsnio 4 dalies (2007 m. birželio 28 d. redakcija) nuostatos atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai." *Valstybės žinios* 42-1985, (2011).

8. "Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2013 m. liepos 3 d. nutarimas dėl Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2007 m. gegužės 15 d. nutarimo kai kurių nuostatų išaiškinimo." *Valstybės žinios* 72-3595, (2013).
9. "Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2016 m. birželio 27 d. nutarimas dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 3 straipsnio 1 dalies nuostatos, 235 straipsnio 1 dalies, 254 straipsnio 4 dalies, 327 straipsnio 1 punkto atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai." *Valstybės žinios* 7-254, (2016).
10. "Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2017 m. kovo 15 d. nutarimas dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 189¹ straipsnio 1 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai." *TAR* 4356, (2017).

Europos Žmogaus Teisių Teismo praktika

1. *Deweert v. Belgium*, application no. 6903/75, Judgement of 27 February 1980.
2. *Allen v. the United Kingdom*, application no. 25424/09, Judgement of 26 June 2013.
3. *Lagardere v. France*, application no. 18851/07, Judgement of 12 April 2012.
4. *Vulakh and others v. Russia*, application no. 33468/03, Judgement of 10 January 2012.

Teismų praktika

1. "Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2005 m. lapkričio 14 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-P-464/2005." Infolex. <http://www.infolex.lt/skaitykla.mruni.eu/tp/56030?nr=1>.
2. "Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2006 m. lapkričio 7 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-552/2006." Infolex. <http://www.infolex.lt/skaitykla.mruni.eu/tp/67772?nr=1>.
3. "Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2007 m. lapkričio 27 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-P-429/2007." Infolex. <http://www.infolex.lt/skaitykla.mruni.eu/tp/82444?nr=1>.
4. "Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2009 m. vasario 3 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-39/2009." Liteko. <http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaiska/tekstas.aspx?id=bbb9e705-6480-439a-a60a-92de61da2131>.
5. "Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2009 m. kovo 24 d. Teismų praktikos kelių transporto eismo saugumo ar transporto priemonių eksploatavimo taisyklių pažeidimo (baudžiamojo

- kodekso 281 straipsnis) baudžiamosiose bylose apžvalga Nr. 30.“ Infolex.
<http://www.infolex.lt.skaitykla.mruni.eu/tp/129169?nr=1>.
6. “Lietuvos Aukščiausio Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2011 m. lapkričio 22 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-475/2011.“ Infolex.
<http://www.infolex.lt.skaitykla.mruni.eu/tp/296009?nr=1>.
 7. “Lietuvos Aukščiausio Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2011 m. lapkričio 10 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-P-444/2011.“ Infolex.
<http://www.infolex.lt.skaitykla.mruni.eu/tp/262667?nr=1>.
 8. “Lietuvos Aukščiausio Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2012 m. lapkričio 20 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-565/2012.“ Infolex.
<http://www.infolex.lt.skaitykla.mruni.eu/tp/482152?nr=2>.
 9. “Lietuvos Aukščiausio Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2012 m. kovo 13 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-76/2012.“ E- teismai.
<http://eteismai.lt/byla/151425954456393/2K-7-76/2012>.
 10. “Lietuvos Aukščiausio Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2012 m. sausio 10 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-77/2012.“ Infolex.
<http://www.infolex.lt.skaitykla.mruni.eu/tp/333123?nr=1>.
 11. “Lietuvos Aukščiausio Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2013 m. sausio 29 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-69/2013.“ Infolex.
<http://www.infolex.lt.skaitykla.mruni.eu/tp/506627?nr=1>.
 12. “Lietuvos Aukščiausio Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2013 m. birželio 25 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-329/2013.“ Infolex.
<http://www.infolex.lt.skaitykla.mruni.eu/tp/700466?nr=1>.
 13. “Lietuvos Aukščiausio Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2013 m. spalio 1 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-383/2013.“ Infolex.
<http://www.infolex.lt.skaitykla.mruni.eu/tp/729877?nr=1>.
 14. “Lietuvos Aukščiausio Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2014 m. gegužės 13 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-250/2014.“ Infolex.
<http://www.infolex.lt.skaitykla.mruni.eu/tp/824128?nr=1>.
 15. “Lietuvos Aukščiausio Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2015 m. Kovo 31 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-206-697/2015.“ Infolex.
<http://www.infolex.lt.skaitykla.mruni.eu/tp/1024254?nr=1>.
 16. “Lietuvos Aukščiausio Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2016 m. Gegužės 17 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-171-511/2016.“ Infolex.
<http://www.infolex.lt.skaitykla.mruni.eu/tp/1268339?nr=12>.

17. "Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2016 m. gruodžio 29 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-499-942/2016." Infolex.
<http://www.infolex.lt/skaitykla.mruni.eu/tp/1402553?nr=5>.
18. "Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2017 m. Sausio 10 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-32-511/2017." Infolex.
<http://www.infolex.lt/skaitykla.mruni.eu/tp/1408314?nr=2>.
19. "Lietuvos apeliacinio teismo 2012 m. birželio 25 d. nuosprendis priimtas baudžiamojoje byloje Nr. 1A-386/2012." Infolex.
<http://www.infolex.lt/skaitykla.mruni.eu/tp/386682?nr=61>.
20. "Lietuvos apeliacinio teismo 2016 m. gruodžio 23 d. nuosprendis priimtas baudžiamojoje byloje Nr. 1A-33-307/2016." Infolex.
<http://www.infolex.lt/skaitykla.mruni.eu/tp/1395983?nr=6>.
21. "Kauno apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2015 m. gegužės 7 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-432-594/2015." Infolex.
<http://www.infolex.lt/skaitykla.mruni.eu/tp/1048021?nr=1>.
22. "Kauno apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2016 m. gegužės 30 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-251-594/2016." Infolex.
<http://www.infolex.lt/skaitykla.mruni.eu/tp/1276577?nr=3>.
23. "Kauno apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2017 m. sausio 17 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-45-397/2017." Infolex.
<http://www.infolex.lt/skaitykla.mruni.eu/tp/1410639?nr=23>.
24. "Panevėžio apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2007 m. spalio 12 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-379-134/2007." Infolex.
<http://www.infolex.lt/skaitykla.mruni.eu/tp/244791?nr=4>.
25. "Panevėžio apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2016 m. spalio 21 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-163-185/2016." Infolex.
<http://www.infolex.lt/skaitykla.mruni.eu/tp/1359799?nr=10>.
26. "Vilniaus apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2012 m. gegužės 14 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-427-312/2012." Infolex.
<http://www.infolex.lt/skaitykla.mruni.eu/tp/382361?nr=3>.
27. "Vilniaus apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2012 m. birželio 18 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-610-628/2012." Infolex.
<http://www.infolex.lt/skaitykla.mruni.eu/tp/392231?nr=3>.
28. "Vilniaus apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2013 m. balandžio 22 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-322-312/2013." Liteko.

- <http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=9834b2ea-3154-4697-95cb-1f3bb3a53442>.
29. “Vilniaus apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2015 m. lapkričio 10 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-593-312/2015.“ Infolex.
<http://www.infolex.lt/skaitykla.mruni.eu/tp/1154570?nr=1>.
 30. “Vilniaus apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2016 m. lapkričio 17 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-89/2016.“ Infolex.
<http://www.infolex.lt/skaitykla.mruni.eu/tp/1430569?nr=3>.
 31. “Vilniaus apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2016 m. spalio 7 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-595-626/2016.“ Infolex.
<http://www.infolex.lt/skaitykla.mruni.eu/tp/1352597?nr=4>.
 32. “Klaipėdos apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2015 m. rugpjūčio 31 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-256-174/2015.“ Infolex.
<http://eteismai.lt/byla/215048377642076/1A-256-174/2015>.
 33. “Klaipėdos apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2015 m. rugsėjo 15 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-315-255/2015.“ Infolex.
<http://www.infolex.lt/skaitykla.mruni.eu/tp/1140881?nr=1>.
 34. “Šiaulių apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2011 m. gruodžio 6 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-471-116/2011.“ Infolex.
<http://www.infolex.lt/skaitykla.mruni.eu/tp/296622?nr=2>.
 35. “Šiaulių apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2016 m. lapkričio 3 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-330-316/2016.“ Infolex.
<http://www.infolex.lt/skaitykla.mruni.eu/tp/1363661?nr=1>.
 36. “Šiaulių apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2016 m. gruodžio 29 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-435-354/2016.“ Infolex.
<http://www.infolex.lt/skaitykla.mruni.eu/tp/1399876?nr=3>.
 37. “Kauno apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2012 m. birželio 6 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-416-493/2012.“ Infolex.
<http://www.infolex.lt/skaitykla.mruni.eu/tp/381063?nr=5>.
 38. “Kauno apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2016 m. gegužės 30 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-251-594/2016.“ Infolex.
<http://www.infolex.lt/skaitykla.mruni.eu/tp/1276577?nr=3>.
 39. “Vilniaus apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2015 m. birželio 30 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-486-562/2015.“ Infolex.
<http://www.infolex.lt/skaitykla.mruni.eu/tp/1072125?nr=1>.

40. "Vilniaus miesto apylinkės teismo 2015 m. balandžio 28 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-1108-873/2015." Infolex.
<http://www.infolex.lt/skaitykla.mruni.eu/tp/1085968?nr=2>.
41. "Vilniaus miesto apylinkės teismo 2016 m. vasario 3 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-499-295/2016." Infolex.
<http://www.infolex.lt/skaitykla.mruni.eu/tp/1224833?nr=1>.
42. "Vilniaus miesto apylinkės teismo 2016 m. birželio 29 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. T-851-935/2016." E-teismai. <http://eteismai.lt/byla/100398257671147/T-851935/2016?word=baud%C5%BEiamojo%20poveikio%20priemon%C4%97>.

Kita:

1. "Lietuvos Respublikos Generalinės prokuratūros 2017-2019 metų strateginis veiklos planas." http://www.prokuraturos.lt/data/public/uploads/2017/02/2017-2019_m_lrgp-svp_2017-01-31-nr.-i-35.pdf.
2. "Lietuvos Respublikos prokuratūros veiklos 2016 metais ataskaita." <http://www.prokuraturos.lt/data/public/uploads/2017/03/2016-m.-ataskaita-galutinis-2017-03-02.pdf>.
3. "Metinės Kalėjų departamento prie Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos veiklos ataskaitos." http://www.kaldep.lt/lt/kalejimu-departamentas/administracine_informacija/ataskaitos/metines.html.
4. "Duomenys pateikti Nusikalstamų veikų žinybinio registro, tvarkomo Informatikos ir ryšių departamento prie Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos." <http://www.ird.lt/nvzr-nusikalstamu-veiku-zinybinis-registras/>.
5. "Įtariamojo ir nukentėjusiojo susitaikymo protokolas." file:///C:/Users/Namai/Downloads/212_5_Susitaikymo_protokolas.pdf.
6. Norvegijos finansinio mechanizmo finansuojama programos „Pataisos, įskaitant bausmes be įkalinimo“ projektas „Mediacijos įgyvendinimas probacijos tarnybose (MIPT).“ http://www.eeagrants.lt/programos/projektai/program/6/id/65/mediacijos_igyvendinimas_probacijos_tarnybose_mipt.
7. Klaipėdos apygardos probacijos tarnyba, "Ar įprasime konfliktus spręsti taikiai? Mediacijos taikymo Lietuvos probacijos tarnybose patirtis." 2016 balandžio 11 d. <http://www.kalejimudepartamentas.lt/lt/klaipedospi/naujienosklaipedospi/archive/projekt-o-mediacijos-igyvendinimas-b646.html>.

ANOTACIJA

Magistro baigiamajame darbe analizuojamas, dažniausiai iš atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės rūšių taikomas – susitaikymo viešojo kaltinimo bylose instituto paskirtis ir taikymo procedūros. Šis institutas taikomas dažnai ir reguliuojamas gana aiškiai. Tačiau tai, kad teismams suteikta diskrecija, t. y., teisė, o ne pareiga nutraukti bylas nuosprendžiu, lėmė būtinybę išsiaiškinti, į kokius aspektus atsižvelgiama taikant šį institutą. Būtent todėl vienas iš nagrinėjamų darbe aspektų – viešojo intereso turinys. Taip pat analizuojamas susitaikymo viešojo kaltinimo bylose reguliavimas bei esminiai šio instituto reguliavimo trūkumai.

Reikšminiai žodžiai: *baudžiamasis procesas, susitaikymas viešojo kaltinimo bylose, viešas interesas.*

ANNOTATION

The final Master's thesis investigates the purpose and the application procedures of one of the most common kinds of the exemption from criminal liability – the institution of reconciliation in public prosecution cases. This institution is implemented frequently and its regulation is quite explicit. However, the discretion awarded to the courts, i.e. the right rather than the duty to terminate the cases by a judgement conditioned the necessity to find out the aspects taken into consideration in the application of this institution. For this reason, one of the points investigated in the paper – the contents of the public interest. The thesis also analyses the regulation of the reconciliation in public prosecution cases as well as the most fundamental limitations of the regulation thereof.

Keywords: *criminal proceedings, reconciliation in public prosecution cases, public interest.*

SANTRAUKA

Susitaikymas viešojo kaltinimo byloje

Magistrinio darbo tema – susitaikymas viešojo kaltinimo byloje. Šis institutas viena iš priemonių rasti teisingo nubaudo ir nukentėjusiųjų, ypač pažeidžiamų asmenų, teisių ir teisėtų interesų apsaugos „balansą“. Taikant šį institutą, būtina laikytis visų baudžiamojo proceso principų, kurie yra garantas, jog nebus pažeistos nei vieno iš baudžiamajame procese dalyvaujančio asmens interesai.

Svarbu, jog taikant susitaikymą viešojo kaltinimo byloje, būtų suderinti tiek privatūs, tiek viešieji interesai. Viena iš mažiausiai tirtų, taip pat praktiškai konkrečiame baudžiamajame procese sunkiai įvertinamų, susitaikymo sąlygų yra viešasis interesas. Doktrinoje ši susitaikymo sąlyga yra nagrinėjama interpretuojant BK 38 str. 1 d. 4 p., kuriame nurodoma: „yra pagrindo manyti, kad jis nedarys naujų nusikalstamų veikų“. Jei dauguma susitaikymo sąlygų yra formalios, tai ši sąlyga – vertinamojo pobūdžio. Būtent dėl to šiame darbe, atskleidžiami esminiai viešojo intereso kriterijai, į kuriuos daugiausiai atsižvelgiama, taikant atleidimą nuo baudžiamosios atsakomybės kai nukentėjęs asmuo ir kaltininkas susitaiko.

Taipogi, šiame darbe nagrinėjama galimybė nepilnamečiams nukentėjusiesiems taikytis pagal BK 38 str., Kitaip tariant, aiškinamasi nepilnamečių asmenų procesinis savarankiškumas priimant procesinį sprendimą susitaikymo viešojo kaltinimo byloje. Taip pat atskleidžiami kiti svarbūs susitaikymo viešojo kaltinimo byloje institutui aspektai.

Siekiant išsamiai atskleisti nagrinėjamą institutą, remtasi baudžiamojo proceso teisės doktrina, nacionaliniais bei tarptautinės teisės aktais, Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo jurisprudencija, Europos Žmogaus Teisių Teismo, Lietuvos Aukščiausio Teismo bei žemesnių instancijų teismų praktika.

Darbe daroma išvada, kad tinkamas susitaikymo instituto taikymas gali užtikrinti baudžiamojo proceso dalyvių teisėtus interesus.

SUMMARY

Reconciliation in Public Prosecution Cases

The topic of the investigation in the present Master's thesis – reconciliation in public prosecution cases. This institution is one of the means of finding the “balance” between the proper punishment and the protection of the rights and legitimate interests of the victims, especially vulnerable persons. The application of this institution requires the compliance with all principles of the criminal proceedings which serve as a guarantee of protecting the interests of all persons involved in the criminal proceedings.

The implementation of the reconciliation in public prosecution cases demands coordination of both private and public interests. The reconciliation condition which is the least investigated and the most difficult to assess practically in specific criminal proceedings is the public interest. The doctrine investigates this reconciliation condition by interpreting Clause 4, Part 1, Article 38 of the Criminal Code which stipulates the following: “*there is sufficient basis to presume they shall not commit any new criminal offences*”. If the majority of the reconciliation conditions are formal, the nature of the present conclusion is that of evaluation. Therefore the present paper displays the key criteria of the public interest which are usually relied on in the application of the exemption from criminal liability when the victim and the perpetrator reconcile.

Furthermore, the paper analyzes the possibility for the minor victims to reconcile under Article 38 of the Criminal Code. That is, the procedural independence of the minors shall be determined before making the procedural judgement regarding the reconciliation in public prosecution cases. Moreover, the thesis provides other aspects important to the institution of the reconciliation in public prosecution cases.

The criminal procedure law doctrine, the national and international legislation, the Jurisprudence of the Constitutional Court of the Republic of Lithuania, the case-law of the European Court of Human Rights, the Supreme Court of Lithuania and lower instances provided the basis for a comprehensive disclosure of the investigated institution.

The paper arrived to the conclusion that the proper application of the reconciliation institution can ensure the legitimate interests of those involved in the criminal proceedings.

PATVIRTINIMAS APIE ATLIKTO DARBO SAVARANKIŠKUMĄ

20 - -
Vilnius

Aš, Mykolo Romerio universiteto (toliau – Universitetas),

(fakulteto / instituto, programos pavadinimas)

Studentas (ė) _____,
(vardas, pavardė)

patvirtinu, kad šis rašto darbas / bakalauro / magistro baigiamasis darbas

” _____
_____ “.

1. Yra atliktas savarankiškai ir sąžiningai;
2. Nebuvo pristatytas ir gintas kitoje mokslo įstaigoje Lietuvoje ar užsienyje;
3. Yra parašytas remiantis akademinio rašymo principais ir susipažinus su rašto darbų metodiniais nurodymais.

Man žinoma, kad už sąžiningos konkurencijos principo pažeidimą – plagijavimą studentas gali būti šalinamas iš Universiteto kaip už akademinės etikos pažeidimą.

(parašas)

(vardas, pavardė)